

Kuinka dystopia toteutuu?

2000-luvun näkökulmia George Orwellin poliittiseen satiiriin *Nineteen Eighty-Four*

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Taiteiden tutkimuksen laitos

Yleinen kirjallisuustiede

Huhtikuu 2009

Jonne Ritari

TURUN YLIOPISTO

Taiteiden tutkimuksen laitos/Humanistinen tiedekunta

RITARI, JONNE: Kuinka dystopia toteutuu?
2000-luvun näkökulmia George Orwellin poliittiseen
satiiriin *Nineteen Eighty-Four*

Pro gradu -tutkielma, 130 sivua, 8 liitesivua

Yleinen kirjallisuustiede

Huhtikuu 2009

Tutkielmani aiheena on dystooppisen kirjallisuuden tunnetuin teos, George Orwellin *Nineteen Eighty-Four* (1949), ja erityisesti sen tarkoituksena vastaavuus nyky maailman kanssa. Avoimen poliittisen kirjailijan tavoite läpi uran oli mobilisoida kansalaisia haastamaan heitä hallitsevia voimia. Viimeisessä ja uransa huipentumaksi jääneessä romaanissaan Orwell maalaa lohduttoman ääriesimerkin lähitulevaisuuteen sijoitetusta totalitaristisesta maailmasta, jossa ihmisyydellä ei ole enää sijaa. Teoksesta on muodostunut käytetyin esimerkki puhuttaessa negatiivisista tulevaisuudenvisioista.

Työni jakautuu kahteen pääluokkaan, joista ensimmäisessä tutkin romaanin käsitystä siitä, kuinka kieltä manipuloimalla (*Newspeak*) voidaan vaikuttaa myös ajatteluun (*Doublethink*), todellisuuden kokemiseen ja historian muistamiseen, sekä romaanista nykykieleen jääneitä sanoja ja termejä. Toisessa pääluvussa pohdin kirjailijan varsinaista kritiikin kohdetta totalitarismia, kuinka se on romaaniin rakennettu, millaista sen valta on, ja millaiset ihmiset siihen suostuvat. Lopuksi tarkastelen, kuinka romaani aikanaan otettiin vastaan ja miten sitä yhä (hyväksi)käytetään.

Pääpainotus tutkielmassani on pääteemojen kytkeminen niiden konkreettisiin ja mentaalisiin vaikutuksiin reaali maailmassa. Orwell oli huolissaan erityisesti poliittisen kielen turmelevasta vaikutuksesta, joten pohdin, mitä ovat nykyajan uuskieli ja kaksoisajattelu sekä millaisia seurauksia kielen manipuloimilla on. Usein utopioita ja dystopioita arvostetaan virheellisesti niiden toteutuneiden yksityiskohtien kautta, ja siksi yritän selvittää, miltä osin ja millaisena dystopia ylipäänsä voi mielekkäästi toteutua. Missä suhteessa Orwell oli ”oikeassa” tai ”väärässä” laajassa, ei-triviaalissa mielessä? Mitä hänen teoksensa tarjoaa 2000-luvun lukijalle?

Perusteeseini on, että tavallisen varoitukseksi tai profetiaksi tulkitsemisen sijaan romaani on satiiri, jollaisena kirjailija itsekkin sitä piti. Samalla todistan, että läpikäytyä valvontayhteiskunta, joka on samalla romaanin tunnetuin puoli ja jota termi *orwellian* nykyään kuvaa, on itse asiassa vain illuusio. Uutta näkökulmaa romaanin tulkintaperinteeseen tuon näyttämällä, kuinka ääripessimistisenä pidettyyn tekstiin on huolellisesti piilotettu toiveikkua, jolla kirjailija on halunnut herätellä kansalaisia, jotka ovat piittaamattomia tai tietämättömiä heidän elämäänsä kontrolloivista voimista. Yritän tutkielmassani osoittaa, kuinka vaikea on kuvitella sellaista yhteiskuntaa, jossa *Nineteen Eighty-Four* ei olisi jollain tavalla ajankohtainen.

Asiasanat: kirjallisuudentutkimus – satiiri – dystopia – totalitarismi – valta – valvonta – kieli – ajattelu

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Utopian historia ja dystopian synty	1
1.2. Kirjailijasta	4
1.3. Tutkimuskohde ja tutkimuskysymykset	7
2. KIELEN JA AJATTELUN REDUKTIO	16
2.1. Kielen ja ajattelun suhde	17
2.2. <i>Newspeak</i> romaanissa	25
2.3. <i>Newspeak</i> nykyään	35
2.3.1. Poliitiikan kieli	38
2.3.2. Mainonnan kieli	44
2.4. <i>Doublethink</i>	50
2.5. Romaanin sanasto	64
2.6. Kielen manipuloinnin seurauksista	80
3. TOTALITARISMIN KRITIIKKI	85
3.1. Julkaisuvuoden 1949 maailmantilanne	85
3.2. Yhteiskunta ja valta	88
3.3. Annettu todellisuus ja valvontamekanismit	96
3.4. Kollektiivinen mieli ja totalitarismin mahdollistava ihmisluonto	108
3.5. Romaanin vastaanotto, poliittinen käyttö ja merkitys	117
4. LOPUKSI	127

1. JOHDANTO

1.1. Utopian historia ja dystopian synty

Kaunokirjallinen teksti voi sijoittua menneisyyteen, nykyisyyteen tai tulevaisuuteen, mutta se kertoo aina myös omasta ajastaan. Teksti on yhteiskunnallinen haluamattaankin: se ei voi välttää kontekstiaan erityisesti silloin kun se puhuu ympäröivästä maailmastaan. Näiden yhteyksien tarkasteleminen on eräs kirjallisuudentutkimuksen tärkeimmistä tehtävistä.

Toinen maailmansota muutti länsimaisen kulttuurin käsitystä tieteestä ja suhtautumista yksilöön kokonaisuuden osana. Vuosisadan puolivälissä maailma oli muuttunut sellaiseksi, että mikä tahansa suunta oli mahdollinen; kehitys ei tarkoittanut enää välttämättä edistystä. Tarkastelen tutkielmassani tuota muutosta peilaavan dystooppisen kirjallisuuden pessimistisimpänä pidettyä teosta, George Orwellin (1903–1950) *Nineteen Eighty-Fouria* (1949), ja erityisesti kirjailijan tarkoituserien vastaavuutta nykymaailman kanssa.

Uudella ajalla aikakaudet on totuttu asettamaan keskenään vastakkain siten, että ne ainakin retrospektiivisesti näyttävät edistyksen tai kehitysprosessin vaiheilta. Samalla on

kehitelty eri käsityksiä toimivista yhteisöllisyyden muodoista ja teorioita valtion rakenteesta. Kaunokirjallinen utopia syntyi renessanssiaikana, kun usko paratiisiin uskonnollisessa mielessä heikkeni. Valistuksen aikana utopiat alkoivat saada selvemmin ajallisesti suuntautuneita muotoja. 1800-luvun positivismiin ja 1900-luvun alkupuolen modernismin yhteydessä syntyi antiutopia, ja maailmansotien aikana ilmestyivät dystooppisen kirjallisuuden klassikkoteokset.

Utopia-termi tulee Thomas Moren samannimisestä kirjasta, jonka hän rakensi kreikan sanoista *u* (ei) ja *topos* (paikka) eli sananmukaisesti se on paikka, jota ei ole¹. Kirjallisuudessa termi tarkoittaa ihanneyhteiskuntaa ilman ratkaisumallia siitä, kuinka sinne voidaan päästä. Anti-utopia on luonnollisesti utooppisen paikan vastakohta, sen varjo tai vääristynyt peilikuva, jossa tartutaan utopioissa kuvailtujen mahdollisuuksien piileviin ongelmiin². Aluksi tällaisia tekstejä kuvattiin Jeremy Benthamin termillä *kakotopia*, mutta elämään on jäänyt *dystopia*-termi John Stuart Millin 1868 Iso-Britannian parlamentille pitämästä puheesta³. Periaatteessa utopia-ajattelu juontaa jo Platoniin saakka, ja pessimististä utopiaa on löydetty myös Aristofaneelta⁴. Tarkkaan ottaen utopia-sanassa ei ole vielä arvolatausta, mutta Moren teoksen vuoksi se on jäänyt tarkoittamaan positiivista. Vastapareina pitäisi oikeammin olla utopian kanssa samalla tavalla äännettävä *eutopia* ja *dystopia*⁵. Vasta 1700-luvulla utopiat alkoivat saada ajallisia ulottuvuuksia, ja siten sellaisista teksteistä voisi yhtä hyvin käyttää nimityksiä *ukronia* tai *dyskronia*.⁶ Jälkimmäinen termi kuvaisi paremmin Orwellin teosta, sillä se tapahtuu tulevaisuuden uudelleen nimetyssä Lontoossa eli vain ajallisesti toisaalla.

¹ Mannermaa 2008, 198.

² Kumar 1987, 100.

³ Kumar 1987, 447.

⁴ Dunbar 1995, 5–6, 13. *Linnut*-näytelmässä taivaan ja maan välille perustettu utooppinen lintuvaltakunta (engl. Cloud Cuckoo Land) muuttuu tasa-arvoisesta yhteiskunnasta diktatuuriksi.

⁵ Kreikan *eu* tarkoittaa hyvää tai hyvin. *Dys*-prefiksi ilmaisee huonoa, epämieluisia, vaillinaista, vaivaa, pahaa, puutetta tai virhettä; suom. yleensä *epä*-.

⁶ Mannermaa 2008, 198–202.

Uuden ajan alussa on kolmen utopian nähty muodostavan eräänlaisen sarjan länsimaisesta käsityksestä ihmiskunnan potentiaalin suhteen: Moren *Utopia* (1516), Campanellan *City of the Sun* (1602) ja Andreaen *Christianopolis* (1619). Myös Edward Bellamyn *Looking Backward* (1888) katsotaan näiden jatkumoksi teollistumisen huumassa. Utopioille oli tyypillistä ongelmien teoreettisten ratkaisujen esittämättä jättäminen, joiden sijaan kuvattiin ihmisten tarpeisiin vastanneen yhteisön konkreettisia yksityiskohtia. Vastapainoksi näille on tulkittu kolmen 1900-luvun alun negatiivisen utopian trilogia: Jevgeni Zamjatinin *My (Me)* (1920), Aldous Huxleyn *Brave New World (Uljas uusi maailma)* (1932) ja Orwellin *Nineteen Eighty-Four (Vuonna 1984)* (1949).

Utopioiden itseluottamus ja toiveikkuus on kääntynyt dystopioissa modernin ihmisen voimattomuudeksi ja toivottomuudeksi. Paradoksi on mielenkiintoinen. Uuden ajan alun utopiat pohdiskelivat vaihtoehtoja, jotka olivat vielä mahdottomia toteuttaa konkreettisesti. 1900-luvulta alkaen, kun monet utopioiden yksityiskohdat olisivat teknisesti mahdollisia, odotukset niiden hyödyistä ovat olleet lisääntyvästi päinvastaisia. Aikaa myöten on paljastunut syvempiä ongelmia kuin luonnon valjastaminen tai teknologinen kehitys: ihminen ei olekaan välttämättä rauhaiseloon pyrkivä sosiaalinen eläin. Kehityksen myötä elämänlaatu paranee ja arkielämä näennäisesti helpottuu eli yksilötasolla jää enemmän aikaa ja resursseja itsensä sivistämiseen ja altruismiin. Utooppisen maailman potentiaali ei kuitenkaan jakaudu tasaisesti vaan yhteiskunnat tuntuvat ennemminkin eriarvoistuvan ja segmentoituvan kehityksen jatkuessa. Tällaisia negatiivisia toteutumismahdollisuuksia dystooppinen kirjallisuus myös pohtii. Dystooppisen tekstin peruskysymyksenä on aina, voidaanko ihmisluontoa muuttaa suuntaan, jossa sen inhimillisyys unohtuu, vai onko

olemassa jokin perustarpeiden hävittämistä vastaan sätkivä perimmäinen ihmisyyden.⁷ Orwell tarjoaa teoksessaan tähän vastauksia monella tasolla.

1.2. Kirjailijasta

Eric Arthur Blair eli tapahtumarikkaan elämän. Hän syntyi 1903 Motiharissa Intiassa ja kuoli 1950 Lontoossa sairastettuaan tuberkuloosia useita vuosia. Hän kävi koulunsa aikansa arvostetuimmassa sisäoppilaitoksessa Etonissa, jossa yksi hänen ranskan opettajistaan oli Aldous Huxley. Lähinnä taloudellisista syistä Blair ei lähtenyt akateemiselle uralle vaan toimi opettajana ja kirjakauppa-apulaisena, siirtomaavirkamiehenä Burmassa, vapaaehtoisena Espanjan sisällissodassa tasavaltalaisten puolella, BBC:n toimittajana sekä useiden eri julkaisujen kolumnistina, kriitikkona ja avustajana. Jo viiden ikäisenä hän ”tiesi” ryhtyvänsä kirjailijaksi⁸, ja useimmista elämänsä vaiheista hän kirjoitti lukuisia romaaneja, runoja, esseitä ja kolumneja. 1920-luvun lopulla Blair ryhtyi vapaaksi kirjoittajaksi ja otti ennen ensimmäistä romaaniaan kirjailijanimekseen George Orwellin⁹.

Aatteellisena miehenä hän kannatti kommunismia Espanjan sisällissotaan saakka, jonka jälkeen hän tunnustautui sosialistiksi. Orwell ajatteli kuten moni saman sukupolven länsieurooppalaisen älymystön edustaja, että kommunismi oli tahrannut puhtaan sosialismin idean, ja hän halusikin välttää leimautumista: ”I am definitely ’left’, but I believe that a writer can only remain honest if he keeps free of party labels”¹⁰. Hänen kirjallisia töitään väritti voimakas poliittisuus, jota parhaiten kuvaavat seuraavat itseanalyysit teoksessa *Why I Write*:

⁷ Fromm 2003 (1961), 260.

⁸ Orwell 1968 Ic (1946), 1.

⁹ Orwell 1968 Ia (1932), 106. Selkeyden vuoksi käytän tunnetumpaa taiteilijanimeä kaikissa yhteyksissä. Muiksi kirjailijanimiksi Blair oli harkinnut seuraavia: Kenneth Miles, H. Lewis Always ja P. S. Burton.

¹⁰ Orwell 1968 IIa (1940), 23.

Every line of serious work that I have written since 1936 has been written, directly or indirectly, *against* totalitarianism and *for* democratic socialism, as I understand it. [---] What I have most wanted to do throughout the past ten years is to make political writing into an art. My starting point is always a feeling of partisanship, a sense of injustice. When I sit down to write a book, I do not say to myself, 'I am going to produce a work of art.' I write it because there is some lie that I want to expose, some fact to which I want to draw attention, and my initial concern is to get a hearing. [---] And looking back through my work, I see that it is invariably where I lacked a *political* purpose that I wrote lifeless books and was betrayed into purple passages, sentences without meaning, decorative adjectives and humbug generally.¹¹

Poliittisuus ja vasemmistolaisuus näkyvät selkeästi myös *Nineteen Eighty-Fourissa*, eikä Orwellia voi tarkastella ottamatta huomioon poliittista tarkoituksenmukaisuutta. Orwell oli syntynyt keskiluokkaan ja hän oli korkeasti koulutettu, mutta hän oli syvästi työväenluokan asialla ja halusi kirjoittaa asioista, jotka koskettivat tätä, ja kielellä, joka ei olisi sille liian vaikeaselkoista. Hän vihasi intellektuelleja, joihin hän itsekin toisaalta kuului, koska näki heidät potentiaalisina epähumanin yhteiskunnan toteuttajina. Pettyminen kommunismiin väritti erityisesti niitä teoksia, joille hänen kansainvälinen maineensa pääosin rakentuu, eli kahteen totalitarismin vastaiseen romaaniin 1940-luvun lopulla, *Animal Farm* (1945) ja *Nineteen Eighty-Four*. Iso-Britanniassa suurta huomiota saivat hänen aikansa yhteiskuntajärjestystä ruotineet lukuisat esseet 1930-luvulta lähtien. Orwell oli myös ensimmäisiä Iso-Britanniassa, joka osoitti kiinnostusta populaarikulttuuriin esteettisessä mielessä. Lukuisilla matkoillaan ympäri saarivaltakuntaa hän etsi ”tavallista englantilaisuutta” (*common man*). Hän halusi määrittää uudelleen englantilaisuuden käsitteen, johon populaarikulttuuri toisi lisäväriä.¹²

¹¹ Orwell 1968 Ic (1946), 5–7 (kursivointi alkuperäinen).

¹² Kallioniemi 2006, 186. Käytän *common man* -termiä kuvaamaan Orwellin tarkoittamaa ’tavallista ihmistä’.

Vaikka Orwell oli tunnettu toimittajana ja esseistinä etenkin Iso-Britanniassa, vasta edellä mainitut pääteokset toivat hänelle laajaa mainetta kaunokirjailijana. Jouduttaakseen *Animal Farmin* leviämistä hän ei halunnut vastaanottaa siitä tekijänoikeuspalkkioita muun muassa Itä-Euroopan maista. Orwell sanoi sen olleen hänen ensimmäinen vakava yrityksensä saattaa poliittiset ja taiteelliset tarkoitukset yhteen¹³. *Nineteen Eighty-Four* on puolestaan kunnianhimoinen yritys tiivistää elämän varrella opittu kattavaksi modernin totalitarismin kritiikiksi. Vaikka teoksen alkuperäisidea syntyi jo 1943, sen lohduttomaan tunnelmaan vaikutti lannistava sairaus: ”I balled it [my new book] up rather, partly owing to being so ill while I was writing it”¹⁴; hän ei tosin tiennyt vielä kirjoittaessaan sairauden koituvan kohtalokseen. Orwell avioitui uudelleen 1949 ja suunnitteli jo seuraavaa romaania. Nämä tukevat ajatusta, ettei *Nineteen Eighty-Fourissa* ollut kyse toivon loppumisesta tai jonkinlaisesta testamentista jälkipolville vaan yhdestä teoksesta muiden joukossa. Ei ole silti väärin panna merkille, että etenkin toisen maailmansodan jälkeen hänen tekstinsä muuttuivat alati synkemmiksi, minkä huipentuma *Nineteen Eighty-Four* on.

Nimimerkki George Orwellin, jolla hän julkaisi kaikki teoksensa, on arveltu olevan vaatimattoman Eric Arthur Blairin naamio, joka olisi rohkeampi ja julkisempi versio kirjailijasta. Lähempänä totuutta lienee kuitenkin Blairin kehitelmä eriyttää itsestään kirjoittaja, joka olisi ideaalikuva hänestä: ”[a]n image of integrity, honesty, simplicity, egalitarian conviction, plain living, plain writing and plain speaking, in all a man with an almost reckless commitment to speaking out unwelcome truth[s]”¹⁵. Samalla hän halusi poistaa itsestään herrasmiehen, joka oli syntynyt keskiluokkaan, mutta jonka sydän oli

¹³ Orwell 1968 Ic (1946), 7; Crick 1980, 450.

¹⁴ Orwell 1968 IVc (1946), 475.

¹⁵ Crick 1980, 27–28.

työväenluokkainen. Blair oli mies, jolle asiat tapahtuivat; Orwell oli mies, joka kirjoitti niistä.¹⁶

1.3. Tutkimuskohde ja tutkimuskysymykset

*Nineteen Eighty-Four*issa on kyse paljolti työväenluokkaisen kirjailijan missiosta kansan valistamiseksi. Kun *Animal Farm* oli vielä selkeästi neuvostojärjestelmän kritiikki, tarttui Orwell tässä pakkovaltaan johtaviin ideologioihin ylipäänsä, ei vain tiettyyn tapaan joutua siihen. Keskityn tutkimuksessani tuohon viestiin, jonka hän halusi aikalaisilleen ja tuleville sukupolville välittää. Valtaosa tarkastelustani pohjautuu romaanin käsitykseen kielen ja ajattelun suhteesta, tarkemmin sanoen *Newspeak*iin, ja toinen, lyhyempi pääluke käsittelee itse romaanin pääkohdetta eli ääritotalitaristista järjestelmää ja sen mekanismeja. Tavoitteeni on paljastaa, miten Oceanian pakkovalta on rakennettu ja miltä osin se on illuusiota. Päälukujen aiheet kuitenkin limittyvät monella tapaa, sillä ajattelukyvyyn manipulointi kielen kaventamisen kautta on romaanin tärkeimpiä valtakysymyksiä totalitarismia rakennettaessa.

Pääpainotus tutkielmassani on pääteemojen kytkeminen niiden konkreettisiin ja mentaalisiin vaikutuksiin reaali maailmassa. Tässä mielessä voidaan puhua yhteiskunnallisesta kirjallisuudentutkimuksesta, mutta ei niinkään sen yhteiskunnan, jossa ja josta Orwell kirjoitti. Tarkastelen hänen ajatuksiaan totalitarismista, valtamekanismeista ja päättäjien vastuusta kansalaisille, jotka hänen poliittisen kirjoittajan urallaan kulminoituivat *Nineteen Eighty-Fouriin*, ja liitän ne tämän päivän yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Karkeasti ajateltuna yritän selvittää, miltä osin ja millaisena dystopia on toteutunut. Missä suhteessa Orwell oli ”oikeassa” tai ”väärässä” laajassa, ei-triviaalissa mielessä? Mitä hänen teoksensa tarjoaa

¹⁶ Stansky & Abrahams 1974, xv–xvi.

nykypäivän lukijalle? Onko todella kyse ylipessimistisestä varoituksesta, jollaisena kirja on tapana ymmärtää, vai onko se jopa toiveikas satiiri?

Orwellia ja *Nineteen Eighty-Fouria* on tutkittu valtavasti eri näkökulmista erityisesti Iso-Britanniassa. Tutkielmani päälähteinä toimivat neliosainen laaja kokoelma *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell* (1968) ja toinen Orwellin perikunnan valtuuttama teos, Bernard Crickin elämäkerta *George Orwell: A Life* (1980). Utooppista ja dystooppista kirjallisuutta on tutkittu paljon, mutta ei juurikaan toisiaan vertailevassa yhteydessä. Osittain tämän vuoksi käytän lajityyppiä tutkiessani päälähteenä Krishan Kumarin kattavaa teosta *Utopia & Anti-Utopia in Modern Times* (1987). Käyttämiini nykypäivän esimerkkeihin vertautuvaa tutkimusta Orwellin töistä ei suuresti löydy, ja tältä osin tukeudun paljon sanoma- ja aikakauslehtiin sekä sähköisiin lähteisiin. Tutkielmani nykypäivään limittyvän aiheen vuoksi perinteinen tutkimusaineisto jää tavallista vähemmälle ja lähdeluetteloni koostuu monimuotoisesta materiaalista. Muiden kirjailijoiden Orwell-kommenteista käytän Thomas Pynchonin tarkkanäköistä esipuhetta teoksen merkityksestä nykypäivään *Nineteen Eighty-Fourin* 2003 painoksessa sekä Milan Kunderan kriittistä esettä Orwellin turmelevasta vaikutuksesta. Noam Chomsky on tärkeä lähde työlleni, ei vain kielitieteen vaan myös poliittisten ja suoraan Orwelliin liittyvien näkemystensä vuoksi.

Teos sijoittuu kolme vuosikymmentä laajan ydinsodan jälkeiseen aikaan¹⁷. Maailma on jaettu kolmen ylivaltion Oceanian, Eurasian ja Eastasian kesken, jotka alueellisesti kattavat 4/5 maapallon pinta-alasta (1/5 on vuoroittaisessa omistuksessa) ja jotka edustanevat reaalimaailman 1940-luvun potentiaalisia ydinasevaltoja Yhdysvaltoja, Neuvostoliittoa ja Kiinaa. Yksi ylivaltioista on aina sodassa kahta muuta vastaan, ja asetelmat muuttuvat ilman selityksiä. Yhteiskunnat elävät samanlaisissa yksipuoluejärjestelmissä,

¹⁷ Ks. Orwell 1998 (1949), 197. Jatkossa käytän *Nineteen Eighty-Fourista* lyhennettä NEF.

vaikka kansalaisille toisten valtioiden ideologiat kuvaillaan vastenmielisinä. Romaani tapahtuu Lontoossa, joka on Airstrip One -provinsin pääkaupunki Oceaniassa¹⁸. Valtaa pitää yksinvaltainen Puolue yleisfilosofianaan Ingsoc (English Socialism), ja sen toimivalta on jaettu neljän harhauttavasti nimetyn ministeriön kesken¹⁹. Väestöä Oceaniassa on yli 300 miljoonaa, ja se on jaettu kolmeen luokkaan siten, että Puolueen Sisärenkaaseen (Inner Party) kuuluu alle 2 % väestöstä, Ulkorenkaaseen (Outer Party) yli 13 %, sekä osittain poliittisen järjestelmän ulkopuolella elävään Proletariaattiin 85 %²⁰. Jokainen väestönosa on rajattu toimintatavoiltaan ja käytännön ideologialtaan. Vastavoimana staattiselle yhteiskunnalle toimii maanalainen Veljeskunta (Brotherhood).

Symbolikseen Puolue on valinnut Big Brotherin, jonka heti romaanin avauskohtauksessa kuvailtua hypnoottista kasvojulistetta on levitetty kaikkialle Oceaniaan muistuttamaan alituisesta valvonnasta.

At the apex of the pyramid comes Big Brother. Big Brother is infallible and all-powerful. Every success, every achievement, every victory, every scientific discovery, all knowledge, all wisdom, all happiness, all virtue, are held to issue directly from his leadership and inspiration. Nobody has ever seen Big Brother. He is a face on the hoardings, a voice on the telescreen. We may be reasonably sure that he will never die, and there is already considerable uncertainty as to when he was born. Big Brother is the guise in which the Party chooses to exhibit itself to the world. His function is to act as a focusing point for love, fear and reverence, emotions which are more easily felt towards an individual than towards an organisation.²¹

¹⁸ Oceania koostuu entisestä Iso-Britanniasta, Irlannista, Amerikoista, Australiasta, Polynesiasta ja Afrikan eteläosista, joista ensimmäinen vastaa Airstrip Onea; ks. NEF, 193.

¹⁹ NEF, 225. ”The Ministry of Peace concerns itself with war, the Ministry of Truth with lies, the Ministry of Love with torture and the Ministry of Plenty with starvation.”

²⁰ NEF, 217.

²¹ NEF, 216–217.

Big Brotherin valvova katse on upotettu Oceaniaan käyttöesineitä myöten:

Even from the coin the eyes pursued you. On coins, on stamps, on the covers of books, on banners, on posters and on the wrapping of a cigarette packet—everywhere. Always the eyes watching you and the voice enveloping you. Asleep or awake, working or eating, indoors or out of doors, in the bath or in bed—no escape. Nothing was your own except the few cubic centimetres inside your skull.²²

Big Brotherin olemassaoloon ei kuitenkaan saada varmuutta, vaikka lähes kaikki innovaatiot ja uudistukset luetaan hänen nimiinsä henkilökohtaisesti²³.

Kirjan päähenkilöt Winston Smith ja Julia kuuluvat Ulkorenkaseen, joka on omaksunut Puolueen maailmankatsomuksen täydellisesti ja palvelee tätä kyseenalaistamatta. Sisärenkaassa, johon Ulkorenkkaan jäsenet pyrkivät, on havaittavissa vanhan maailman arvojen ylläpitäminen vastoin muille kansanosille opetettavaa mallia. Proletariaatti puolestaan osallistuu yhteiskuntaan passiivisesti, eikä kykene tai halua vaikuttaa asioihin. Proletaarit elävät alistettuna, ulkokohtaista patriotismia harjoittavana työvoimana, jota Puolue ei pysty täydellisesti hallitsemaan, mutta jonka se on pystynyt karsinoimaan yhteiskunnan tuottavaksi osa-alueeksi. Seksuaalisuus, joka Ulkorenkkaalta on kielletty muutoin kuin suvunjatkamisen vuoksi, toimii proletariaatin energian kanavoimiseksi johonkin harmittomaan. Proletaarien neutraloimista tuetaan voimakkaasti: Julia työskentelee harlekiiniromaanien tuotantolaitoksessa, ja Puolue pitää yllä massaviihdettä kuten lottoa, urheilua ja ennustuksia. Palaan tarkemmin yhteiskunnan rakenteeseen alaluvussa ”Yhteiskunta ja valta”.

Keskeisimmät henkilöahmot Winston, Julia ja O’Brien, joiden toiminnan kautta Oceaniaa kuvaillaan, ovat jokseenkin toissijaisia itse teoksen kannalta. Kun kaikkien Orwellin

²² NEF, 29.

²³ Ks. NEF, 38 (vallankumouksen johtaja), 54 (uuskielen kehittäjä).

kirjoitusten taustalla oli poliittinen vire, ovat tässäkin etusijalla yhteiskunta ja puitteet, joita hänen oli kuitenkin tarkasteltava osittain henkilöiden kautta. Ihmisten väliset suhteet ovat romaanissa suorasukaisia ja värittömiä, mikä vahvistaa käsitystä niiden vähäisestä merkityksestä suhteessa Orwellin mobilisoiviin tavoitteisiin. Toisaalta monotonisuus ja innottomuus kuvaavat kansalaisten alamaisuutta, ja kaikki romaanissa esiintyvät proletaarit ovat kaavamaisia ja elottomia.

Kirjassa ei ole kohtauksia ilman Winstonia, joka on ainoa persoonallinen hahmo. Hänen työnsä Totuuden ministeriössä on kirjoittaa historiaa uudelleen oikomalla vanhoja uutisia täsmäämään aina vallitsevaa tilannetta, jotta Puolueen ennusteet näyttäivät tosilta. Hän ei ole syntynyt ”valmiina” vaan on siirtynyt eri luokkaan ja osittain sattumienkin kautta varmistuu valheellisesta totuudesta. Winstonin kautta näytetään, kuinka totalitarismin vastustaminen alkaa yhteiskunnan pienimmästä osatekijästä eli yksilöstä. Hän aloittaa kapinoinnin pienimuotoisesti kirjoittamalla päiväkirjaa olettaen jäävänsä siitä lopulta kiinni samalla, kun hän pyrkii koko ajan kohti laajempaa toimintaa. Hän näkee itsensä osana koneistoa, ja hän alkaa toimia analysoiden, etsiä samanhenkisiä kapinoitsijoita sekä miettiä yhteiskunnallisia kysymyksiä konkreettisten esimerkkien kautta. Yllättävän helposti hänen onnistuu luoda suhde Juliaan ja päästä selville ympäristöstään, kunnes pari jää varomattomuuttaan kiinni. Winston tuntuu olevan ainut Puolueen jäsenistä, jolla on inhimillisyyttä jäljellä. Orwell oli aikeissa antaa teokselle nimen *The Last Man in Europe*²⁴.

Julia on kiehtova siksi, että hänessä osoitetaan, mitä toivo *voisi* olla Ulkorenkaassa ja kansalaisissa ylipäänsä. Päällisin puolin hän on ihanteellinen koneiston osa, mutta sisällä on halu toimia salaa kaikin tavoin Puolueen vastaisesti. Kuitenkin hän on kuin Oceanian lapset: syntynyt ja kasvanut Puolueen maailmaan ja sisäistänyt sen lamaannuttavan

²⁴ Orwell 1968 IVa (1948), 448.

ylivallan niin perinpohjaisesti, että vaikka hän voisi suunnata potentiaalisen kapinointinsa organisoidummin, hän ei osaa tehdä sitä tai ei usko siihen.

She hated the Party, and said so in the crudest words, but she made no general criticism of it. Except where it touched upon her own life she had no interest in Party doctrine. [---] She had never heard of the Brotherhood, and refused to believe in its existence. Any kind of organised revolt against the Party, which was bound to be a failure, struck her as stupid.²⁵

Vastarinta merkitsee Julialle harmittomia sääntöjen rikkomisia, joiden rajoittumista vain seksuaalisuuteen Winston paheksuu: ”You’re only a rebel from the waist downwards”²⁶. Julia on pragmaatikko, mutta samalla terävänäköinen esimerkiksi selittäessään syitä, miksi seksuaalisuus on padottu Puolueen jäseniltä²⁷. Winstonin rakastuminen häneen perustunee vain rakastumisen mahdollisuuteen, sillä he eivät juuri kohtaa persoonallisella tasolla: Julia nukahtaa tai esittää välinpitämätöntä yleensä aina kun Winston haluaa puhua vakavasti²⁸. Rakkauden sisällyttäminen romaaniin on edustamassa ihmisyyden viimeistä tunnistetta, sillä kidutettaessa Winstonin tahdon lopullinen murtuminen tarkoittaa Julian ilmiantamista.

Salaperäisenä hahmona Winstonille näyttäytyvä O’Brien jää myös lukijalle hämäräksi. Winston uskoo lopussa hänen juonitelleen koko ajan, mutta on mahdollista, että hän olisi todellakin kuulunut väitettyyn maanalaiseen kapinaliikkeeseen, Veljeskuntaan. Winston tapaa O’Brienin Rakkauden ministeriössä:

‘They’ve got you too!’ he cried.

‘They got me a long time ago,’ said O’Brien with a mild, almost regretful irony.²⁹

²⁵ NEF, 138.

²⁶ NEF, 163.

²⁷ NEF, 139. Lyhyesti: seksuaalisuuden puuttuminen johtaa hysteriaan, joka voidaan muuntaa sotahysteriaksi.

²⁸ Ks. NEF, 171.

²⁹ NEF, 250–251.

Hänen kauttaan näemme, kuinka Sisärenkaaseen kuuluminen tarkoittaa vanhan maailman kulutustapoja ja julkeaa elitismää, jota Orwell oli aina paheksunut. Se tarkoittaa myös yhteiskunnan luonteen ja historian kiertokulun ymmärtämistä sekä kykyä toimia mahdollisimman tehokkaasti lisätäkseen valtaa, jota Puolue ensisijaisesti ilmoittaa tavoittelevansa. O'Brien hallitsee aikakautensa lainalaisuudet ja Winston näkee hänet jonkinlaisena esikuvana alusta lähtien. Vielä kidutettaessa ja loppusivuillakin hän ihailee tätä osana jotakin, mihin hänen käsityskykynsä ei aivan riitä.

Tulkintani O'Brienin merkityksestä liittyy tiiviisti ajatuksiini Puolueen hallintameteista. Kun Winston ja Julia näyttävät lukijalle Ulkorenaan toivon potentiaaliset muodot, O'Brienin merkitys on auktoriteettina näyttää niiden hyödyttömyys. Winstonin ruohonjuuritason ja Julian suurpiirteisempi passiivinen kapinointi edustanevat Orwellin jakoa ihmisiin, jotka tarpeen tullen toimivat, ja ihmisiin, jotka eivät näe tämän tarpeellisuutta. O'Brienin valta estää kuitenkin sekä teoreettisen että käytännön vastarinnan, minkä taas Orwell toivoo toimivan osoituksena lukijalle, ettei vielä ole liian myöhäistä.

Teos jakautuu kolmeen varsinaiseen ja yhteen lisäosaan, ja sen juoni on pääpiirteissään melko lyhyesti kerrottavissa. Ensimmäisessä osassa Oceania kuvaillaan Winstonin kokemusten kautta, ja toisessa keskitytään hänen kiellettyyn suhteeseensa Juliaan ja yksityiskohtaisemmin hänen kapinaansa Puoluetta kohtaan. Kolmas osa koostuu Winstonin kiinnijäämisen jälkeisestä vankeudesta, kuulusteluista ja kidutuksesta sekä lopulta hänen palautuksestaan Puolueeseen eli ”parannuksestaan”. Lopussa on erillinen liite uuskielestä.

Romaanin juoni mukaillee Zamjatinin dystopiakuvausta, joka oli pitkään kiinnostanut Orwellia: ”I am interested in that kind of book, and even keep making notes for

one myself that may get written sooner or later”³⁰. Orwell sai käsiinsä *Me*-teoksen ranskannoksen vasta 1946 ja kirjoitti siitä ylistävän arvostelun Tribune-sanomalehteen. Hän vertasi kirjailijaa Huxleyhin ja näki teosten tunnelman samankaltaisuudesta huolimatta Huxleyn puutteeksi epäpoliittisuuden, josta hän oli kirjoittanut aiemminkin: ”*Brave New World* was a good caricature of the hedonistic Utopia, the kind of thing that seemed possible and even imminent before Hitler appeared, but it had no relation to the actual future”³¹. Zamjatinin totalitarismin irrationaalisen puolen kuvaus päihitti hänen mielestään Huxleyn biologiaan keskittyneet skenaariot, ja siksi hän arveli teoksen jäävän julkaisematta kirjailijan kotimaassa.³² Se julkaistiinkin Neuvostoliitossa vasta lähes 70 vuotta myöhemmin³³ – samoihin aikoihin Orwellin ja Huxleyn teosten kanssa.

Nineteen Eighty-Four on eittämättä paljon velkaa Zamjatinille; näkyvin ero on Orwellin ehdottoman pessimistinen sävy ja huumorin puute. Teokset kohtaavat esimerkiksi byrokraattisuuden, yksilöllisyyden menettämisen, ideologisen ja psykologisen manipulaation teemoissa sekä jopa joissakin yksityiskohdissa³⁴. Kolmella dystopialla on muutenkin paljon yhteistä, mutta omanlaisimmakseen erottuu Huxley, jonka tuotos käsittelee ihmiskuntaa toisaalta biologiselta ja toisaalta industrialisoitumisen kannalta. Huxley puolestaan kirjoitti syksyllä 1949 Orwellille kehuun tämän ”syvällisesti tärkeää kirjaa”, mutta halusi samalla tuoda ilmi, että hän piti omaa skenaariotaan parempana tulevaisuuden visiona³⁵.

Orwell ymmärsi hyvin valistusaikeissaan, että tarpeeksi monia kansalaisia on vaikea herätellä vain asiateksteillä, kuten hän oli esseistinä ja kolumnistina yrittänyt ja melko hyvin onnistunutkin. Laaja-alaisen ja syvällisen vaikutuksen aikaansaamiseksi kritiikki oli

³⁰ Orwell 1968 IIIc (1944), 95.

³¹ Orwell 1968 IIId (1940), 17.

³² Orwell 1968 IVe (1946), 72–75.

³³ Venäjällä julkaistussa tuoreessa englanninnoksessa juuri em. luonnehdinnat Orwellin arvostelusta on poimittu takakansitekstiksi, Zamyatin 2000 (1920).

³⁴ Ahlbäck 2001, 122.

³⁵ Huxley 1949, 604–605.

formuloitava ylilyöväksi esimerkiksi fiktion kautta. Uskon, että juuri tämän vuoksi *Nineteen Eighty-Four* ei erityisesti häikäise estetiikallaan, vaan kaunokirjailija-Orwell muistetaan ensisijaisesti poliittisista syistä. Samoin Orwell ylipäänsä kirjoittajana muistetaan kahdesta viimeisestä romaanistaan, eikä niinkään lukuisista esseistään. Hän oli poliittinen ajattelija, joka koki myös fiktion kirjoittamisen mielipiteidensä väyläksi. Tämän oletuksen valossa on tarkasteltava kirjailijan tuotantoa, etenkin *Nineteen Eighty-Fouria*.

Monet kriitikot ovat nähneet teoksen olevan ”vain yhdistelmä kauhutarinaa ja poliittista tutkielmaa” ja tämän vuoksi kaunokirjallisesti vähäpätöinen. Toisaalta ymmärretään, että dystooppinen teksti on miltei pakosta poliittisesti värittyä.³⁶ Silti nimenomaan Orwellin romaanituotantoa tutkinut englannin kielen professori Robert A. Lee löytää romaaniperinteen mukaisen pääsymbolin läpi teoksen kulkevasta tomusta/pölystä (dust), joka levittäytyy kymmeniä kertoja eri kohtiin tarinaa merkkinä pysähtyneisyydestä ja kaiken alleen peittävästä valtakoneistosta³⁷. Kun toisaalla Orwellin elämäkerran kirjoittaja Bernard Crick esittää, että romaanin alku myötäilee James Joycen *Odysseusta*³⁸, mielestäni osuvampi yhteys irlantilaiskirjailijaan löytyy kuuluisasta *The Dead* -novellista. Sen päähenkilön Gabriel Conroy'n henkisen heräämisen ja kuoleman lopullisuuden ymmärtämisen yhtenä elementtinä kuvataan hänen toistuvaa turvan ja lohdutuksen hakemistaan kaikkialle levittäytyvästä lumesta³⁹. Samankaltaisena symbolina tomu palaa muistuttamaan todellisuuteen heräävää Winstonia hänen sinetöidystä kohtalostaan ratkaisevina hetkinä.

³⁶ Lee 1970, 129–130.

³⁷ Lee 1970, 137–140.

³⁸ Crick 1985, 12.

³⁹ Joyce 1996 (1914); Vartiainen 1999, 92–99.

2. KIELEN JA AJATTELUN REDUKTIO

Nineteen Eighty-Four pohtii totalitarismin vallankäytön muotojen yhteydessä kielen ja ajattelun välistä suhdetta. Kielen avulla ajattelua manipuloivan Puolueen tarkoitusperiä ja Oceanian valtarakenteita esitellään eksplikoidusti etenkin romaanin kolmannessa osassa. Eräs romaanin pysähdyttävistä originelleista ideoista on kirjattu erillisenä liitteenä varsinaisen tarinan jälkeen, jossa myös fokalisaatio vaihtuu. Kyse on *Uuskielestä (Newspeak)*, joka on keskeinen osa Puolueen vallankäyttöä ja jonka perimmäinen tavoite oli kielen merkityksiä kaventamalla viedä kansalaisten kyky ajatella luovasti ja kyseenalaistavasti.

The purpose of Newspeak was not only to provide a medium of expression for the world-view and mental habits proper to the devotees of Ingsoc, but to make all other modes of thought impossible. It was intended that when Newspeak had been adopted [---] a heretical thought [---] should be literally unthinkable, at least *so far as thought is dependent on words*.⁴⁰

Tapahtumavuonna 1984 uuskieli on vielä kehittelyvaiheessa eikä edes Puolueen saati proletariaatin arkikäytössä. Sen oli tarkoitus tulla Oceanian yleiskieleksi vasta parin sukupolven päästä: ”It was expected that Newspeak would have finally superseded Oldspeak [---] by about the year 2050”⁴¹.

Pohjustan kielen ja ajattelun suhteen käsittelyä kertaamalla, mitä tästä monimutkaisesta suhteesta on eri aikoina ajateltu ja mitkä käsitykset ovat nyt vallalla. Tämän jälkeen esittelen ja luonnehdin uuskieltä yhdistäen käsiteltyjen kielifilosofien ja -tieteilijöiden tulkintoja sen lainalaisuuksiin ja tarkoituksiin. Näiden avulla asemoin uuskielen suhteessa

⁴⁰ NEF, 312 (kursivointi tässä).

⁴¹ NEF, 312.

luonnollisiin ja keinotekoisiiin kieliin sekä pohdin sen perusluonnetta ja soveltuvuutta reaali maailmaan, eli olisiko se mahdollista toteuttaa konkreettisesti. *Nineteen Eighty-Fourin* valtakritiikin vuoksi tarkastelun kohteeksi tulee myös kielen ja vallan yhteys, tosin valtamekanismeja käsittelen yleisemmin kolmannessa luvussa. Puolueen pyrkimyksiin manipuloida liittyy olennaisesti myös uuskielen termi *kaksoisajattelu (doublethink)*, jota käsittelen omassa alaluvussaan. Eniten toinen luku koostuu pohdinnoistani siitä, millaisena Orwellin tarkoittamat uuskielen periaatteet ilmenevät nykyään. Mitä on 2000-luvun uuskieli ja kuinka se yhä liittyy vallankäyttöön? Miksi uuskieli oli niin tärkeä osa romaanin totalitarismikuvausta, että ennen sen lopullista muotoa Puolue ei nähnyt valtansa toteutuvan?

Nostan kielikysymyksen esiin myös siksi, että Orwell oli läpi uransa huolissaan englannin kielen luisumisesta epämääräisyyteen erityisesti politiikan käsittelyssä, mistä hän kirjoitti muun muassa kuuluisassa esseessään *Politics and the English Language* (1946). Teksti oli suorapuheinen hyökkäys ajan väljää kielenkäyttöä kohtaan, jossa Orwell pyrki konkreettisten esimerkkien kautta osoittamaan, kuinka kielen käytön passivoituminen uhkaa tiedostamista ja miten se olisi korjattavissa.

2.1. Kielen ja ajattelun suhde

Kieli, ajattelu ja niiden välinen suhde ovat eräitä perustavanlaatuisimpia ihmisyyttä koskevia kysymyksiä. Niitä tutkivat lukuisat ihmistieteet, joista merkittävimmät ovat kielitiede, psykologia, neurotieteet ja filosofia. Useat näiden tieteenalojen kielen ja ajattelun yhteyttä tarkastelevat osa-alueet sivuavat toisiaan: esimerkiksi sosio-, neuro- ja psykolingvistiikka ovat verrattain uusia poikkitieteellisiä tutkimusaloja. Toisaalta kielitiedekin voidaan nähdä alisteisena kielifilosofialle tai jopa psykologialle, koska kieli on pohjimmiltaan mentaalinen

ilmiö. Joka tapauksessa yhtä tutkiessa tullaan sivunneeksi toistakin; erityisesti kielifilosofiassa kieltä tai ajattelua käsiteltäessä toinen on usein läsnä. Tiedetään, että ajattelun ja kielen välillä on kyse monimutkaisesta vaikutussuhteesta, mutta mihinkään yhteen totuuteen sen laadusta ei ole päästy. Miten ihmisen kieli liittyy hänen kykyynsä ajatella luovasti? Kumpi on ensin – ihmisen kehityshistoriassa ja lapsen mielen kehittämisessä – kieli vai ajattelu? Onko olemassa ajattelua ilman kieltä? Jäsentävätkö eri kieliä puhuvat ihmiset maailmaa olennaisesti eri tavoin? Voidaanko kieleen tai ajatteluun vaikuttaa ulkoapäin?

Nämä kaikki pohdinnat ovat paljolti tutkittuja, mutta edelleen pääpiirteissään avoimia. Mitään kattavaa kokonaisuutena kielen ja ajattelun suhteen historiasta ei löydy uskoakseni juuri siksi, että aihe sivuaa niin montaa tieteen aluetta. Jokainen esittely on väistämättä vajaa näkemys. Tämän vuoksi on myös mahdotonta kerrata vain kielen ja ajattelun välistä historiaa, vaan samalla sitä täytyy vertailla käsityksiin kielen alkuperästä. Kysymykset kielen ja ajattelun ontologioista ovat ilman muuta laajempia kuin voin työssäni käsitellä, ja siksi keskityn uuskielen kannalta olennaisimpiin aloihin: kielifilosofiaan ja kielitieteeseen. Kun lähestulkoon jokainen kielifilosofi ja lingvisti on esittänyt tulkintoja kielen ja ajattelun suhteesta tai ainakin sivunnut sitä jotakin muuta aihetta tutkiessaan, rajaan tätäkin ulottuvuutta mielestäni olennaisimpiin teorioihin.

Antiikin Kreikan filosofit keskittyivät kielen ja ajattelun suhteen sijaan kysymyksiin kielen alkuperästä, joka oli jumalten kielessä. Herakleitos oli kuitenkin sitä mieltä, että ihmisen ajattelua oli mahdollista tutkia tarkastelemalla kieltä, sillä ihmisen äly ja kielen rakenne vastaavat toisiaan. Demokritoksen huomio kiinnittyi kielen säännöttömyyteen ja epätäydellisyyteen, joten hänestä sanojen ja sisällön suhde oli ongelmallinen.⁴² Platonin *Kratyloksen* aiheena on Sokrateen, Kratyloksen ja Hermogeneen välinen keskustelu sanojen

⁴² Häkkinen 2001 (1994), 21–22.

alkuperästä. Sokrateen vastaväittäjistä ensimmäinen kannattaa käsitystä, jonka mukaan sanat ilmaisevat oikein tarkoittamansa asiasisällön, kun taas toisen mukaan sanojen suhde viitattuun merkitykseen on arbitraarinen. Keskustelussa ei päädytä selkeään lopputulokseen.⁴³

Keskiajan ja varhaisen uuden ajan käsityksistä voidaan todeta lyhyesti, että kielen nähtiin toimivan ajattelun apuvälineenä. Valistusfilosofi John Locke piti sanoja puhujan ajatusten ja muistin suoraviivaisina kuvaajina⁴⁴. Aikakauden retoriikan mukaan oli mahdollista ohjailta kielen avulla ajattelua. Hieman myöhemmin Denis Diderot piti kielen yhteyttä ajatteluun puutteellisena; sillä ei voi koskaan tavoittaa syvimpiä ihmistuntoja⁴⁵. Romantiikassa syntyi ajatus kielestä kulttuurin ilmauksena. Johann Gottfried Herderin mukaan kieli kuuluu ihmisenä olemiseen, ja se syntyy tosiasiakuvausten lisäksi aistien, tunteiden ja luontosuhteen pohjalta⁴⁶. Kieli ja ajattelu ovat riippuvaiset toisistaan ja ovat kehittyneet rinnakkain⁴⁷. Käsitteet syntyvät historiallisen kehityksen myötä, ja jokainen kulttuuri tai kansakunta luo omansa⁴⁸. Herderiläistä kielikäsitystä edustava Wilhelm von Humboldt näki myös kielen ja ajattelun olevan toisistaan erottamattomia⁴⁹.

1900-luvun vaihteessa Gottlob Frege erotteli kielen ilmaisusta mielen ja viittaamiskohteen, mikä asettui vastaan valistusajan jyrkkää tulkintaa kielen ja ajattelun mekaanisesta vastaavuudesta. Fregelle kielen tutkiminen oli välttämätön keino päästä tutkimaan mieltä, vaikka kielellä operoiminen samalla hämärtääkin pääsyn puhtaaseen mieleen. Hän piti luonnollista kieltä riittämättömänä ilmaisemaan todellisuutta ja pyrki

⁴³ Robins 1991 (1967), 21–22.

⁴⁴ Miller 2002 (1998), 37.

⁴⁵ Seigel 1980, 94.

⁴⁶ Karkama 2006, 362, 366.

⁴⁷ Robins 1991 (1967), 167.

⁴⁸ Karkama 2006, 369.

⁴⁹ Humboldt 1888 (1836), 54–55; Robins 1991 (1967), 383.

filosofiassaan luomaan loogisen ihannekielen, joka pystyisi ilmaisemaan täydellisesti maailman todellisen rakenteen vailla monimerkityksellisyyksiä.⁵⁰

Behavioristinen kieliteoria, jota W. V. O. Quine edustaa, hylkää ajatuksen mielessä olevista ideoista. Kieli on käyttäytymistä, eräänlaista toimintaa, hankittu tottumus tai habitus. Kieli on pohjimmiltaan opittu ja omaksuttu ilmiö. Tätä ajatusta tukee se, että ihmiset puhuvat oman kielialueensa kieliä, vaikka heillä olisikin valmius omaksua mikä tahansa kieli.⁵¹ Kielen behavioristisen teorian rinnalle nousi sosiaalis-konstruktivistinen malli, jossa yksilö oppii kielen rakentamalla sen yhteistyössä itseään taitavampien kielen käyttäjien kanssa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa arjen kielenkäyttötilanteissa.⁵² Behavioristista näkemystä vastaan asettuu yhtäältä mentalistinen teoria, joka esittää, että ihmisillä on luontainen kyky omaksua tietynlaista tietoa, kuten kielijärjestelmiä⁵³. Toisaalta behavioristisen kielikäsitteilyksen kyseenalaistaa nativistinen, joka väittää esimerkiksi lapsen ”tietävän” kielestä huomattavan paljon ennen oppimisen alkamista⁵⁴. Fregeistä lähtien suuntauksia yhdistää huomion kiinnittyminen tiettyyn kielellisyyden osa-alueeseen, oli se laadultaan sitten omaksumista, oppimista tai synnynnäistä eli sisäänrakennettua.

Benjamin Lee Whorf esitti ”kielellisen relatiivisuuden hypoteesin” (myös Sapir-Whorf-hypoteesi), jonka mukaan tietyn kielellisen yhteisön käyttämä kieli rajoittaa ja myös muovaa ratkaisevalla tavalla yhteisön jäsenten ajattelua ja todellisuuskokemusta. Yhtenä seurauksena tästä on, että vaikka keskenään hyvin erilaiset kielet kykenisivätkin käsittelemään todellisuuden kaikkia puolia, niiden jäsentämät todellisuudet olisivat perustavalla tavalla toisilleen vieraita. Eri kieliyhteisöjen voisi siten väittää elävän jossakin ei-triviaalissa mielessä eri maailmoissa. Relatiivisuuden voi näin ajatella viittaavan yhtäältä siihen, ettei ajatus voi

⁵⁰ Miller 2002 (1998), 1–21; Loar 2006, 77–78.

⁵¹ Quine 1975 (1960).

⁵² Devitt & Sterelny 1999 (1987), 199.

⁵³ Wardhaugh 1997 (1993), 95.

⁵⁴ Wardhaugh 1997 (1993), 238.

tavoittaa puhdasta, ei-kielellisesti jäsenettyä todellisuutta sinänsä, ja toisaalta siihen, etteivät eri äidinkieliä puhuvat voi käsittää toistensa todellisuuksia missään perustavassa mielessä. Whorf muodosti teesinsä tutkimalla hopi-intiaaniheimoa, joiden aikakäsitys on täysin omanlaisensa. Hopinkielen verbeillä ei ole aikamuotoja, eivätkä he käsitä aikaa jatkumona vaan syklinä, mutta silti hopinkieli pystyy nimeämään ja kuvailemaan pätevästi operationaalisisessa mielessä kaikki maailmankaikkeudessa havaittavissa olevat ilmiöt. Vaikeus selittää tätä systeemiä johtuu luonnollisesti siitä, että mikään muu kieli ei pysty tavoittamaan heidän kielijärjestelmäänsä tyydyttävällä tavalla.⁵⁵ Kielen rakenne määrittää myös ajattelun rakennetta ja siten jälkimmäistä voisi muovata kieltä manipuloimalla.

Strukturalismin myötä kielen järjestelmä tuli varsinaiseksi kiinnostuksen kohteeksi, ja suhde ajatteluun jäi syrjään. Ferdinand de Saussure on strukturalismin ja semiotiikan perustaja, joka näytti suuntaa siirryttäessä historiallis-vertailevasta kielitutkimuksesta nykyaikaiseen kielitieteeseen. Hänen mukaansa kieli on viittaussuhteiden järjestelmä, joka antaa ajatuksille muodon. Ilman kieltä ajatuksia ei ole olemassa eikä siten esikielellisiä ajatuksiakaan. Hän erottaa kielestä merkitsijän ja merkin kiinnittäen huomiota valitun merkitsijän mielivaltaisuuteen, mikä oli hieman eri muodossa ilmaistu jo *Kratyloksessa*. Kielen ja todellisuuden suhdetta ei voida tarkastella, sillä sitä varten täytyisi luoda toisenlainen kieli.⁵⁶

Noam Chomskyn vaikutusta kielitieteelle on kutsuttu kopernikaaniseksi muun muassa behaviorismin hylkäämisessä⁵⁷. Hän aloitti keskustelun kielen universaaleista ominaisuuksista ja kielellisen kyvyn sisäsyntyisyydestä. Chomskyn mukaan ihmisillä on synnynnäisesti sisäänrakennettu kielioppi, ja kaikista kielistä löytyy samanlainen

⁵⁵ Whorf 1959 (1956), 51–56.

⁵⁶ Culler 1994 (1976), 23–56.

⁵⁷ Devitt & Sterelny 1999 (1987), 178–179; Wardhaugh 1997 (1993), 237.

syväkielioppi eli mentaalikieli.⁵⁸ Se on ihmismielen perusominaisuus, joka aktualisoituu tietyksi kieleksi riippuen kulttuurista ja asuinpaikasta. Tätä väitettä tukee esimerkiksi se, että mihin tahansa kulttuuriin syntynyt lapsi pystyy oppimaan minkä tahansa kielen, jos se toimii kielellisenä ympäristönä. Jokainen normaali lapsi oppii käyttämään kieltä vaivatta, mikä tarkoittaa hyvin monimutkaisten sääntöjen päättelemistä kielellisen ympäristön ärsykkeistä. Chomskyn mukaan ihmisellä on siis synnynnäistä tietoa, eräänlainen "kielellinen vaisto", jonka avulla kielen järjestelmä omaksutaan.⁵⁹

Chomskyyen nojaava Steven Pinker näkee psyyken ja siten myös kielellisen kyvyn kehittyvän osana evoluutiota. Pinkerin mukaan kielen oppiminen merkitsee sitä, että opimme muuntamaan mielessämme olevan sanattoman kielen esimerkiksi suomen äänne- ja sanaketjuiksi ja päinvastoin. Kieltä vailla kasvaneilla ihmisilläkin on aivoissaan tällainen mielen kieli. Esimerkiksi lapsi kykenee pian muokkaamaan virkkeitä, joita hän ei ole mitenkään voinut kuulla. Puhekyvyn kehittyminen ei voi perustua vain muistamiseen; se on kuin jonkin unohdetun taidon uudelleen oppimista. Pinkerin käsitys eroaa Chomskyn käsityksestä siten, että hänen mielestään kieli on muotoutunut evoluution mukana ja tämä selittäisi maantieteellisetkin kielierot. Siten kielen synty voidaan jäljittää ihmisen sukupuun perusteella. Jos Chomskyn ehdottama universaali kielioppi pitää paikkansa, miksi maailmassa on noin 6000 erilaista kieltä? Jos ne pohjautuvat samankaltaiseen mentaalikieleen, miksi kielet eivät muodosta yhtenäisempää verkostoa, jonka kautta muiden kielten omaksuminen olisi nykyistä helpompaa? Pinkerin vastaus kuuluu, että kielet ovat muokkautuneet siinä missä muutkin kulttuuriset tavat.⁶⁰

Uuspragmatisti Donald Davidson esittää, että kielen systeemi ei selitä kielikäsitystä. Konteksti muovaa sanan merkityksen lauseessa, lauseen merkityksen puheessa

⁵⁸ Devitt & Sterelny 1999 (1987), 144.

⁵⁹ Chomsky 1968; Chomsky 1988.

⁶⁰ Pinker 1995 (1994).

ja niin edelleen. Avainasia on puhujan intentio, joka määrää puhutun varsinaisen tarkoituksen ja vie voiton konventionaalisesta merkityksestä; puheen konnotatiivinen merkitys voittaa aina denotatiivisen. Kielen käyttö on opitun toistamista ja kommunikoinnin onnistuminen liittyy ns. *passing theory* -menetelmään. Ymmärtäminen on arvailua kanssaihminen merkien tarkoituksesta tai koko heidän käytöksestään. Kontekstit ja intentiot ovat liikkuvia, ja sanoessamme, että puhumme samaa kieltä, tarkoitamme Davidsonin mukaan, että meillä on tapana ”yhtyä ohikiitävissä oletuksissa ilmauksesta toiseen”.⁶¹

Teoksessaan *Philosophy of Language* Alexander Miller jakaa nykykäsitykset kielen ja ajattelun suhteesta kolmeen luokkaan, ja toteaa samalla aiheen olevan yhä avoin. Hänelle Davidson edustaa keskimmäistä käsitystä: kielestä ja ajattelusta kumpikaan ei ole primaari, vaan ne on määritettävä aina yhdessä. Tärkeimmistä nykyfilosofeista hän nostaa esiin Michael Dummettin kielen ja Paul Gricen ajattelun ensisijaisuutta korostavan koulukunnan edustajina.⁶² Davidson on siten linjassa varhaisten käsitysten kanssa, kuten Herakleitoksen, Herderin ja ylipäänsä esi-saussurelaisten. Dummettin kanta taas pitäisi Sapir-Whorf-hypoteesia todenmukaisena ja Gricen ajattelu nojaa Chomskyn ja Pinkerin mukaisiin näkemyksiin mentaaliseen sisällöstä kieltä määräävänä ominaisuutena.

Nykykielifilosofian valtavirran näkemys on, että ajattelua voi olla ilman kieltä, mutta ei päinvastoin⁶³. Kehityspsykologian pioneerina tunnettu Jean Piaget päätyi samoin tähän tulokseen⁶⁴, kuten myös nykyinen Harvardin psykologian professori Elizabeth Spelke tutkiessaan vauvojen ymmärtämistä⁶⁵. Toisin sanoen esikielelliset ajatukset ovat mahdollisia. Esa Itkosen mielestä kulttuurin vaikutusta kieliopilliseen rakenteeseen on yksinkertaisesti liioiteltu: kieli ei määrää ajattelua, vain ohjaa sitä. Hän tyrmää Sapir-Whorf-hypoteesin

⁶¹ Seppänen 2004, 7–8, 12–14, 32–48.

⁶² Miller 2002 (1998), 178–181; Miller 2006, 92–93.

⁶³ Devitt & Sterelny 1999 (1987), 154.

⁶⁴ Wardhaugh 1997 (1993), 231.

⁶⁵ Cromie 22.7.2004.

ehdottoman ajatusmallin väittäen, että se on säilyttänyt asemansa lähinnä vetoavuutensa ja Whorfin ylitulkinnan vuoksi, vaikka se on moneen otteeseen kumottu. Käsitys ajattelua hallitsevasta kielestä on pois selitettävissä ymmärtämällä, että ajattelu sinänsä ei ole erilaista eri kulttuureissa vaan ajattelutavat.⁶⁶ Kielen sanat eivät määrää yksilön ajattelua, mutta ohjaavat sitä ja tekevät luonnolliseksi omaksua tiettyjä kulttuurisesti ohjelmoituja näkökulmia, minkä vaarana tosin on kielenkäytön laiskistuminen⁶⁷.

Kielen ja ajattelun suhteen laatua on vaikea määrittää, kuten satojen vuosien eri käsitykset osoittavat. Lopullista ”totuutta” tuskin pystytään yksin ihmis- tai luonnontieteissä saavuttamaan, mutta esimerkiksi neurofilosofia voisi tarjota perimmäisiä vastauksia viime kädessä silloin, kun aivotoiminta pystytään pilkkomaan samaan tapaan kuin ihmisen geenikartta 2000-luvulla. Nykykäsitysten mukaisesti voidaan silti ajattelun todeta olevan ensisijaista ontologisessa mielessä, mutta samalla on ymmärrettävä, että kielen ja ajattelun tarkastelu vaatii rinnalleen aina molempia ollakseen mielekästä. Neljäntenä vaihtoehtona Millerin jakoon on kylläkin ehdotettu, että kieli ja ajattelu ovat toisistaan riippumattomia toimintoja, ja niitä olisi siksi tutkittava itsenäisinä järjestelminä.⁶⁸

Neljäs vaihtoehto soveltuu paremmin keinotekoisten kielten tutkimiseen, koska niillä ei edes teoriassa voida ajatella. Keinotekoiset kielet eivät ole kehittyneet kollektiivisesti osana kulttuuria, vaan niiden fonologian, kieliopin ja sanaston on luonut yksittäinen henkilö tai pieni ryhmä. Ne perustuvat joko abstrakteja periaatteita noudattaviin järjestelmiin tai kieliin, joiden ääntäminen, kielioppi ja sanasto pohjautuvat yhteen tai useampaan luonnolliseen kieleen. Keinotekoiset kielet voidaan jakaa toiminnallisesti apu-, fiktiivisiin taide- tai suunnitelmakieliin. Näen uuskielen sijoittuvan kahden jälkimmäisen kategorian rajamaastoon. Ulkokohtaisesti tarkasteltuna se on toki fiktiivinen taidekieli, mutta rakenteen

⁶⁶ Itkonen 2005.

⁶⁷ Mälkiä 1997, 29.

⁶⁸ Davies 2006, 30–31.

ja Puolueen funktion vuoksi se on suunnitelmakielen kaltainen sikäli, että uuskieli yrittää todistaa jotakin hypoteesia siitä, kuinka kieli toimii.

Kielifilosofia ja -tieteet, joita voidaan soveltaa myös keinotekoisiiin kieliin, ovat täynnä yrityksiä raottaa kielen mysteeriä ja selvittää, mitä me itse asiassa teemme kun käytämme kieltä. Keinotekoisia kieliä, olivat ne sitten tarkoitettu käytettäväiksi tai vain ideoiksi, yhdistää tarve tehdä maailmasta parempi, tasavertaisempi ja helpompi paikka tai vähintään kehittää itse kielen olemusta loogisempaan ja ”järkevämpään” suuntaan. Silti en ole löytänyt toista esimerkkiä uuskielen lisäksi, jonka tarkoitus olisi hallita ihmisiä ulkoapäin, kaventaa heidän ajattelukykyään ja saada heidät tiedostamaan maailmaa vähemmän. Toki mitä tahansa kieltä voidaan tällaiseen tarkoitukseen hyväksikäyttää, kuten seuraavissa alaluvuissa osoitan.

Seuraavassa alaluvussa avaan uuskielen rakennetta, sen mahdollista alkuperää sekä merkitystä romaanin ymmärtämiseksi. Mitä kielifilosofista käsitystä kielen ja ajattelun suhteesta se edustaa ja missä mielessä se voisi toimia reaali maailmassa?

2.2. *Newspeak* romaanissa

Osa *Nineteen Eighty-Fourin* tarkoitusta toimia satiirina on viedä sen totalitaristisen vallankäytön muodot äärimilleen, toisinaan yli uskottavuusrajojen. Puolueen jäsenten käyttäytyminen vaikuttaa enimmäkseen epäinhimilliseltä ja on vaikea kuvitella Puolueen toimintamallien toteutumista sellaisenaan. Kirjan tapahtumavuonna yhteiskunta esitetään yksilön kannalta toivottomana, mutta tärkeämpää on huomata, että se ovat itse asiassa vasta prosessissa kohti totalitarismia. Emme siis näe Oceaniaa sen lopulliseksi aiotussa muodossa. Jo toteutuneen ensimmäisen vaiheen tavoite oli ottaa haltuun maa-alueet, infrastruktuuri ja

poliittinen valta. Uuskielen asiantuntijan Symen mukaan vallankumous on valmis vasta, kun kielen muokkaaminen on saatettu loppuun:

But the process will still be continuing long after you and I are dead. Every year fewer and fewer words, and the range of consciousness always a little smaller. [---] But in the end there won't be any need even for that. The Revolution will be complete when the language is perfect. Newspeak is Ingsoc and Ingsoc is Newspeak.⁶⁹

Tämä viittaa siihen, että fasistinen hallinto näkee kielen kontrolloinnissa valtansa ytimen ja sen ylläpidon varmistamisen. Voimme pitää filologi Symeä luotettavana kertojana tässä suhteessa, joten hänen tulkintansa kielen asemasta Oceaniassa nostaa tämän keskeiseksi seikaksi romaanin maailman ymmärtämisessä. Kielen avulla hallitaan mieltä ja historiaa. Eräs Puolueen iskulauseista kuului: “Who controls the past [---] controls the future: who controls the present controls the past”⁷⁰. Toisin kuin vallankumoukset siihen asti, tämä olisi jäävä viimeiseksi. Perustelu tälle on, että kansalaiset eivät voi koskaan edes haluta muutosta, koska heillä ei tule olemaan valmiuksia ajatella vapautta saati ilmaista tätä halua, sillä sitä merkitsevää sanaa ei ole olemassa.

Romaanissa ei koskaan varsinaisesti käytetä uuskieltä. Siitä mainitaan useita esimerkkejä läpi romaanin ja kerrotaan, mikä sen asema tulee olemaan, eli sen on määrä olla ainoa virallinen kieli vuoteen 2050 mennessä⁷¹. Teos päättyy liitteeseen *The Principles of Newspeak*, jossa esitellään lyhyesti uuskielen periaatteet, kielioppi ja sanasto. Liitteen mukaan se perustuu Englantiin täydennettynä lähinnä uusilla sanonnoilla ja vain osittain uusilla sanoilla; päätyö koski juuri sanojen karsimista ja jäljelle jäävien suodattamista vain yhteen

⁶⁹ NEF, 55.

⁷⁰ NEF, 37.

⁷¹ Ks. NEF, 53–54, 312.

kiistattomaan merkitykseen. A-sanastoon kuuluvat aineellisiin esineisiin, ruumiillisiin toimintoihin ja arkiseen selviytymiseen liittyvät sanat. B-sanasto muodostuu yhdyssanoista, joissa ei ole ainoatakaan ideologisesti merkityksetöntä sanaa, sekä kaksoisajattelun sanoista, jotka merkitsevät vastakkaisia asioita samanaikaisesti. C-sanasto sisältää ainoastaan tieteellisiä ja teknisiä termejä täydentäen muita sanastoja. Uuskielen kieliopin mukaan kaikki sanat ovat käytettävissä yhtä lailla verbeinä, adjektiiveina tai substantiiveina.⁷²

Esimerkiksi positiivisuuden eri voimakkuuksia ilmaistessa turhat sanat hylätään ja korvataan yhdellä kantasalla. Synonyymit jäävät turhiksi, antonyymit korvataan prefikseillä ja suffiksit täydentävät kantasanoja. Syme kuvailee muutoksia Winstonille:

After all, what justification is there for a word which is simply the opposite of some other word? A word contains its opposite in itself. Take "good", for instance. If you have a word like "good", what need is there for a word like "bad"? "Ungood" will do just as well – better, because it's an exact opposite, which the other is not. Or again, if you want a stronger version of "good", what sense is there in having a whole string of vague useless words like "excellent" and "splendid" and all the rest of them? "Plusgood" covers the meaning; or "doubleplusgood" if you want something stronger still. Of course we use those forms already, but in the final version of Newspeak there'll be nothing else. In the end the whole notion of goodness and badness will be covered by only six words – in reality, only one word. Don't you see the beauty of that, Winston?⁷³

Luonnollisesti epäsäännölliset verbit korjattiin (spoke → speaked, take → taked) ja monikot yhdenmukaistettiin (men → mans, feet → foots). Lyhyesti kuvailtuna englantia yksinkertaistettiin ja lopullinen kielenkäyttö tulisi olemaan äärimmäisen ekonomista:

⁷² NEF, 312–326.

⁷³ NEF, 54.

[a] typical sentence from a *Times* leading article as *Oldthinkers unbellyfeel Ingsoc*. The shortest rendering that one could make of this in Oldspeak would be: 'Those whose ideas were formed before the Revolution cannot have a full emotional understanding of the principles of English Socialism.'⁷⁴

Työssään Winston käsitteli seuraavanlaisia uuskielellä julkaistuja uutisia: ”times 3.12.83 reporting bb dayorder doubleplusungood refs unpersons rewrite fullwise upsub antefiling”⁷⁵.

Orwell oli journalistina ja esseistinä ollut kiivas englannin kielen aseman ja kehittämisen puolestapuhuja. Hän oli tutustunut Charles Kay Ogdenin vuonna 1930 julkaisemaan *Basic English* -nimiseen keinotekoiseen apukieleen. Se koostui vain 850 englannin perussanasta, ja sen kielioppi oli kutistettu mahdollisimman loogiseksi. Tarkoituksena oli tehdä siitä käyttöohjeiden ja englannin kielen nopeaa oppimista tarvitsevien apukieli. Kaikki sanat olivat yksin Ogdenin valitsemia, vaikka pyyteettömänä tarkoituksena varmasti olikin mahdollisimman neutraali tulos. Eräs Ogdenin johtoajatuksista oli englannin kielen tarpeettoman suuren verbien määrän vähentäminen, ja hän ehdotti myös antonyymien korvaamista pelkillä prefikseillä (straight-unstraight, big-unbig), jota Orwell suoraan lainasi uuskieleen. Ensimmäisen laitoksen esipuheessa Ogden toteaa ykskantaan, että kaikki mitä englanniksi halutaan sanoa, on lähestulkoon sanottavissa näillä 850 sanalla.⁷⁶

Aluksi Orwell kannatti ideaa juuri poliittisen kielen selventämisen vuoksi, jollaisena *Basic English* voisi toimia normaalin englannin rinnalla⁷⁷. Vuonna 1940 hän kirjoitti mielenkiintoisen esseen *New Words*, jossa hän pohtii sanojen keksimisen mahdollisuutta⁷⁸. Lopulta hän ymmärsi *Basic Englishin* autoritaarisen luonteen, ja

⁷⁴ NEF, 317–318 (kursivointi alkuperäinen). *Bellyfeel* tarkoittaa tulkintani mukaan sokeaa ja kritiikitöntä, mutta innostunutta ja sisäistettyä tunnetta; vrt. engl. 'a gut feeling', vaistonvarainen tunne.

⁷⁵ NEF, 41.

⁷⁶ Ogden 1968, 52–57.

⁷⁷ Orwell 1968 IIIb (1944), 210.

⁷⁸ Orwell 1968 IIc (1940). Palaan esseeseen tarkemmin alaluvussa ”Kielen manipuloinnin seurauksista”.

myöhemmässä esseessä voidaan nähdä hänen luopuneen Ogdenin tukemisesta, vaikka hän samassa tekstissä laatiikin kuuluisat ohjeensa kirjoittajille:

[L]anguage merely reflects existing social conditions, and [---] we cannot influence its development by any direct tinkering with words and constructions. So far as the general tone or spirit of a language goes, this may be true, but it is not true in detail.⁷⁹

Hän siis uskoi, että kieltä voidaan siistiä selkeämmäksi yksityiskohdissa, mutta laajassa mielessä ulkoapäin ei voida sanella ihmisten tapaa käyttää kieltä. Mielestäni tämä johtaa uuskielen näyttäytymiseen *Basic Englishin* parodiana ja yksityiskohtiaan myöten irvokkaana versiona sen käyttötavoista. Orwell osoittaa, että kieli on aina vallankäytön väline varsinkin, jos se on jonkun tahon aktiivisesti muokkaamaa jotakin tiettyä tarkoitusta varten. Kieli ei voi olla neutraali, tai oikeammin sitä ei voida käyttää, eikä ainakaan muokata, neutraalisti.

Orwellin kieltä ja tyyliä tutkineen Roger Fowlerin mukaan kirjailija ei missään nimessä uskonut todellisuuden olevan ymmärrettävissä vain sitä kuvaavan sanaston kautta⁸⁰. Orwell uskoi hänen tulkintansa mukaan asioiden luonteiden käsitettävyyteen ilman kielen avustustakin, ja on huomionarvoista, että uuskieli on nimenomaan päinvastaiseen käsitykseen pohjautuva teoria eli se rajaa olennaisesti käyttäjänsä mahdollisuutta ymmärtää maailmaa. Fowlerin mielestä kyse on satiirista, joka kumpuaa kirjailijan mieltymyksestä Jonathan Swiftin tuotantoon.⁸¹ Jos Orwell kuitenkin piti julkisen mielipiteensä kielen määräävyydestä pitkälti arvoituksellisena – oli kyse sitten kielen suhteesta ajatteluun tai todellisuuteen – lisää se uuskielen tehokkuutta. Lukijat, jotka eivät ole näiden suhteiden laadusta täysin varmoja, eivät voi arvioida uhkakuvan todenperäisyyttä tai kokeellisuutta. Jo tässä kohtaa voidaan siis

⁷⁹ Orwell 1968 IVd (1946), 137–138.

⁸⁰ Fowler 1995, 31–33.

⁸¹ Fowler 1995, 219.

suodattaa kirjaimellisimmat ja jyrkimmät tulkinnat siitä, mitä Orwell yritti keinotekoisella kielellään sanoa. Motiivit uuskielen luomiseen tulivat muualta kuin kirjailijan omista mielipiteistä; hän käytti nimenomaan ajatusmallia, jonka loogisuutta hän ei itsekään hyväksynyt. Mielestäni tämä vähentää romaanin mahdollisuutta olla vain vakavassa mielessä tehty varoitus.

Jos uuskielen pohjana ja parodisena viitekehyksenä toimii siis *Basic English*, millaiseen näkemykseen kielen ja ajattelun suhteesta se parhaiten sopii? Puolue uskoo lingvistiseen determinismiin eli kielen muokkaavan ajattelua. Syme intoutuu esittelemään uuskielen tavoitteita:

Don't you see that the whole aim of Newspeak is to narrow the range of thought? In the end we shall make thoughtcrime literally impossible, because there will be no words in which to express it. Every concept that can ever be needed will be expressed by exactly *one* word, with its meaning rigidly defined and all its subsidiary meanings rubbed out and forgotten.⁸²

Jos Puolueen logiikka oletetaan käyttökelpoiseksi, on tavallaan kyse tilanteesta, jota Sapir-Whorf-hypoteesi yritti todistaa: jokainen kielijärjestelmä kuvastaa eri tavoin ympäröivää todellisuutta ja määrää käyttäjiensä hahmottamiskykyä. Puolueen tavoitteena on soluttaa uuskieli sukupolvien vaihtumisen myötä valtakieleksi, ja juuri prosessin ymmärtäminen pitkäkestoiseksi on koko ideassa lähestulkoon ainut kohta, joka kuulostaa toteuttamiskelpoiselta. Puolue ei siis yritäkään iskostaa uuskieltä käyttökieleksi vuonna 1984 vaan tavoitteena on, että hiljalleen uusille kansalaisille alettaisiin puhua vain sitä. Siten uuskielen rajat olisivat maailman rajat, ja ajatelma vaikuttaa romaanin puitteissa kaiken kaikkiaan uskottavalta.

⁸² NEF, 55 (kursivointi alkuperäinen).

A person growing up with Newspeak as his sole language would no more know that *equal* had once had the secondary meaning of ‘politically equal’, or that *free* had once meant ‘intellectually free’, than, for instance, a person who had never heard of chess would be aware of the secondary meanings attaching to *queen* and *rook*.⁸³

Edellä kuvatut katkelmat kiteyttävät Puolueen suunnitelman, jossa kielen kaventaminen on ainoastaan välivaihe kohti ajattelun kaventamista ja siten vallankumouksen mahdottomuutta. Uuskielen merkitys on välineellinen, mutta samalla jotakin lopullista – sen jäsentämään maailmaan astuttua ei ole paluuta muunlaiseen.

Kieli on niin jokapäiväinen ja alati läsnä oleva osa ihmisyyttä, että suorat vaikuttamismahdollisuudet siihen ovat minimaaliset. Yhtäältä kieli sisältää loputtoman määrän sanoja sekä kielioppi- ja sääntöratkaisuja ilman ”luonnollista loppua”. Toisaalta sitä rajoittaa aivojen kapasiteetti, mutta ennen kaikkea yhteisön ja sen kommunikoinnin tarve. Luonnollisten kielten kehittyminen tapahtuu yhteisön muokkaamana, tosin ilman varsinaista kontrollia, vaikka kielistä muodostetaankin kielioppeja ja ne ovat luonteeltaan sopimuksia. Koska kielet kehittyvät aina minimitason mukaan, eli sanasto kasvaa tavallisesti välttämättömimmän kommunikaatiotilanteen selvittämiseksi, kieli ei mutkikkaana systeeminä ”käytä koko potentiaaliaan”. Jokaiseen kieleen kasvetaan sisään ja suurin osa ei edes kyseenalaista kielen ominaisuuksia tai sen ”loogista järjettömyyttä”. Jos lapsi kuulisi varttuessaan ainoastaan uuskieltä, hän varmasti tulisi sillä myös operoimaan sen lainalaisuuksien mukaisesti eikä mahdollisesti saisi valmiuksia käsitellä monimutkaisia abstrakteja asioita. Mutta ongelmaksi jää silti se, että lapsi on osa samaa yhteisöä, joka ainakin muistaa tai alitajuisesti ymmärtää kielen konnotatiivisen ulottuvuuden. On

⁸³ NEF, 324 (kursivointi alkuperäinen).

korkeintaan fasistisen hallinnon toive, että kieleen voitaisiin vaikuttaa pienimmälläkin tasolla. *Basic Englishin* kohdalla ei ollut tietenkään kyse tästä, sillä kenenkään ei ollut tarkoitus puhua sitä äidinkielenään vaan käyttää apuna kansainvälisessä politiikassa.

Nineteen Eighty-Four näyttää mihin kielen redusointi voisi pahimmillaan johtaa. Jos uuskieli olisi kaiken tiedonvälityksen, kanssakäymisen, tuottamisen ja myös kulttuurin kieli, se ei voisi oikeastaan kertoa tai kuvailla mitään. Mutta kuten todettua, toimiakseen se vaatisi eristäytymistä luonnollisen kielen piirissä kasvaneesta yhteisöstä. Entä mitä tällainen yhteisö, joka syntyisi uuskielen piiriin, merkitsisi kielen evoluution kannalta? Jos ajattelemme kieltä Chomskyn ja Pinkerin kautta, että ihmisellä on ns. mentaalinen kieli, johon nojautuen varsinainen kieli opitaan, surkastuisi tämä kyky ennen pitkää samalla tavalla kuin tarpeettomiksi jääneet ruumiinosat ihmislajin kehittyessä. Tässä mielessä Puolue voisi pitkällä aikavälillä onnistua aikeissaan täydellisesti. Tosin jos tällainen uusi luotu kieli ei olisi vain redusoitu versio luonnollisesta kielestä vaan rakenteeltaan ja kieliopiltaan olennaisesti erilainen, miten se voitaisiin pakottaa mukautumaan chomskylaiseen universaalikieleen, jos tällaiselle universaalille kieliopille kaikki ymmärrys perustuu?

Uuskieli tarkasteltuna Davidsonin *passing theoryn* mukaan paljastaa jotain, mihin itse romaani ei puutu. Jos kommunikoinnin ydin on konnotaatioissa ja ei-sanallisissa viesteissä, missä olisi uuskielen todellinen ajatustenvaihto? Huolimatta kielenkäytön erinäisistä tilanteista kontekstia ei varsinaisesti olisi, sillä sanoilla ei ole vivahde-eroja. Miten Davidsonin epäkorrekti puhe voisi näkyä uskielessä, jos artikuloituja sanoja ei pystyisi eleillä ja muilla ei-sanallisilla tekijöillä horjuttamaan? Tässä kohtaa viimeistään on todettava, kuinka epärealistisia odotuksia Puolueella kielen suhteen on. Mekaaninen kielen editointi ei voisi ulottua syvämerkityksiin asti. Teoriassa on mahdollista kasvattaa ihmisiä puhumaan kapeamerkityksisellä kielellä, jos heillä ei ole kontaktia muunlaiseen, mutta jo olemassa

olevan väestön muuttaminen sen piiriin vaikuttaa mahdottomalta. Miten käytännössä tällainen merkitysten poistaminen edes tapahtuisi? Yksi osa Puolueen suunnitelmaa on kääntää kaikki kaunokirjallisuus uuskielille, mutta säilyttää itse teokset ja kirjailijat arvovaltasyistä⁸⁴. Mutta vaikka kaikki virallinen ja näkyvä kommunikointi tapahtuisikin uuskielillä, Puolue ei voi tunkeutua jokaiseen aktuaaliseen puhetilanteeseen.

Edellä tarkasteltu uuskieli verrattuna eri kielen ja ajattelun suhteen teorioihin johtaa valvonnan, vallan ja näiden illuusion kysymyksiin, joita käsittelen lähemmin kolmannessa luvussa. Uuskieltä ei oikeastaan voi erottaa Puolueen valtapyrkimyksistä, jotka ovat sen toiminnan ensisijaisia tavoitteita. Paljon vallasta kirjoittaneen Michel Foucault'n diskurssin käsite soveltuu myös uuskielen tulkintaan. Hänellä diskurssi tarkoittaa kunkin aikakauden tai yhteisön kielessä ilmenevää ymmärrystä todellisuudesta, eli käytänteitä, joiden sisäiset säännöt määrittävät, mitä jostakin aiheesta on mahdollista sanoa ja miten siitä voidaan puhua. Kukin diskurssi sisältää ajan ja tilanteen arvot, asenteet ja normit tuottaessaan eri tapoja keskustella todellisuudesta. Näin käsite ulottuu valtaan, sillä puhe aina määrittää ja muokkaa kohdettaan myös tiedostamattomalla tasolla.⁸⁵ Koska romaanissa esiintyvä vallankäyttö uuskielen kautta on ehdotonta, diskurssianalyysi ei toimi sellaisenaan. Puoluehan pyrkii kunnianhimoisesti siihen, että vain yksi diskurssi olisi mahdollinen, joka olisi myös yksiselitteinen. Foucault'n huomiot tavoistamme puhua soveltuvat osuvammin tutkimukseni pääkohteeseen eli nykyajan kielenkäytön ongelmiin, mihin palaan seuraavissa alaluvuissa.

Jos haetaan synteisiä siitä, mikä uuskielen merkitys romaanissa on, sekä siitä, mitä edellä on sanottu eri käsityksistä kielen ja ajattelun suhteesta, uuskielen varsinainen teho ei olekaan ajattelun kaventaminen. Uuskieli voisi onnistua *kommunikaation kaventamisessa* kielen reduktion kautta, mikä käytännössä nimenomaan on merkityksellistä. Vaikka kielen ja

⁸⁴ Syme listaa vain britannialaisia kirjailijoita, ehkä muiden olemassaolo oli jo kiellettyä; ks. NEF, 56.

⁸⁵ Foucault 2008 (1969), 107–174.

ajattelun alkuperästä tai ensisijaisuudesta voidaan yhä kiistellä, kieli on välttämätön kommunikoinnin onnistumisessa, ajattelun ilmaisuvälineenä ja ulostulokanavana – lyhyesti: ymmärretyksi tulemisessa. Tämä tarkoittaa kielen ainakin edesauttavan ajattelun kehittymistä.

Mikäli epätodennäköisempi käsitys on totta, eli kielen ensisijaisuus, teoreettisesti uuskieli voisi surkastuttaa ajattelukyvyyn oikeissa olosuhteissa vuosikymmenien saatossa. Maailma todella jäsenettäisiin sen lainalaisuuksien kautta, kuten Puolue suunnitteli. Jos kuitenkin nykyään vallitseva käsitys ajattelun ensisijaisuudesta on pätevä, tapahtuisi joka tapauksessa korruptoitumista kieltä kavennettaessa, koska ajattelu ilmenee vain kielen asettamissa rajoissa. Jo nyt kieltä ”vapaasti” käytettäessä kyse on aina valinnasta, mahdollisimman täsmällisen ilmauksen etsimisestä ja luottamisesta siihen, että vastaanottaja jossakin merkityksellisessä mielessä jakaa saman idean, kuten Davidson kielen käsittää.

Ajattelu on monimutkaisempaa, vivahteikkaampaa ja vaikeammin määriteltävää kuin kieli, jota voidaan periaatteessa tarkastella systemaattisesti. Kommunikoitessa ajatus joutuu aina kaventumaan tavoitellulle ilmaisulle eli se valjastetaan kielen lainalaisuuksille. Ihmiset ymmärtävät tämän ongelman käytännössä silloin, kun pitää puhua jostakin vaikeasta tunnetilasta, määritellä aistihavaintojaan tai vain ilmaista selkeästi perusteltu mielipide. Kielen kaventaminen muun muassa yksimerkityksisiin sanoihin vaikeuttaisi tätä tehtävää entisestään. Uuskielen tultua käyttökieleksi kaikki yksilöt olisivat ”mielen vankilassa” ajattelemassa sinänsä vapaasti ja jopa luovasti, mutta merkityksettömästi, koska he eivät voisi rajoitetussa kommunikaatiossa tavoittaa toistensa mieliä. Ajattelma on toki teorettinen, ja periaatteessa unohtaa eri toimintojen keskinäiset riippuvuussuhteet. Joka tapauksessa ajattelun kaventumista ei Puolueen tarkoittamassa mielessä välttämättä tarvita, mutta se toisi silti varmuuden siitä, että vallankumous ei olisi enää mahdollista.

Parodioidessaan *Basic English* -apukieltä uuskielessä on lopulta kyse teoreettisen manipuloinnin satiirista. Siksi uuskielen vertaaminen todellisuuteen on jossain määrin triviaalia. Vaikka romaanissa Puolue yritti tehdä siitä yleiskieltä, Orwell ei mielestäni vihjaa, että tämä edes teoriassa voisi toteutua, tai varoita, että ennen pitkää näin tulee kapinattomuutemme vuoksi käymään. Uuskielen merkitys on kuitenkin tällaista suoraviivaista uhkakuvien maalailua yleismaailmallisempi, ja se elää monella tavalla nykyäänkin. Tämän vuoksi tarkastelen seuraavassa alaluvussa uuskielen 2000-luvun mahdollisia muotoja.

2.3. *Newspeak* nykyään

Jotta Orwellin uuskielen ideasta voisi maalata viivoja nykypäivään, täytyy unohtaa hetkeksi, miten sitä täsmällisesti käsitellään romaanin sisällä, ja pohtia myös kirjailijan itse julkituomia motiiveja. Jo *Politics and the English Language* -esseessään Orwell oli ollut huolissaan englannin lipsumisesta vanhahtaviin tai lähellä olevista kielistä otettuihin hutiloiiviin sanontoihin⁸⁶ ja yleiseen epätarkkuuteen kielenkäytössä.

Most people who bother with the matter at all would admit that the English language is in a bad way, but it is generally assumed that we cannot by conscious action do anything about it. Our civilisation is decadent, and our language—so the argument runs—must inevitably share in the general collapse. It follows that any struggle against the abuse of language is a sentimental archaism, like preferring candles to electric light or hansom cabs to aeroplanes. Underneath this lies the half-conscious belief that language is a natural growth and not an instrument which we shape for our own purposes.⁸⁷

⁸⁶ Vrt. oma huolemme anglismin ja svetisismien vaikutuksesta.

⁸⁷ Orwell 1968 IVd (1946), 127.

Ei voida siis unohtaa sitä tosiasiaa, että Orwellin poliittinen missio koski myös kielen muokkaamista, vaikka hänen uuskielensä on näyte juuri tämän vaarallisuudesta. Kyse on kuitenkin inhimillisemmästä muutoksesta, jonka alkuperä ei ole fasistisessa hallinnossa.

But an effect can become a cause, reinforcing the original cause and producing the same effect in an intensified form, and so on indefinitely. A man may take to drink because he feels himself to be a failure, and then fail all the more completely because he drinks. It is rather the same thing that is happening to the English language. It becomes ugly and inaccurate because our thoughts are foolish, but the slovenliness of our language makes it easier for us to have foolish thoughts. The point is that the process is reversible.⁸⁸

Pitäisi tehdä aika paljon kulttuurihistoriallista taustatyötä saadakseen selville, mistä Orwellin kielikäsitys 1940-luvun Iso-Britanniassa kumpusi, mutta huomionarvoista on, että hän halusi tähän ongelmaan puututtavan. Uudistuspyrkimyksistä on tärkeää nostaa esiin, kuinka Orwell kehottaa kielen käyttäjiä itse huomioimaan kielen rappeutuminen ja muuttamaan kieltä sisältäpäin tietoisena siitä, että kieli ei ole vain kehityksen oheistuote vaan kehitystä tuottava elementti. Tämäkin sotii uuskielimäistä kontrollointia vastaan, jollaiseksi Orwellin kielipohdinnat voidaan virheellisesti tulkita. Yksi suurimmista ärtymyksen aiheista hänelle olivat lukuisat eufemismit etenkin poliittisessa kielenkäytössä, jota uuskieli myös kommentoi ollessaan Oceanian päämäärä viralliseksi kieleksi. Orwell peräänkuuluttaa kielen melko rajuakin yksinkertaistamista, jossa pitäisi välttää muun muassa kielikuvia, passiivia aktiivin sijasta, vertauksia, kuvaannollista kieltä, jargonia, lyhenteitä ja erityistieteellistä sanastoa, mikäli tilalle on löydettävissä ”tavallinen” englannin kielen ilmaisu. Hän päättää esseensä kuuluisaan kuuden kohdan puristiseen kirjoitussääntöön kielen käyttäjille⁸⁹.

⁸⁸ Orwell 1968 IVd (1946), 127–128.

⁸⁹ Orwell 1968 IVd (1946), 139.

Mielestäni Orwellin tavoitteet ovat jos nyt eivät nihilistisiä niin ainakin epärealistisiä ja turhan ankaria. Ehkä hänen rankoissa vaatimuksissaan oli samaa liioittelevaa henkeä – tosin päinvastaisessa tarkoituksessa – kuin uuskielessä. On toki muistettava, että hän oli tavallisen kansan asialla ja korosti usein sitä, että päättäjät palvelevat kansalaisiaan eikä toisin päin. Silti tuntuu hieman erikoiselta, että kirjailija vaatii kieltä silotellummaksi ja ytimekkäämmäksi, mutta sallii itselleen metaforisen ja liioittelevan käsittelytavan kirjoittaessaan politiikasta. Tuskin poliittisen kielenkään tarvitsee olla niin tiukan informatiivista, ettei siinä saisi näkyä mitään inhimillisiä piirteitä. Sellaisena se olisi vieläkin etäännyttävämpää. Orwell varmastikin tarkoittaa keskitien löytämistä: kieli ei saa muuttua epämääräiseksi fraasikokoelmaksi, mutta sitä ei voida myöskään sitoa orjalliseksi välineeksi, jota uskieli parodioi.

Pidän tästä huolimatta arvokkaana Orwellin idealistisuutta ja halua puuttua noinkin massiiviseen ja aina epäajankohtaiseksi koettavaan ongelmaan. Kenelläkään ei ole välitöntä vaikutusvaltaa kielen negatiiviseen kehitykseen eikä ole olemassa tahoja, jonka vallassa olisi tehdä mitään dramaattista ongelman poistamiseksi. Esimerkiksi Suomessa Kielitoimisto ei tee suuria linjanvetoja tai uudistuksia, koska tällainen toiminta olisi lähinnä teoreettista. Sen tehtävä on vahvistaa jo kansan arkikielessä muodostuneita sanoja, sanontoja ja lainasanoja viralliseksi kieleksi. Kielenhuolto tulee vääjäämättä jo tapahtuneiden muutosten jäljessä, ja sen rooli näkyy siten ennen kaikkea kielen vakiinnuttamisessa ja tapahtuneiden muutosten toteamisessa. Millaista Puolueen lanseeraama uskieli voisi sitten olla nykyään, kun tarkastellaan nimenomaan sille asetettuja kunnianhimoisia tavoitteita?

Nyky-yhteiskuntaa leimaavat hyvin monenlaiset kielelliset diskurssit, ja uskieleen vertaaminen sopisi varmasti moniin. Tärkeää on huomata, että uskieli on vain yksi tapa manipuloida kieltä ja kielellä. Mielestäni tuloksellinen vertailu edellyttää kyseisen

kielidiskurssin laajaa levinneisyyttä, merkityksellisyyttä kaikille kansanosille ja yhteyksiä vallankäyttöön. Esimerkiksi median kieli voisi olla sovellettavissa, mutta se on kovin hajanainen ja monipuolinen kielen alue eikä sitä tuota enää vain instituutiot vaan periaatteessa kuka tahansa. Kriteereihin osuu parhaiten yhtäältä mainonnan kieli, joka käyttää kieltä räikeän väkivaltaisesti. Toisaalta politiikan kieli on vieraannuttavaa ja epämääräistä, mitä Orwell pohti moneen otteeseen esseistiikassaan. Molemmissa näkyy selvä yhteys valtaan, koska niillä tuotetaan tiettyä ymmärrystä todellisuudesta. Ne ovat kaikkialle yhteiskuntaan levinneitä diskursseja jopa siinä määrin, ettei niiden vaikutusta arkikieleen enää kyseenalaisteta.

2.3.1. Politiikan kieli

Orwellin toi huolensa politiikan negatiivisesta vaikutuksesta selkeästi esille:

All issues are political issues, and politics itself is a mass of lies, evasions, folly, hatred and schizophrenia. When the general atmosphere is bad, language must suffer. [---] Political language [---] is designed to make lies sound truthful and murder respectable, and to give an appearance of solidity to pure wind.⁹⁰

Politiikan kieli oli tuolloin ja on edelleen kaukana tavallisesta arkikielestä. Poliittinen puhe suosii pitkiä lauserakenteita, yrittää sanoa paljon vähillä sanoilla ja on usein tietoisestikin epämääräistä. Se on virallista kirjakieltä, jonka alta kuitenkin usein näkyy puoluepoliittisuus tai ideologisuus. Poliittinen kieli viittaa tavallisesti toisen puolueen menneisyydessä tekemiin virhearviointeihin, oman puolueen oikeisiin päätöksiin tai kaukana tulevaisuudessa toteutettaviin suuriin linjoihin. Se siirtyy käsittelemään arvoja yleisellä tasolla, kun on kyse konkreettisista asioista. Kieli ei ole koskaan täsmällistä, sillä se sitoisi liaksi myöhempiä

⁹⁰ Orwell 1968 IVd (1946), 137, 139.

tulkintamahdollisuuksia ja puolueiden jäsenten lausuntojen täytyy myös aina soveltua puolueen doktriiniin. Vastanottajan on siis välttämätöntä ottaa huomioon puhujan mahdolliset intressit ja näin hän tulee jo lähtökohtaisesti epäilleeksi poliittisen sanoman sisältöä. Poliitiikan kieli on aina julkista kielenkäyttöä, ja siksi yhtä lailla poliittinen keskustelukulttuuri toimii uuskielen tarkoituksien vertailukohteenä. Orwell ajatteli, että poliitiikan huonoa tilaa voidaan korjata puuttamalla sen kieleen: ”[o]ne ought to recognize that the present political chaos is connected with the decay of language, and that one can probably bring about some improvement by starting at the verbal end”⁹¹.

*Nineteen Eighty-Four*issa uuskieli on hyvin voimakas poliittinen idea, jolla valtiolta kaventaa kielen eri merkityksiä. Romanissa kielen eksaktiuteen pyrkimisestä on tultu reaali maailmassa 2000-luvun politiikan ja valtiovallan kielen suhteen päinvastaiseen tilanteeseen. Sen voisi oikeastaan sanoa *löystyneen* tai *hajaantuneen* niin, että yksimerkityksisiä termejä nimenomaan vältellään. Orjallisen kaventamisen sijaan on tehokkaampaa kadottaa sanan merkitys summittaiseen kielenkäyttöön erinäisten muuttuvien tavoitteiden saavuttamiseksi – kyse on kaksoisajattelusta parhaimmillaan, johon palaan myöhemmin. Poliitiikan kieli pysyttäytyy mahdollisimman neutraalina ja avoimena, jotta myöhemmät tulkinnat ovat joustavia ja riskittömiä. Näin jo sanotun venyttäminen jälkikäteen on helpompaa samalla tavoin kuin Winston korjasi Totuuden ministeriön vanhojen uutisten tulevaisuudennäkymiä täsmäämään nykyisyyttä.

Poliittisessa puheessa on siis tärkeää säilyttää tietty muotokieli, joka halutunlaisesti viittaa johonkin sisältöön, mutta joka voidaan tarvittaessa vaihtaa toisenlaiseen sisältöön tai yrittää tuhota ylipäänsä viittaus siihen. Rivikansalaisen poliittinen muisti on lopulta hyvin lyhyt, ja poliittiset mielipiteet myötäilevät jo valmiiksi hyväksytyä yleistä

⁹¹ Orwell 1968 IVd (1946), 139.

mielipidettä tai intuitiivisesti omaksuttua ideologiaa. Tämä näkyy esimerkiksi Suomessa vaalien aikaan, sillä ns. liikkuvia äänestäjiä on arviolta vain noin kolmasosa⁹². Näin ollen valtaosa on valinnut puolueensa etukäteen huolimatta päätökseen vaikuttavista vaihtuvista tekijöistä. Kun yksilö kannattaa tiettyä valtapuoluetta tai yhtä lailla kuin poliitikko toimii puolueensa sisällä, on pohjalla olevan ideologian tukeminen tärkeämpää kuin yksittäiset poikkeukset tai epäjohdonmukaisuudet puheissa ja teoissa. Poliitikko voi tässä mielessä liikkua melko turvallisella alueella, sillä kannattajat pystyvät löytämään puheesta aina ensisijaisesti omaa ideologiaansa ja ajatusmaailmaansa puoltavat painotukset. Toisaalta he ovat oman diskurssinsa vankeja: virallisuus ei salli puhekielisyttä tai kepeyttä, joiden revittelystä media pitää huolen.

Orwell oli siis aina ollut huolissaan erityisesti poliittisen kielen rappeuttavasta vaikutuksesta ja luultavasti siksi toi sen romaaniin vahvaksi valtametodiksi. Kirjailijan kunniaksi on sanottava, ettei vaikeaselkoinen ja harhauttava poliittinen kieli ole ainakaan vähentynyt 2000-luvulle tultaessa. Poliittisen kielen julkisuuden vuoksi se ilmenee parhaiten tarkastelemalla poliittista kulttuuria ja keskustelukäytäntöjä. Tämä näkyy suomalaisessakin näytelmänomaiseksi lipuneessa politiikan teossa, jota on avattava käytännön esimerkin kautta.

Viikoittainen televisioitava eduskunnan kyselytunti vaikuttaa avoimelta politiikan teolta, jossa hallitus joutuu eduskunnan eteen julkisesti vastaamaan menettelytavoistaan, laiminlyönneistään ja suunnitelmistaan. Ministerit saavat kuitenkin kysymykset tietoonsa etukäteen, joten he ovat ehtineet valmistella avustajiensa kanssa retoriikan mukaiset sujuvat vastaukset suhteessa siihen, että jokainen puheenvuoro kestää vain minuutin ja puhemies suo aiheesta jatkokysymyksiä mielivaltaisesti riippumatta vastauksen laadusta⁹³. On erittäin

⁹² Elinkeinoelämän valtuuskunta 2003.

⁹³ Wiberg & Koura 1996, 213–217. Joissakin parlamenteissa kyselytunnit ovat spontaaneja, mm. Kanadassa. Kirjoittajat myös painottavat puhemiehen panosta keskustelun pysymisessä mielekkäänä.

tavanomaista, että ministeri vastaa vain osaan kysymyksestä ja voi sivuuttaa täysin sen epämukavat osat, eikä tällainen menettely tuota useinkaan reaktioita.

Yhtäältä oppositiopuolueiden edustajien kysymykset ovat kärkevän populistisia ja kohdistuvat ideologiselle tasolle vaikka puhutaankin käytännön asioista ja päinvastoin. Toisaalta hallituspuolueiden kansanedustajien tehtävä on esittää myötäsukaisia kysymyksiä puheajan viemiseksi oppositiolta. Näin tuloksena on rakentavan dialogin sijaan pikemminkin kaksipuolisia monologeja.⁹⁴ Neljän vuoden välein jaetaan uudet paikat, ja puolueet asettautuvat näihin rooleihinsa hallitus–oppositio-akselille joko arvostelijoiksi tai arvosteltaviksi solmien ristikkäisten ideologioiden välillä sujuvia liittoja. Vaikka opposition arvostelu saattaa vaikuttaa ajoittain hyvinkin aggressiiviselta, ovat nämä erimielisyydet sujuvasti unohdettu, mikäli seuraavalla nelivuotiskaudella puolueet ovat ”samalla puolella”. Kieli venyy aina tilanteen mukaan palvelemaan ideologisia tarkoitusperiä.

Näytelmän tästä tilanteesta tekee nimenomaan se, että kansanedustajien varsinainen työ tapahtuu suljettujen ovien takana valiokunnissa, joissa puolueet ovat tasavertaisesti edustettuina suhteessa kansanedustajien paikkojen määrään. Yllättäviä ajankohtaisia tapahtumia lukuun ottamatta valtaosa aiheista on siten puolueiden kesken käsitelty jo ennen kyselytuntia, ja todennäköisesti kompromissit on tärkeiltä osin saavutettu. Tämän vuoksi kaikki osapuolet ovat kyselytunnilla ikään kuin näyttelemässä kärjistetyt roolejaan. Jos kyselytuntia seuraava kansalainen on jo valinnut poliittisen suuntauksensa, hän luultavasti nauttii tämän näytelmän läpikäymisestä vahvistaakseen omaa ideologista uskoaan. Asiasisältöä ja uusia näkökulmia tavoitteleva katselija puolestaan hämmentyy tuosta ennalta sovitusta vuoropuhelusta.

⁹⁴ Wiberg & Koura 1996, 201–207.

Politiikan tilan kuvailu voi vaikuttaa pessimistiseltä, mutta vailla puoluepoliittista taustaa seuraavan katsojan on vaikeaa tulla muuhun tulokseen. Laajempi kysymys tosin on, voiko kukaan olla asemoimatta itseään poliittisesti. Vaikka ei eksplikoisi itseään johonkin puolueeseen, varsinkaan koska ne eivät ole minkään aatteen puhtaita realisoitumia vaan aina uudelleen koottavissa ja muokattavissa olevia pienyhteisöjä, jokainen katsoo silti ympäröivää maailmaa joidenkin periaatteiden kautta. Tämä asettaa kyseenalaiseksi sen, kuinka objektiivisesti poliittista puhetta jokainen on kykenevä arvioimaan, vai pyhittääkö tarkoitus keinot. Ehkä siksi kyselytunnin ohut sisältö sopii katarttisena kokemuksena suurimmalle osalle kansalaisistakin. Kieli on siten ennen kaikkea väline, jolla käsityksiä ylläpidetään.

On huomionarvoista, että edellä kuvaillusta toimintavasta on tullut normi, jota harvoin käytännön tasolla kyseenalaistetaan. Annamme poliittisen keskustelukulttuurin, jossa poliittinen kieli selkeiden näky, olla *tyhjäkäynnillä* ja olemme sanattomasti mutta yhteisesti sopineet sen luisumisesta epämääräisyyteen. Sille on muodostunut omanlainen diskurssinsa, jonka varjolla kansanedustajien ja päättäjien työnkuvan näkyvä osa eli julkinen vastuu on valjastettu tälle tyhjäkäynnille. Siten itse politiikan tekeminen voi tapahtua valiokuntien suojissa ja toimenkuvaan ikävänä pakkona kuuluvalla julkiselle puolelle riittää sisällyksetön retoriikka. Suomessa jo vuosia jatkunut tulokseton keskustelu Natoon liittymisestä on täsmällinen esimerkki tällaisesta tyhjäkäynnistä, jonka ainoa tarkoitus on pitää pohdinnan kaikki lopputulokset avoinna mahdollisimman pitkään. Mikäli lopullinen päätös joskus suuntaan tai toiseen tehdään, kaiken aiheesta sanotun täytyy olla päätökseen sovellettavissa.

Tässä on selkeä analogia Puolueen ajatteluun kielen tehtävästä. Yhtä lailla kuin uuskielen tarkoitus oli viedä kansalaisilta kyky hahmottaa vaikeampia asiayhteyksiä kaventamalla sanojen merkityksiä, on 2000-luvun poliittinen kieli samalla asialla, mutta päinvastaisin keinoin. Ihmiset sumennetaan suureen puhemäärään, jonka sisältö on kuitenkin

hyvin epäinformatiivista, mitä kutsutaan myös politiikan kapulakieleksi. Tärkeää on, että puhutaan jotain diskurssin sääntöjen puitteissa, kunhan tila tulee täytetyksi. Poliitiikan kieli pyrkii passiivisesti samaan kuin aktiivinen ja välineellistetty uuskieli. Onnistuessaan niiden päätepiiste on sama: ihmiset eivät pysty käsittelemään todellisuutta oikein. Huomattavana erona on kuitenkin mainittava, että nykyinen poliittisen kielen tyhjäkäynti on syntynyt passiivisesti pitkän ajan saatossa. On enemmän kyse yhteisestä saamattomuudesta, kun asiaan ei ole vakavasti pystytty vaikuttamaan.

Lisäksi populaarikulttuuri on tehnyt karhunpalveluksen tälle kehitykselle kuvaamalla poliittisen kielen rappiotilaa alinomaa kevyesti ja hauskasti muuttumattomana totuutena, josta on helppo irrottaa kestohuumoria. Samalla poliittisen puheen epämääräisyyden ironisiin lainalaisuuksiin kuuluu, että periaatteessa politiikkaa yritetään jatkuvasti saattaa kansalaisille selkeämmäksi, vaikka tosiasiassa nykyinen epäselvä tilanne sopii poliitikoille erinomaisesti. Kukaan ei luonnollisestikaan puhu ympäripyöreään retoriikkaan hukuttamisen puolesta, vaan Suomesta löytyy ”puolue, jolla on korvat” (Kokoomuksen eduskuntavaalikampanja 2007) ja ”puolue, joka kerää ihmisten unelmia” (SDP:n kuntavaalikampanja 2008). Silti moni ymmärtänee, että nämä tempaukset ovat mainostoimistojen luomaa huomiotalouden oppien mukaista *epäsisältöä*. Sisältöä tärkeämpää on oikeanlaisen imagon luominen, jolla viedään huomio pois siitä pitkäaikaisesta kehityksestä, jossa puolueet ovat huomattavasti lähentyneet toisiaan ja myöntävät entistä useammin ideologiaperiaatteitaan rikkoviin kompromisseihin erityisesti taloudellisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

2.3.2. Mainonnan kieli

Politiikan muotokielen lisäksi uuskielen tausta-ajatusta vastaa nykypäivänä kielen alistaminen kaupallisille, erityisesti mainonnan tavoitteille. Nämä kielenkäytön alueet toimivat myös limittäin, koska Suomessa lähes kaikki puolueet käyttävät mainostoimistojen palveluksia vaaleihin valmistautuessaan. Tosin siinä missä politiikan kieli on ulkoasultaan tarpeettoman koukeroista, mainonnan kielessä viesti on pääasiassa mahdollisimman ekonomisessa muodossa ja näin ainakin ulkokohtaisesti rinnastuu uuskieleen.

Mainonta keskittyy mielikuvan luomiseen, jos myytävässä tuotteessa tai palvelussa ei ole mitään konkreettisesti uutta tai erilaista. Ihmisissä yritetään herättää sisäinen kuluttaja, joka ei tiennyt kaipaavansa erinäisiä uusia tai vanhoja uudelleenpaketoituja asioita. Käytännön esimerkkejä löytyisi yhteiskunnastamme loputtomiin, mutta on huomionarvoista, että kaikkialla läsnä olevalle mainonnalle ei ole luotu toimivaa säännöstöä. Mainonnan eettinen neuvosto (MEN) voi huomauttaa epäasiallisuuksista, mutta päätökset eivät ole sitovia eikä neuvosto omaa varsinaista kurinpito- tai vaikutusvaltaa. Siksi mainonnan kieli voi rikkoa veteen piirrettyjä sääntöjä ja esittää suoranaisia valheita. Mainostaja sanoo väitteensä aina suurimman maksiimin mukaan, jonka se voi väljästi perustella totuudenmukaiseksi⁹⁵.

Mainontaa emme voi nykypäivän länsimaisessa yhteiskunnassa välttää juuri missään, ja on aiheellista katsoa lähemmin sen valheellisuutta. Suomalainen kirjakauppa mainostaa myyvänsä ”Tuhansia kirjoja jopa –70 %”, mutta tuohon alennuskategoriaan kuuluneet vain murto-osa teoksia, jotka ovat olleet pitkään myymättä, ja suurin osa alennusprosentista on huomattavasti pienempiä. Yhtä lailla mainittu kirjojen määrä voi tarkoittaa valtakunnallista valikoimaa eli joitakin kymmeniä per kauppa, tai varastossa voi

⁹⁵ Geis 1982, 275–276.

olla tuhat kappaletta samaa nimekettä –70 % alennuksessa; arkikielessä kirjan ja nimekkeen välinen ero usein hämärtyy. Joka tapauksessa tärkeintä on, että mainoksen faktinen ydin voisi olla totta, vaikka moni ainakin intuitiivisesti ymmärtää, että kielen todellinen merkitys välittyy konnotaatiossa, kuten Davidson muistuttaa. Kirjakaupan väljän mainoslauseen todenmukaisuutta on mahdoton selvittää, mutta vain valheellisen miellelyhtymän voimakkuus merkitsee, sillä se saa asiakkaan kiinnostumaan. Varsinkaan palveluiden kohdalla, esimerkiksi majoituksessa tai lentomatkustamisessa, ilmoitetut väitteet ja hinnat eivät koskaan ole aivan totuudenmukaisia. Tämä on periaatteessa laitonta, mutta tapa on niin pitkään ollut yleisesti hyväksyttyä, ettei siihen käytännössä enää puututa. Pitkään jatkuneen kehityksen vuoksi mainonnan kielen valheet ovat muuttuneet hyväksyttäviksi. Niitä ei mielletä samalla tavalla epärehellisiksi, koska ne ovat ”mainoskieltä”, jonka määritelmään valheellisuus sisältyy.

Me voimme myös asioida ”tavallista paremmassa ruokakaupassa” (K-marketit) tai ”Suomen suosituimmassa lähikaupassa” (Siwa) sekä ostaa ”luotettavaa vessapaperia” (Lotus) tai ”ainutlaatuisen koostumuksen omaavaa purkkaa” (Extra), mutta näiden määreiden todellinen merkitys on vain arvailtavissa. Samalla tavalla on epäuskottavaa ja harhaanjohtavaa, että jonkun tietyn tuotemerkin sponsoroinut ammattiurheilija tai näyttelijä pitäisi myös henkilökohtaisesti kyseistä tuotetta markkinoiden parhaana ja käyttäisi vain näitä tuotteita, kuten hänen sopimuksensa nojalla täytyy sanoa. Usein mainoskielen ehdottomuus kuvastuu liiallisen imperatiivin käytön kautta. Kuluttajaa käsketään toteuttamaan tapahtumia, joihin hänellä on vain osittainen vaikutus, ja tällainen käsky voidaan saada aikaan mistä tahansa verbeistä (vaikuta, löydä, lumoudu, ihastu), jotka eivät kuitenkaan kuulu normaaliin kielenkäyttöön. Esimerkiksi arvonnassa voittaminen edellyttää aina lukemattomien muiden samojen todennäköisyyksien omaavien kilpailijoiden voittamista tavalla, johon itse ei voi aktiivisesti vaikuttaa. Silti tämäkin toiminto, joka ei ole tahdonalainen, saadaan näyttämään

sellaiselta yksinkertaisella houkuttimella: ”Voita!”. Varsinaisesta myytävästä tuotteesta tai palvelusta, esimerkiksi monivaiheisesta ja kalliista silmäleikkauksesta, joka sisältää useita riskejä ja sivuvaikutuksia, huomio voidaan keskittää yhteen positiiviseen lauseeseen: ”Päätä nähdä ilman silmälaseja!” Ehdot ja epävarmuudet piiloutuvat imperatiivien ja yksinkertaistuksien taakse. Mainonnan kieli lupaa optimistiseen tyyliin kaiken olevan mahdollista ja taivuttaa meidät luulemaan, että tuo monista epävarmoista osatekijöistä koostuva mahdollisuus olisikin itse asiassa todennäköisyys tai jopa varmuus.

Nämä ovat tyyppiesimerkkejä räikeästä mainonnan kielen arkipäiväistymisestä, jota ei vakavasti kyseenalaisteta. Kuten poliittisen puheen kohdalla, on tämäkin kielen muoto tullut normiksi ja sen kritisoiminen koetaan samaan tapaan ikävystyttävänä kuin rikkaiden ja köyhien levenevästä kuilusta huomauttaminen tai huonoina aikoina yhteisöllisyyden ja epätietoisyyden vaatiminen. Ne ovat vailla konkretiaa olevia väitteitä, joilla ei ole muutosvoimaa. Usein mainonnan kieli käyttää hyväkseen muita diskursseja, kuten tieteellistä tai lakisanastoa, karsimalla niistä kuitenkin vaikeat sivumerkitykset ja muuttaen ne helposti sulatettavaan asuun⁹⁶. Sille on ikään kuin annettu lupa venyttää näitä sanastoja omiin merkityksiinsä, mitä muilla kielen käytön alueilla ei tapaa.

Kun aiemmin mainokset olivat selkeästi erottuvia viestejä kuluttajille, ovat ne 2000-luvulla alkaneet siirtyä yhä enemmän piilomainontaan. Suuntaus on askel kohti epäselvempää tilannetta, jossa mainonnan kieli sotkeutuu tavalliseen puheeseen ja näin hälventää ”neutraalin kielen” ja tarkoituksellisen, vääristelevän kielen rajaa. Mainonnan lukutaidosta väitelleen Nando Malmelinin mukaan vahvin trendi mainonnassa kulkee kohti sekoittuneita mediasisältöjä. Tällä hän tarkoittaa esimerkiksi journalismin ja mainonnan sekoittumista siten, että vain hyvin pieni osa vastaanottajista voi enää erottaa niitä

⁹⁶ Dyer 1992, 305–306.

varmuudella toisistaan.⁹⁷ Myös Orwell kommentoi eräässä esseessään mainostajien valtaa journalistiikkaan: ”All the papers that matter live off their advertisements, and the advertisers exercise an indirect censorship over news”⁹⁸; tosin mainonta on muuttunut radikaalisti verrattuna 1940-luvun alkuun.

Näiden esimerkkien kautta mainoskielen nykytila voidaan tiivistää yksinkertaistaviin lauseisiin, joissa mainostaja on alansa paras, edullisin tai kilpailijoitaan aidompi eikä asian tarkastamiseen ole mahdollisuuksia, sillä monet näistä arvoista ovat hyvin suhteellisia. Mainonnan kieli puristaa merkityksen iskulauseeseen, joka antaa vähän varsinaista tietoa, jonka pohjalta päätös kuuluisi tehdä. Se käyttää kieltä suurpiirteisesti hyväkseen esimerkiksi tuomalla superlatiiveja mihin tahansa yhteyteen, koska tällä ei ole keinoja puolustautua vaan se muokkautuu ja venyy käyttäjiensä käsissä. Niin mainonnan kuin poliittisen kielen ongelma kuitenkin on niiden itseään turmeleva vaikutus. Kuinka voidaan enää rehellisesti ilmaista mitään uutta, kun kieli on ajettu alati liioittelevaan muotoon? Poliittisessa puheessa tämä tuskin haittaakaan, koska tautologia on hyve, mutta mainonnassa on varmasti jatkuva ongelma yrittää kuvata tuotetta uudella ja suureellisemmalla tavalla.

Mainosten tekijät voivat toki puolustautua ajatuksella siitä, että he eivät manipuloi kielellä vaan käyttävät sitä luovasti ja mahdollistavat sille uusia käyttötapoja samaan tapaan kuin alueen tai ikäryhmän sisälle syntyvä murre tai slangi. Mainosten laatiminen sinänsä onkin luova prosessi, mutta moraalisesti ajatuskulku on yhtä löyhä kuin väittää, että tosi-tv-ohjelmissa ei olisi ensisijaisesti kyse rahan tekemisestä vaan ryhmäkäyttäytymisen tutkimisesta. Tai kuinka moni todella uskoo, että myyjän päätavoite voiton tekemisen sijaan on asiakkaan tyytyväisyys, tai että vakuutusyhtiötä ilahduttaa asiakkaan vähäinen korvausvaatimusten määrä tämän tapaturmattoman elämän eikä yhtiön liikevoiton vuoksi?

⁹⁷ Forssell 2009.

⁹⁸ Orwell 1968 IIe (1941), 68.

Nämä esimerkit peilaavat samanlaista laiskaa logiikkaa, ja mainoskieli välittömällä tasolla uskottelee tällaisten motiivien pyörittävän kapitalistista yhteiskuntaa samalla, kun tuotoksia voidaan pitää luovina ja periaatteessa rehellisinä. Kuitenkaan kyseistä alaa ei yksinkertaisesti olisi olemassa ilman kaupallista ulottuvuutta päinvastoin kuin taiteesta periaatteellisesti voidaan todeta. Siten mainoskieli vertautuu propagandaan, jonka esteettisiin puoliin keskittyminen on yhtä hyödytöntä, koska tavoiteltava vaikutus on täysin eri asioissa. Mainonnan kielen tarkastelu taidemuotona on yhtä perusteltua kuin taistolaismusiikin tai opetusvideoiden.

Mainonnan mahdollinen luovuus tai taiteellisuus voidaan ajatella myös silkaksi vahingoksi⁹⁹ tai taiteen prostituutioksi silloin, kun se ei edes pyri esteettisyyteen ja siten hyödyntää eri taiteenalojen kieliä parasiittimaisesti¹⁰⁰. Kieli on materiaali siinä missä kuva tai ääni, ja sen arvo on vain välineellinen, kun sen alkuperäisiä, rikkaampia merkityksiä kavennetaan. Toisaalta kuluttajat kokevat osaavansa suodattaa mainoskielestä olennaisen. Kieltä tuotetaan liioitellen eli viesti kääritään ylimääräiseen merkityskenttään ja yhtä lailla sen vastaanottamisessa joudutaan kuorimaan ydin esiin. Jokaisen elokuvan ja kirjan esittelyteksti väittää tuotteen olevan syvälinen ja ainutlaatuinen, vaikka sekä mainoksen laatija että lukija ymmärtävät pelin hengen. Mainonnan kieli on ”vain mainoskieltä, jota ei pidä ottaa vakavasti”. Kovin monella tuskin on tähän kuitenkaan valmiuksia, kuten Malmelin edellä toteaa, kun epämääräinen kieli vie pitkällä aikavälillä kosketuksen ”normaaliin kieleen”.

Mainonnan kieli on tavallaan *ylitilassa*, josta puuttuu realistinen suhtautuminen ympäröiviin ilmiöihin. Kielen käyttö arkitilanteissa muuttuu epäluonnolliseksi, jos näin ylipäättään voidaan itsemuokkautuvasta kielestä todeta – väite on tavallaan yhtä nurinkurinen kuin sanoa, että ihmiskunta voisi kehittyä väärään tai luonnottomaan suuntaan. Molempiin

⁹⁹ Wilmschurst, J. & Mackay, A. 1999, 220.

¹⁰⁰ White 1988, 227.

asioihin tunnetusti pätee, että ne tulevat juuri sellaisiksi kuin ihmiset niiden sallivat ja jokainen kehityssuunta on periaatteessa yhtä ”oikea”. Mutta jos kielen on nähty syntyvän tarpeesta kommunikoida ja tulla ymmärretyksi mahdollisimman tyhjentävästi, kielen ylitilan täytyy hankaloittaa sen täyttymistä etenkin kun kyseessä on filosofisten, periaatteellisten tai ylimalkaan abstraktien asioiden käsitteleminen. Kuinka voidaan puhua hankalista kielen rajoja koettelevista asioista, jos kielen teho viedään niin latteiden tarkoituksien kuin kaupallisten tavoitteiden vuoksi? Tässä mielessä mainonnan kieli osuu täsmällisesti uuskielen tavoitteisiin, sillä molemmat surkastuttavat kykyä käyttää kieltä ”oikein”.

Ylitilasta todistaa Malmelinin väite, että samalla kun kuluttajien lukutaito ja kriittisyys ovat kasvaneet, mainostajien on ollut pakko kehittää tehokkaampia tapoja ohittaa ihmisten suojaus ja saada viesti perille¹⁰¹. Tämä taas enteilee sitä, että kierre on loputon ja kieli tulee operoimaan yhä enemmän epärealistisella tasolla. Vasta-argumenttina voidaan toki muistuttaa kielen eri käyttötilanteista eli nähdä diskurssit toisiinsa vaikuttamattomina, mutta kyse on pitkän aikavälin muutoksesta, jossa näiden rajat hämärtyvät. Edes yksittäisessä keskustelussa ei voi olla varma toisen henkilön tavasta käyttää kieltä tai tietää yksiselitteisesti, mitä sivumerkityksiä ja vivahteita hänen puheensa viestii (vrt. Davidsonin *Passing theory*, s. 23). Kieli on käyttäjilleen yhteinen ja siksi voidaan ajatella, että sen puitteissa kaikki vaikuttaa kaikkeen pitkällä aikavälillä.

Mainonnan kielen viekkas perustuu lopulta siihen, että vastaanottaja ei tiedosta olevansa mutkikkaan valtasuhteen alla. Moni varmasti kuvittelee, että mainonnan vaikutuksilta voi kieltäytyä vain jättämällä ostopäätös tekemättä. Suostuttelu, johdattaminen ja empatian herättäminen ovat kuitenkin monimutkaisempia vaikutuksen muotoja, ja kielellä, jonka avulla niitä tuotetaan, on valtava merkitys. Tällaiseen kielen olemukseen sopivat

¹⁰¹ Forssell 2009.

Foucault'n kirjoitukset todellisuutta muovaavasta ja tuottavasta vallasta. Asioiden nimeäminenkin on vallankäyttöä, koska juuri kieli ja sanat rajaavat, miten asioista voidaan puhua ja miten kielen rajaama maailma voidaan ymmärtää.¹⁰² Mainonnan kieli operoi erittäin hatarasti todellisuutta määrittelevien, epämääräisten ja vääristelevien puhuntojen kautta. Kieleen, ja sitä kautta todellisuuteen, on yhä vaikeampi suhtautua luottamuksella, koska päämotiivi ei ole objektiivisen informaation välittäminen. Tällaisen kielen vastaanottajaa hallitaan tavoilla, joista hän ei voi koskaan olla tyhjentävästi tietoinen.

2.4. *Doublethink*

Siinä missä uuskieli on mielen kontrollointia kielen kontrollon kautta, *kaksoisajattelu* on metodi, joka vaikuttaa suoraan ajattelutekniikkaan: ”’Reality control’, they called it: in Newspeak, ’doublethink’”¹⁰³. Se kumpuaa Orwellin inhosta kiertoilmaisuihin ja kielen joustavaan käyttämiseen tilanteen ja puhujan intressien mukaan. Kaksoisajattelulla operointiin tarvitaan uuskielen sanastoa. Romaanin alkupuolella Winston määrittelee kaksoisajattelua:

To know and not to know, to be conscious of complete truthfulness while telling carefully-constructed lies, to hold simultaneously two opinions which cancelled out, knowing them to be contradictory and believing in both of them; to use logic against logic, to repudiate morality while laying claim to it, to believe that democracy was impossible and that the Party was the guardian of democracy; to forget whatever it was necessary to forget, then to draw it back into memory again at the moment when it was needed, and then promptly to forget it again: and above all, to apply the same process to the process itself. That was the ultimate subtlety: consciously to induce unconsciousness, and then, once again,

¹⁰² Foucault 2008 (1969), 107–174.

¹⁰³ NEF, 37.

to become unconscious of the act of hypnosis you had just performed. Even to understand the word ‘doublethink’ involved the use of doublethink.¹⁰⁴

Myös Veljeskunnan Kirjassa kaksoisajattelua kuvataan yksityiskohtaisesti, ja se myötäilee lähes sanalleen Winstonin määritelmää¹⁰⁵. Lyhyesti kuvailtuna se tarkoittaa siis kykyä sisällyttää samanaikaisesti ajatuksiinsa kaksi päinvastaista uskomusta ja hyväksyä molemmat, sekä taitoa valehdella unohtaen tietoisesti epämiellyttävät osat totuudesta. Nykypäivän kaksoisajattelu liittyy yleensä vahvasti juuri politiikan kieleen.

Valjastamalla jokin sana tarkoittamaan tiettyä sisältöä tai välttäen useita asioita samanaikaisesti (konservatiivi = jähmettynyt, liberaali = vastuuton, Yhdysvallat = Amerikka, Englanti = Iso-Britannia, valtion etu = valtion taloudellinen etu) tai käyttämällä sitä vastakkaismerkityksisesti (puolustuspolitiikka = hyökkäyspolitiikka) on tyypillistä ja usein huomaamatonta kielen väärinkäyttöä. Kaksoisajattelua on puhua samasta asiasisällöstä eri sanoilla, joiden käyttö ja arvolataus vaihtuvat puhujan pyrkimysten mukaan (vakoilu – tiedustelu, omistautunut – fanaattinen, rauhanturvaaminen – rauhaan pakottaminen, etninen puhdistus – väestönsiirto). Diskursiivisen vallan käsitteellä Foucault tarkoitti jokseenkin näiden esimerkkien kaltaisia kielen muokkaamia käsityksiä todellisuudesta, tosin ei yhtä räikeän tarkoituksellisessa mielessä. Kaksoisajattelussa orwellilaisittain ja totalitarismissa yleensä kyse on usein poliittisen kielen näennäisestä korrektiudesta, joka huomaamatta saa ihmiset ajattelemaan painotetusti. Toisaalta kaikki joutuvat käyttämään kaksoisajattelun kaltaista tekniikkaa jäsentäessään maailmaa¹⁰⁶.

Maailmanpolitiikan mittakaavassa ilmeisin ja hedelmällisin kaksoisajattelun nykyvertailun kohde on Yhdysvallat. Valtio käy loputonta sotaa (war on terror) itse

¹⁰⁴ NEF, 37–38.

¹⁰⁵ Ks. NEF, 221–226.

¹⁰⁶ Psykologian termi *kognitiivinen dissonanssi* kuvaa tilaa, jossa kaksi asiaa on keskenään ristiriidassa ja yksilön täytyy sovittaa ne yhteen logiikan vastaisesti. Vrt. jokin moraalisesti kyseenalainen asia, joka konkretisoituu vasta yksilön jouduttua valintatilanteeseen ja syyllistyttyä siihen, kuten verovilppi, abortti tai eutanasia.

määrittelemäänsä pahuutta (axis of evil) vastaan, jossa amerikkalaiset sotilaat (freedom fighters) jahtaavat muun muassa maan entisiä liittolaisia (evil-doers / haters of the free world) perusteluin, joita ei koskaan näytetä toteen tai unohdetaan (weapons of mass destruction / bringing freedom and democracy). Noam Chomsky on huomauttanut, että akseli-termillä haluttiin luoda kytkös toisen maailmansodan nk. akselivaltoihin. Tällaista termiä ei kuitenkaan millään järkisyillä pitäisi käyttää, sillä akseliin kuuluvista Irakista, Iranista ja Pohjois-Koreasta kaksi ensimmäistä ovat sotineet keskenään vuosikymmeniä ja viimeksi mainitulla ei ole käytännössä mitään tekemistä kahden muun kanssa.¹⁰⁷ Tämä on erinomainen näyte kielen vallasta, sillä akseli-nimitys valheellisesti sitoo ne ihmisten mielissä yhteiseksi, helpommin vihattavaksi liittolaisjoukoksi. Historia ja asiayhteyksiin perehtyminen myös osoittavat, että todellisuudessa terrorismin vastaista sotaä harjoitetaan taloudellisista, valtapoliittisista ja uskonnollisista syistä. Chomsky pitää suorapuheiseen tyyliinsä tätä vaiettua agendaä ilmiselvänä¹⁰⁸, minkä nykyään yhä useampi toki allekirjoittaa, millä ei tosin päätöksenteon kannalta ole juurikaan merkitystä.

Kansainvälisten lakien vastaisesti aloitetun Irakin sodan pitkittyttä asemataisteluiksi Yhdysvaltojen johto väitti, etteivät alun perin väitetyt joukkotuhoaseet koskaan olleetkaan syynä sotaan. Maa halusi ainoastaan tuoda demokratian ja vapauden sivistymättömään yhteiskuntaan, mitä saattaa sivutuotteena aiheutuakin. Nyt sodan jatkuttua noin kuusi vuotta ja sen aloittaneen sekä sittemmin epäsuosioon tulleen hallituksen jo vaihduttua puhutaan asteittaisesta vetäytymisestä. Enää ei puhuta demokratian viemisen loppuunsaattamisesta – uudet sotilaalliset tukikohdat on jo saatu perustettua ja sodasta miljardeja hyötyvät amerikkalaiset öljynjalostusyhtiöt, joista osa on jopa Yhdysvaltain

¹⁰⁷ Chomsky 2003b, 156–157.

¹⁰⁸ Chomsky 2003b, 161.

hallinnon jäsenten suorassa osaomistuksessa¹⁰⁹, ovat saaneet jalansijaa paikallisilta markkinoilta. Kaksoisajattelun tietoisin unohtamisen tekniikalla tällainen menettely on täysin johdonmukainen ja toteutettavissa: *sota on rauhaa*.

Iso-Britannian kautta julkisuuteen vuotaneessa pääministeri Tony Blairin avustajan laatimassa muistiossa George W. Bush oli tehnyt päätöksen Irakiin hyökkäämisestä jo noin puolitoista vuotta ennen sodan alkua. Julkisuudessa diplomaattisten ponnistelujen väitettiin kuitenkin jatkuvan pommituksia edeltäviin päiviin saakka. Bush ja Blair olivat jopa pohtineet mahdollisuutta maalata tiedustelulentokone YK:n väreihin ja lennättää sitä Irakin ilmatilassa, mikä olisi toivon mukaan provosoinut irakilaiset antamaan tekosyyin sodan aloittamiselle.¹¹⁰ Yhdysvaltojen julkisen huomion kohteena on yhä vähemmän Afganistan, jonne hyökättiin ennen Irakia tavoitteena tukahduttaa mahdolliset syyskuun yhdennentoista 2001 iskuihin syyllistyneet terroristit. Yhtä lailla virallisesta totuudesta on kadonnut maan läheinen suhde Irakiin 1990-luvun taitteen molemmin puolin, jolloin Saddam Hussein rakensi diktatuuriaan Ronald Reaganin ja George Bushin rahakkailta avustuksilla¹¹¹.

Edellä mainitut tapaukset ovat esimerkkejä nykypäivän Yhdysvalloista, jossa vallanpitäjien aiemmin tapahtunutta kumoamaan tai muuttamaan pyrkivät teot ja puheet noudattavat melko lailla Puolueen toimintaa Oceaniassa. Molemmissa julkisuuskuvaa hallitaan tietoisella unohtamisella ja luottamalla siihen, että kansalaiset eivät kykene muistamaan tapahtumia johdonmukaisesti. Tämä operaatio suoritetaan politiikan kielelle ominaisella epämääräisyydellä sekä puhetavalla ja termeillä, jotka muistuttavat uuskieltä ja kaksoisajattelua. Aihetta voisi toki käsitellä minä tahansa aikakautena ja missä tahansa valtiossa, mikä vahvistaa Orwellin yleismaailmallista varoitusta vallan mahdollisuuksista,

¹⁰⁹ BBC 2003; Teather 18.2.2004. Monikansallinen öljy-yhtiö Halliburton on tunnetuin Afganistanin ja Irakin sodista hyötyvistä yrityksistä. Bushin varapresidentti Dick Cheney työskenteli sen toimitusjohtajana v. 1995–2000 ja on yhä kytköksissä siihen.

¹¹⁰ Raivio 28.3.2006.

¹¹¹ Chomsky 2003b, 159.

mutta 2000-luvulla näkyvyytensä, vaikutusvaltansa ja retorisen perinteensä vuoksi Yhdysvallat osuu tähän määritelmään parhaiten. Vuonna 2001 julistettu terrorismin vastainen sota on tästä nykystorian painavin esimerkki. Yhdysvaltain ”You are either with us or against us” -mentaliteetin mukaisesti valtiot jaettiin kahteen luokkaan, ja mediaa hallitsi yhä enemmän teleologisuus. Sodankäyntiin tuotiin termi ”informaatio-operaatio”, joka tarkoittaa tiedon hankkimisen, levittämisen ja väärentämisen lisäämistä terrorismin vastaisessa taistelussa¹¹².

Perusajatus ei toki ole 2000-luvun tai Yhdysvaltojen omaisuutta. Kyse on samasta ilmiöstä kuin julkisessa puheessa uutislehdiksi luettavat rintamalehdet, jotka todellisuudessa ovat tarkoitushakuisia, sotilaita motivoimaan tähdättyjä julkaisuja. Samaa vääristynyttä kielenkäyttöä ovat esimerkiksi pankkien ja valtion liikelaitosten ekonomistien julkaisemat objektiivisiksi puetut ennusteet talouden suhdanteista, joiden tarkoitus on saada asiakkaat toimimaan tietyllä, näille instituutioille hyödyllisellä tavalla. Mutta 2000-luvulla manipulointi kielen ja kaksoisajattelun avulla toimii erikseen nimettynä palana sodankäynnin metodiikkaa eikä piilotettuna lisävahvistuksena. Yhdysvaltojen mukaan terroristien kohteena ei ole jokin valtio tai sen kansalaiset, vaan erittäin väljät käsitteet: demokratia ja vapaus, joita yhdenkään valtionjohdon ei kuuluisi pitää omanaan. Entistä monimutkaisemman ja epämääräisemmän maailman edistäminen vaikeuttaa kansalaisten hahmottamiskykyä, mikä mahdollistaa vallanpitäjien yksinkertaistukset asioiden kausaalisuhteista. Poliittisen päätöksenteon vieraantuessa arkielämästä ja asioiden luisuessa vain omalla painollaan voi joku taho viime kädessä sanella kollektiivisen todellisuuden rajat. Koko kansaa ei pystytä hallitsemaan, saihan proletariaattikin elää melko harmittomasti arkeaan Oceaniassa, mutta enemmistön harhaanjohtaminen riittää, ja kuten todettua, kansalaisten poliittinen muisti on hyvin lyhyt.

¹¹² Kangasluoma 15.5.2006.

Yhdysvaltain poliittinen retoriikka on niin voimallista, että voidaan hyvällä syyllä olettaa sen vääristävän sisältöä. Muun muassa presidentinvaalit 2008 olivat jälleen massiivinen, esivaaleineen parikin vuotta kestänyt tapahtuma, joka tunnetusti nojasi pitkälti kielen värikkääseen manipulointiin. Äänestäjien täytyi olla todella perehtyneitä ymmärtääkseen fundamentaalit erot verrattaessa ehdokkaiden kommentteja suhteessa omaan puolueeseensa ja toisiinsa. Olisi vaikea kuvitella sisällöttömämpiä sloganeita kuin Barack Obaman kampanjan ”Change” ja ”Yes we can”. Ne olivat kuitenkin tehokasta retoriikkaa, jotka poliittisen kielen ja kaksoisajattelun oppien mukaan täyttivät tehtävänsä eli saivat jokaisen kuuntelijan assosioimaan ne itselleen sopiviksi merkityksiksi. Yhdysvalloissa on rekisteröity kymmeniä kansallisia puolueita, mutta käytännössä vallalla on republikaanien ja demokraattien välinen kaksipuoluejärjestelmä. Tämä korostaa kaksoisajattelumaista vaikutelmaa, sillä on olemassa oikeiston totuus ja vasemmiston totuus, ja tässä dikotomiassa kaksoisajattelu on käytössä juuri sellaisena kuin sitä ironisuuteen asti kuvataan romaanissa¹¹³. On periaatteessa turha kuunnella, mitä puhutaan, vaan sen sijaan tarkastella, kuka puhuu, sillä samat seikat ovat tästä riippuen joko positiivisia tai negatiivisia ansioita.

Yhdysvaltain poliittisen puheen tarkoitushakuisuus hämärtää yrityksiä muodostaa tasapainoista kuvaa todellisuudesta. Monille pääsy äänestää demokraatti Barack Obamaa oli vain republikaaniehdokas John McCainin korkea ikä, kun taas moni tarjosi äänensä McCainille siksi, että Obaman toinen nimi Hussein muistuttaa Irakin edesmenneestä diktaattorista ja sukunimi on lähes sama kuin etsityllä terroristilla Osama bin Ladenilla, puhumattakaan ehdokkaan monirotoisesta taustasta. Kuitenkin oli laajalti tunnettua, että McCain on eräs oman puolueensa epäpätevää presidenttiä eniten arvostelevista poliitikoista, joka herättää ristiriitoja republikaanileirissä liberaalien mielipiteidensä ansiosta ja 1990-

¹¹³ Mykkänen 31.10.2008.

luvulla harkitsi jopa puolueenvaihtoa. Presidenttitaiston ajaksi tämä asetelma tarkoituksellisesti unohdettiin ja Yhdysvallat ajettiin jälleen kerran rajuun kaksintaisteluun ideologioiden välillä. Virallisen totuuden alla puolueet edistivät voimakkaasti edellä mainittujen merkityksettömien ja vääristelevien mielikuvien vaikutusta äänestyspäätöksiin. Electioneering-termi on alkuperäisen merkityksensä eli vaalikampanjoinnin lisäksi alkanut tarkoittaa juuri tällaista kyseenalaista ääntenkalastelua.

Nämä tilanteet pätevät hyvin romaanin *ankkapuheeseen (duckspeak)*, jossa vääristelevä kieli saavutti äärimmilleen kärjistetyt ja naurettavatkin mittasuhteet:

It was not the man's brain that was speaking, it was his larynx. The stuff that was coming out of him consisted of words, but it was not speech in the true sense: it was a noise uttered in unconsciousness, like the quacking of a duck. [---] 'There is a word in Newspeak,' said Syme, 'I don't know whether you know it: *duckspeak*, to quack like a duck. It is one of those interesting words that have two contradictory meanings. Applied to an opponent, it is abuse; applied to someone you agree with, it is praise.'¹¹⁴

Olisi vaikea sovittaa romaanin ankkapuhetta nykypäivään osuvammin kuin Yhdysvaltojen pääpuolueiden hurmoshenkisiin puhetilaisuuksiin. Niiden draaman kaari on ennalta sovittu ja tilaisuudet muistuttavat lähinnä uskonnollisia toimituksia. Itse asiassa ne juontavat paljolti myös liioittelevaan *Kahden Minuutin Vihaan (Two Minutes Hate)*, jossa Puolueen Ulkorenkkaan jäsenet säännöllisin väliajoin psyykkasivat itsensä eläimelliseen raivoon kulloistakin vastustajavaltiota tai Veljeskunnan inhottua johtajaa Goldsteinia kohtaan. Yhdysvaltojen pääpuolueiden kokouksia seurattaessa ei voi välttyä näiltä vertauksilta, kun yleisömeri mylvii vuoroin suosionosoituksiaan tai buuauksiaan ennen kuin puhuja on ehtinyt sanoa lausettaan loppuun. Osallistujat eivät näiltä tilaisuuksilta muuta odotakaan, vaikka ne

¹¹⁴ NEF, 57 (kursivointi alkuperäinen).

hyvin voisivat olla avoimia ja rakentavia keskusteluja, vaan tarkoitus on vahvistaa ennakkoasenteita ja joukkohenkeä aivan kuin maa olisi jatkuvassa sotatilassa.¹¹⁵ Ylilyövällä tyylillään Orwell nähdäkseni kuvaili juuri tämän tapaisia ihmisten järjestäytymisen muotoja.

Yhdysvallat käy sotaa terrorismia vastaan, mutta se on terminä niin joustava ja täsmälleen kaksoisajattelun periaatteiden mukainen, että se suo turvallisuuden nimissä oikeudet puuttua mihin tahansa konfliktiin maailmassa. Sodalla ei ole maantieteellisiä tai ajallisia rajoituksia, eikä prosessin myötä kulkevilla rahavirroilla ole osaa virallisessa totuudessa. Yhdysvaltojen hallinnon ulko- ja turvallisuuspolitiikassa voi nähdä analogian Oceanian jatkuvaan sotaan, jossa yksinkertaistuksilla ja tunteisiin vetoamalla perustellaan, milloin vihanpidon ja sodankäynnin kohteena on vuoroin Eastasia tai Eurasia. Julkisuudessa ei ole edelleenkään esitetty päteviä yhteyksiä terroristijärjestö Al-Qaedan ja Irakin valtion välillä, vaikka juuri tämä oli yksi pääsyistä sodan aloittamiselle keväällä 2003¹¹⁶.

Sotaan ja turvallisuuteen liittyvät asiat ovat erityisen herkkiä, sillä demokratioissa voidaan periaatteessa aina polemisoida eri vaihtoehtojen välillä, kunnes kansallinen turvallisuus joutuu uhatuksi. Tällöin vastaukset sisältyvät jo kysymyksenasetteluihin, kun sodan retoriikalla kylvetään pelkoa ja päätöksiä tehdään pakon sanelemana. Merkittävää on, että informaatiota vastaanottavalla osapuolella voi olla vain rajallinen käsitys turvallisuutta uhkaavien tapahtumien vakavuudesta, joten vastuu on yksin poliittisilla päättäjillä.

Samantyyppinen vaikutus on taloudellisilla tekijöillä. Suomessakin poliittinen puhe liikkuu usein talouden asettamien reunaehtojen sisällä, jotka määräytyvät kansallisen päätöksenteon ulkopuolella, muun muassa Euroopan Unionissa tai pörssin muutoksien myötä¹¹⁷. Moni jalompi periaate unohtuu talouden kasvusta huolehdittaessa ja epäloogisuus peittyi kaksoisajattelun kaltaiseen retoriikkaan. Esimerkiksi ihmisiä kehoitetaan helpottamaan

¹¹⁵ Ks. Yhdysvaltain republikaanisen puolueen puoluekokous sekä Walden Woods Film Company.

¹¹⁶ Ks. Sivusto Yhdysvaltojen hallinnon harhaanjohtavasta tiedotuksesta.

¹¹⁷ Kantola 2002, 267.

nykyistä globaalia taantumaa kuluttamalla normaalia enemmän aivan kuin koko 2000-lukua ei olisi leimannut julkinen keskustelu ilmastonmuutoksesta, jota ihmisten kuluttaminen on osaltaan voimistanut. Periaate voidaan yhteiskunnassa korvata aina toisella periaatteella, kun tilanteen uskotellaan niin vaativan. Yksityisyyden varjeleminen häviää aina turvallisuusuhkalle ja talouden edistäminen voittaa lähes kaikki muut tavoitteet. Tietoisella unohtamisella tällainen muutos on vaivatonta: ”[t]o forget whatever it was necessary to forget, then to draw it back into memory again at the moment when it was neede[d]”¹¹⁸.

Toisinaan kaksoisajattelu sekoittuu kaksinaismoralismiin, jonka pääero edelliseen on siinä, että faktojen vääristämiseen tai unohtamiseen syyllistyvät kaikki osapuolet. Tätä voisi kutsua esimerkiksi *kollektiiviseksi kaksoisajatteluksi*. Kukaan tuskin piti kieltolakia alkoholin suhteen kovin onnistuneena yhdessäkään sitä kokeilleessa länsimaassa, mutta samanlainen ehdoton ajattelu leimaa huumeiden vastaisuutta. Viralliset tavoitteet tähtäävät aina niiden totaaliseen hävittämiseen, mutta epävirallisesti tämän tiedetään olevan mahdotonta. Puheissa ei sallita myönnytyksiä, vaikka realistisemmilla tavoitteilla tuloksia voisi syntyä. Sattumoisin juuri verotettavat päihteet ovat hyväksyttäviä, kun taas huumausaineet, joita ei voida eettisistä tai vain käytännön syistä verottaa, ovat suoranaisia tabuja. Silloin keskustelua leimaavat lääketieteellisten perusteluiden, tutkimusten ja tilastojen sijaan perinteet, mielipiteet ja yhteisön moraaliset konventiot. Jostain syystä valtio tukee tupakkateollisuutta, mutta saman haittavaikutuksen aiheuttavaa nuuskaa pidetään paheellisena. Miedot ja vahvat huumeet luetaan julkisessa puheessa samaan tuhoisan riippuvuuden kategoriaan, mutta yksi pahimmista kansansairauksistamme, alkoholin liikkäyttö, kuuluu leikkisästi suomalaisuuteen. Samantyyppinen kaksoisajattelun mentaliteetti hallitsee keskustelua muun muassa järjestäytyneen rikollisuuden kitkemisestä,

¹¹⁸ NEF, 37.

täystyöllisyyden tavoittelusta tai sairauksien ehkäisemisestä. Niistä täytyy puhua ehdottomuuksien kautta, vaikka ne tekojen tasolla ovatkin saavuttamattomissa. Näiden epäloogisuuksien käsittely uskottavasti vaatii nimenomaan kaksoisajattelun taitoa.

George Soros, yksi maailman vihatuimmista ja ihailuimmista keinottelija-sijoittajista, joka on myöhemmällä iällään alkanut panostaa hyväntekeväisyyteen ja demokratian edistämiseen¹¹⁹, käsittelee kolumnissaan nuoremman Bushin hallituksen avoimen yhteiskunnan edistämisen politiikkaa. Doktriini sisältää hänen mielestään kuitenkin valtavia ristiriitoja puheen ja käytännön välillä. Soros esittelee surullisen kuuluisat Irakin sodan aloittamisen valheelliset perusteet sekä Bushin kunnianhimoisen toisen kauden virkaanastujaispuheen ja huomaa, että jakaa suurelta osin valtionsa johdon ajatukset.

Yhdyn tähän tavoitteeseen. Olen omistanut sille viisitoista vuotta elämästäni ja useita miljardeja dollareita omaisuudestani. Toisaalta olen kuitenkin jyrkästi eri mieltä kuin hallitus. Sen lisäksi, että virallisten puheiden ja tekojen välillä on leveä kuilu, näen puheiden joskus olevan täysin päinvastaisia kuin teot, orwellilaisen *doublespeakin* eli kaksoispuheen tapaan.¹²⁰

Orwell ei suoraan käyttänyt kyseistä termiä romaanissa, mutta se on hyvin yleinen johdos uuskielen periaatteiden mukaan ja nykykielessä *doublethink* ja *doublespeak* (sekä *doubletalk*) sekoittuvatkin usein. Sorosin viittaus kaksoispuheeseen ei ole sattumaa, sillä kuten edellä on käsitelty, Yhdysvalloissa politiikka on erittäin retorista ja poliittiset päätökset tuetaan esittelemällä ne tunteenomaisesti kansalaisille.

Puolueiden poliittiseen koneistoon kuuluu avustajia (spin doctor), joiden tärkein tehtävä on sananmukaisesti saada asiat vaikuttamaan halutunlaisilta (spinspeak). Thomas

¹¹⁹ Soros on Open Society Institutun perustaja ja johtaja. Vuonna 1993 perustettu säätiö on keskittynyt demokraattisen hallinnon, ihmisoikeuksien sekä sosiaalisten uudistusten edistämiseen.

¹²⁰ Soros 2.2.2005 (kursivointi alkuperäinen).

Pynchon kuvaa osuvasti termin kaksoisajattelumaisuutta: ”Every day public opinion is the target of rewritten history, official amnesia and outright lying, all of which is benevolently termed ’spin’, as if it were no more harmful than a ride on a merry-go-round”¹²¹. Ihmiset ovat informaation saannin suhteen median varassa ja vain omaksumalla tietoa useista ideologisesti vastakkaisista lähteistä saattavat päästä kokonaiskäsitukseen tapahtuneesta. On erittäin vaikeaa arvioida, missä määrin yhdysvaltalaiset osaavat käsitellä tätä poliittisen kielen epämääräisyyttä, eli kuinka suurelle kansanosalle se näyttäytyy propagandana tai vastavuoroisesti aitona politiikan tekemisenä. Täytyy muistaa, että ”yhdysvaltalaisuus” on myös eräs diskurssi, joka määrää, kuinka puhutaan ja millä merkityksillä. Retorisuus näkyy, ainakin eurooppalaisesta näkökulmasta, maan useimmissa kansanosissa. Yhdysvaltojen poliittista kieltä tuskin voidaan ”palauttaa normaalin kielen tasolle”. Olisi vaikea kuvitella mekanisme, jolla yltilasta voitaisiin kuoria merkityksettömät osat ja palauttaa asiapitoisuus.

Länsimaissa voidaan puhua jokseenkin vapaasta tiedonvälityksestä, tosin on muistettava, että suurin osa ihmisistä saa tietonsa yksipuolisesti valtamediasta. Vuosituhannen vaihdetta leimaa vapaa tiedonsaannin mahdollisuus internetin kautta, mutta sen ongelma on perinteisen median vastaisesti informaatiotulva. Lähdekritiikki on paikoin täysin kateissa ja mielipiteitä on vaikea erottaa faktoista, mutta toisaalta vajaassa parissakymmenessä vuodessa internetinkin käyttötavat ovat vakiintuneet ja kaikki perinteiset mediat julkaisevat tuotantoaan myös sähköisesti. Internetin haaste on oikeastaan kuluttajien viitseliäisyys hankkiessaan tietoa. Mediakenttänä se on varmasti monipuolisempi, nopeampi ja paikoin kattavampi kuin perinteiset mediat, mutta jos kaksoisajattelulle on nykymaailmassa kontrolloimaton tila, löytyy se luultavimmin sähköisestä viestinnästä. Vastuu on viime kädessä vastaanottajalla eli

¹²¹ Pynchon 2003.

yhtä lailla tässä pätee Orwellin peräänkuuluttama valppaus siitä, että meidän täytyy itse olla tietoisia ja kiinnostuneita tapahtumista eikä luottaa annettuun totuuteen.

Lähihistorian osuvin esimerkki kaksoisajattelusta Suomessa lienee viimeisin presidentinvaalikampanja tammikuulta 2006, jossa kokoomuksen pääehdokkaas Sauli Niinistö markkinoi itseään näkyvästi työväen presidenttinä. Myöhemmin tuli tietoon, että tempaus oli alun perin mainostoimiston idea huomion kiinnittämiseksi. Kampanja hylkäsi täysin työväki-sanana etymologian sekä varsinaisen merkityksen ja sen sijaan redusoi sanan tarkoittamaan pelkkää yhdyssanaa, josta muodostui helppo ja epäinformatiivinen keskustelunaihe. Näytelmä oli silti vietävä loppuun saakka, vaikka eräs oikeisto-vasemmisto-dikotomian peruseroista oli näennäisesti rikottu ja tämän korrelaatio todellisuuteen oli hatara. Joka tapauksessa kieli täytti tehtävänsä niin kuin oli haluttu. Tapaukselle aikanaan naureskeltiin, mutta mitään huomattavia uskottavuusongelmia se ei ilmeisesti tuonut, sillä tuoreen Taloustutkimuksen teettämän kyselyn mukaan Niinistö on Suomen luotettavin poliitikko¹²².

On vaivatonta löytää monia erikoisia tapauksia puhuttaessa kielen vallasta ja kaksoisajattelun kritiikittömästä läsnäolosta. Italiassa pääministeri Silvio Berlusconi on tiedotusvälineiden suurin yksityisomistaja ja Venäjällä Kreml kontrolloi kaikkia kotimaisia sanomalehtiä ja omistaa välillisesti lähes kaikki tv-kanavat. Silti näiden valtioiden sallitaan puhuvan demokraattisista ja vapaista vaaleista samalla, kun 2000-luvun Venäjällä on murhattu tai kadonnut kymmeniä journalisteja, jotka olivat kritisoineet hallintoa. Venäläiset itse käyttävät Pietarista vanhaa nimeä Leningrad puhuessaan toisesta maailmansodasta, mutta eivät koskaan muulloin, vaikka Leningrad oli kaupungin virallinen nimi vuosina 1924–1991. Britanniassa 90 % yliopisto-opiskelijoista uskoo, että maassa vallitsee sensuuri, ja 60 % oli sitä mieltä, että hallituksen pitääkin määrätä sensuurin rajoista¹²³. Tuoreen teknoyhtiöiden

¹²² Ks. Helsingin Sanomat 2.1.2009.

¹²³ Sipilä 5.2.2003.

välisen sopimuksen mukaan Microsoft, Yahoo ja Google lupautuivat kunnioittamaan sananvapautta internetissä ja suojelemaan ihmisoikeuksia. Kuitenkin Amnesty Internationalin ja sananvapautta ajavan RSF-järjestön mukaan kyse on edellä kuvaamastani kielen tyhjäkäynnistä. Sopimuksen moniselitteinen teksti sisältää lukuisia porsaanreikiä eikä kukaan tosissaan usko sen muuttavan kansainvälisten suuryhtiöiden toimintatapoja.¹²⁴ Oma sisällissotamme vuodelta 1918 tuntee toistakymmentä eri nimeä, joista yksikään ei ole neutraali termi. Listaa voisi jatkaa loputtomiin, ja yhteistä näille tapauksille on niiden sovinnainen, hyväksytyt läsnäolo yhteiskunnissaan.

Hahmottamiskykyä heikentävästä kaksoisajattelusta Orwell kirjoitti 1946:

In our time, political speech and writing are largely the defence of the indefensible. Things like the continuance of British rule in India, the Russian purges and deportations, the dropping of the atom bombs on Japan, can indeed be defended, but only by arguments which are too brutal for most people to face, and which do not square with the professed aims of political parties. Thus political language has to consist largely of euphemism, question-begging and sheer cloudy vagueness. Defenceless villages are bombarded from the air, the inhabitants driven out into the countryside [---] this is called *pacification*. [---] People are imprisoned for years without trial, or shot in the back of the neck [---] this is called *elimination of unreliable elements*. Such phraseology is needed if one wants to name things without calling up mental pictures of them.¹²⁵

Tällaisessa käytössä Orwellin sittemmin lanseeraamaa kaksoispuhetta nimenomaan yhä löytyy ja sattumoisin täsmälleen edellä kuvailtuja tekojakin. Tarkoitus on pehmentää, kaunistaa ja ennen kaikkea yksinkertaistaa käsitystämme vallitsevista tapahtumista. Ironisesti

¹²⁴ Tuohinen 30.10.2008.

¹²⁵ Orwell 1968 IVd (1946), 136 (kursivointi alkuperäinen).

tällainen näennäisen kevyt ja vähättelevä kieli on kuitenkin väkivaltaisimmillaan mitä tulee vastaanottajien hyväksikäyttöön.

Myös tämä osa-alue on nykykielenkäytössä kyseenalaistamaton normi, kun kansalaisille syötetään heidän etujensa vastaista informaatiota. George W. Bush vaati Geneven sopimusten ns. yhteisen 3. artiklan selventämistä syksyllä 2006 sen jälkeen, kun Yhdysvaltain korkein oikeus oli julistanut, että sitä kuului soveltaa myös terrorismin vastaisen sodan vankeihin. Entiselle presidentille ”selventäminen” tarkoitti artiklan muuttamista sisällyksettömäksi, sillä hallitus ei katsonut näitä vihollistaistelijoita ihmisoikeuksia nauttivaksi ryhmäksi. Julkisesti ei kuitenkaan puhuttu kidutuksesta, vaan ”vaihtoehtoisten menetelmien käytöstä tiedustelujärjestö CIA:n ohjelmassa”, jolle Bush Kuuban Guantanamo Bayn ja Irakin Abu Ghraibin kidutuskandaalien paljastuttua haki jälkikäteen siunausta kongressilta.¹²⁶ Kidutus-sanan käyttöä vältettiin myös puhumalla ”lievästä fyysisestä painostuksesta” tai ”uniaikataulujen säätelystä”, vaikka todellisuudessa muun muassa aistien tukahduttaminen, huputtaminen ja kivuliaat asennot olivat virallisestikin hyväksytyjä kuulustelumetodeja¹²⁷. Kuten Orwell vuonna 1946 kirjoitti, kansalaiset eivät olisi pureskelematta nielleet valtion harjoittaman kidutuksen sallivaa lakia, mutta kiertoilmaisun muodossa se oli helpompi hyväksyä oikeutettuna ennaltaehkäisykeinona. Kaksoisajattelu on siis toisaalta inhimillisen selviytymisen taito, jota tarvitaan käsityskyvyn ylittävässä asioissa.

Orwellilaisella yhteiskunnalla tarkoitetaan tavallisesti alituisen valvonnan yhteiskuntaa, mutta myös sellaista, jossa kieli on jollain tapaa välineenä vallan säilyttämisessä. Tämän yleispeessimistisen käsitteen lisäksi *Nineteen Eighty-Four* on tarjonnut lukuisia iskulauseita, sanontoja ja termejä, jotka näkyvät tiuhaan nykykielenkäytössä.

¹²⁶ Helsingin Sanomat 22.9.2006.

¹²⁷ Johansson 24.6.2005.

Seuraavassa luvussa perehdyn tarkemmin siihen, miten romaanin yksittäisideoiden merkitykset ovat muuntuneet 2000-luvulle tultaessa.

2.5. Romaanin sanasto

Jos 2000-luvulle voidaan vetää suuntaviivoja uuskielestä politiikan ja mainonnan kielenkäyttöön, löytyy *Nineteen Eighty-Fourin* yksittäisiä sanoja ja sanontoja enimmälti median ja kansan arkikielestä. Tässä alaluvussa selvitän teoksen tunnetuimpien yksityiskohtien merkityksiä Orwellin viestin kannalta ja esittelen niiden nykykäyttöä sekä millaisia nykyilmiötä niillä voidaan kuvata.

Ehkä yleisin Orwellin tuotannosta elämään jäänyt sana on juuri *orwellian* (suom. *orwellmainen* tai *orwellilainen*, joskus myös *orwelliaaninen*), jonka tarkoituksena on – ironisesti uuskielen periaatteiden tavoin – mahduttaa yhteen termiin Orwellin uraa värittävät pessimistiset, varoittavat näkemykset. Kuten määritelmät *kafkamainen tilanne* tai *dostojevskimainen henkilötyyppi*, on orwellilaisessa maailmankuvassa oma leimansa, jota olisi muulla tavoin vaikea tavoittaa. *Orwellian*-sanan suomennoksia lienee mahdotonta käyttää muutoin kuin negatiivisessa merkityksessä. Yleensä se kuvastaa tilannetta, jossa on menty teknologian, valvonnan tai ihmisoikeuksien riiston suhteen liian pitkälle. On myös tavanomaista, että sanaa käytetään – orwellmaiseen tyyliin – varoituksena *mahdollisesta* tulevastä ja siitä, että joidenkin innovaatioiden tai suunnitelmien suhteen on menty vaaralliseen suuntaan. Maailman suljetuinta valtiota Pohjois-Koreaa on hyvin yleistä kuvata orwellmaisena¹²⁸. Se täyttää Oceanian tunnusmerkit melko yksityiskohtaisesti, aivan kuin tästä olisi otettu mallia Pohjois-Koreaa rakennettaessa.

¹²⁸ Sillanpää 15.9.2007.

Kyseinen termi ei kuitenkaan viittaa Orwellin varhaistuotantoon, joka osaltaan oli myös hyvin luokkatietoista vallankäytön arvostelua, vaan sillä haetaan yhtymäkohtia nimenomaan hänen kahteen tunnetuimpaan romaaniinsa. Kun Ruotsin oikeus- ja kulttuuriministeriöissä työskennellyt virkamies pohtii kolumnissaan, missä määrin kansalaisten tulisi valvoa toisiaan, päättää hän kirjoituksensa muistutukseen siitä, että laaja ilmiantojärjestelmä voi viedä yhteiskunnan *Nineteen Eighty-Fourin* kaltaisiin mittoihin¹²⁹. Vertaus toimii tehokkaana pelotteena, sillä orwellilaiseen maailmaanhan kukaan ei suoranaisesti halua, vaikka siihen johtavia yksittäisiä tekijöitä onkin vaikea lähteä torjumaan tai edes tunnistaa. Romaanin esiin nostaminen konkretisoi tehokkaasti vertaisvalvonnan uhkaavia puolia eikä muun tyyppinen esimerkki kaunokirjallisuudesta olisi luonut samanlaista varoittavaa ja pelottavaa vaikutelmaa, jonka lähes kaikki lukijoista ymmärtävät.

2000-luvulla on uutisoitu näyttävästi jokapäiväisen elämän valvonnan lisääntymisestä, ja Suomessakin on pohdittu kasvavien vartijamäärien ja valvontakameroiden trendiä. Onkin merkillepantavaa, että juuri Orwellin kotimaa Iso-Britannia on maailman valvotuin länsimainen yhteiskunta: keskiverto isobritannialainen kävelee valvontakameran editse n. 300 kertaa päivässä. Eräällä Pohjois-Lontoon kadun, Holloway Roadin, 600 metrin pituisella pätkällä on yli sata valvontakameraa, ja alueen apulaispoliisipäällikkö kuvaili tilannetta toukokuussa 2007 näin: ”Olemmeko todella siirtyneet orwellmaiseen tilanteeseen, jossa kameroita on joka kadunkulmassa? En todellakaan usko, että haluan asua tällaisessa maassa”¹³⁰. Kirjailijan nimen käyttäminen on tässäkin tapa maalata kuvaa käsistä karanneesta tilanteesta, jossa tulisi pysähtyä pohtimaan tehtyjä valintoja.

Orwellin nimen johdokset ovat eräitä tunnetuimpia *Nineteen Eighty-Fourista* elämään jääneistä termeistä. Vaikka tällainen kansan suuhun jäävä tapa on osittain kirjailijan

¹²⁹ Ravelin 13.5.2005.

¹³⁰ Ämmälä 28.7.2007.

uraa yksinkertaistava ilmiö, on se silti suuri kunnianosoitus työlle, joka on jättänyt ainutlaatuisen jäljen käsityskykyymme ihmisen ja yhteiskunnan toimivuudesta. Romaanin termejä sekä yksittäisiä sanontoja ja iskulauseita on jäänyt arkikieleen paljon, joista tunnetuimpia ovat edellä käsiteltyjen *Newspeakin* ja *Doublethinkin* ohella *Big Brother* (*Iso Veli* tai *Isoveli*), *2+2=5*, *Thought police* (*Ajatuspoliisi*), *Thoughtcrime* (*Ajatusrikos*), *Room 101* (*Huone 101*), *War is Peace* (*Sota on rauhaa*), *Freedom is Slavery* (*Vapaus on orjuutta*), *Ignorance is Strength* (*Tietämättömyys on voimaa*) ja *Telescreen* (*Kaukovarjostin*).

Orwell käytti käsitettä *2+2=5* jo neljä vuotta aiemmin kirjoittaessaan natsihallinnosta ja sen pyrkimyksistä venyttää totuutta haluamakseen esseessä *Looking Back on the Spanish War*:

Nazi theory indeed specifically denies that such a thing as "the truth" exists. There is, for instance, no such thing as "science". There is only "German science", "Jewish science" etc. The implied objective of this line of thought is a nightmare world in which the Leader, or some ruling clique, controls not only the future but *the past*. If the Leader says of such and such an event, "It never happened"—well, it never happened. If he says that two and two are five—well, two and two are five. This prospect frightens me much more than bombs [...]¹³¹

Fraasia olivat aiemmin tiettävästi käyttäneet jo 1800-luvun puolivälissä ainakin Fjodor Dostojevski ja Victor Hugo. Ensin mainitulla ei kuitenkaan ollut tarkoitus esimerkiksi kritisoida erityisesti valtaapitäviä vaan osoittaa, että vapaa tahto määrää loogisuuden rajat ja että epäloogisuuskin kuuluu ihmisyyden määritelmään¹³². Paremminkin Orwellin käyttötapaan osuva kohta löytyy Hugolta, joka 1850-luvulla oli kritisoinut pamfletissaan Ranskan kansalaisia, jotka Napoleon III:a äänestäessään tukivat silloista konservatiivista hallintoa ja

¹³¹ Orwell 1968 IIb (1942), 258–259 (kursivointi alkuperäinen).

¹³² Dostojevski 1997 (1864), 45.

sen oikeutta määritellä yhteiskunnan tapoja. Keisarin aikakaudella suurteollisuuden kehittyessä oppositio vaiennettiin ja kansanedustuslaitos menetti merkityksensä. Valtaan hän nousi vallankumouksen kautta 1851 ja järjesti vasta tämän jälkeen kansanvaalin suosiostaan. Kun yli 90 % kansasta asettui hänen puolelleen todellisten vaihtoehtojen puuttuessa, Napoleon III julisti, ettei näin suuri määrä ihmisiä voi olla väärässä. Victor Hugon kritiikki kohdistui tällaiseen ajatuskulkuun, jossa keisari valjasti kansan hyväksynnän äänestytämällä heitä ja pystyen tämän tuella lausumaan ympäröivästä maailmasta haluamiaan puolitotuksia. Hugon mukaan vaikka keisari julistaisi, että kaksi plus kaksi on viisi ja saisi tälle kansan tuen, se ei silti tekisi siitä totta.¹³³

Ei ole varmaa oliko Hugon pamfletti tuttu Orwellille, mutta hyvin samankaltaisessa merkityksessä tämä on yhtälöä käyttänyt sekä aiemmin esseessään Espanjan sisällissodasta että *Nineteen Eighty-Fourissa*. Ensimmäisessä hän kohdisti kritiikin suoraan natsihallinnon propagandaan kuten Hugo keisariinsa, mutta vasta jälkimmäisen kautta se on tullut tunnetuksi kirjasta irrallaan elävänä määritelmänä epäloogisesta väittämästä, joka on luotu pönkittämään tiettyä ideologiaa. Jotkut Orwellin elämäkerran kirjoittajat ovat yhdistäneet termin synnyn Eugene Lyonsin teokseen *Assignment in Utopia*, sillä siitä löytyy kappale ”Two Plus Two Equals Five”, jossa kerrotaan, kuinka Neuvostovallan tavoite oli saada viisivuotissuunnitelmat valmiiksi jo neljässä vuodessa¹³⁴. Orwell oli seuraavana vuonna kirjoittanut teoksesta positiivisen arvostelun, jossa hän kuitenkin jättää Lyonsin arvioinnin vähemmälle ja intoutuu ruotimaan Neuvostoliiton fasismia muistuttavaa tilaa¹³⁵.

Yhtälö on mahdollisimman tiiviissä muodossa esitetty todiste Puolueen kaikkivoipaisuudesta Oceaniassa, mitä päähenkilö pohtii muutamaankin kertaan romaanin kuluessa. Itse asiassa se toimii kulmakivenä hänen henkilökohtaisen vapautensa

¹³³ Long 24.8.2004.

¹³⁴ Lyons 1937.

¹³⁵ Orwell 1968 Ib (1938), 332–334.

määrittelemisessä. Kun Winston pohdiskelee, tuleeko lausekkeesta $2+2=5$ totta, mikäli kaikki uskovat siihen, hän kirjoittaa salaiseen muistivihkoonsa: ”Freedom is the freedom to say that two plus two make four. If that is granted, all else follows”¹³⁶. Tämä on johtopäätös Winstonin kirjoiteltua useaan otteeseen ensin sekavan tuntuista assosiaatiota muistamastaan elokuvanäytöksestä ja proosaa lapsuudestaan, hiukan myöhemmin välittäessään ajatelmia kuvitteelliselle tulevaisuuden kohdeyleisölle synkän aikakautensa keskeltä ja pohdiskeltuaan proletariaatin mahdollisuutta kansannousuun¹³⁷. Näin Winston kiistää Puolueen väitteen ja syyllistyy ajatusrikokseen luottaessaan omaan päättelykykyynsä. Päinvastoin kuin muiden Orwellilta selkeästi perittyjen termien kohdalla, on kyseinen yhtälö toki laajassa käytössä muutenkin ilman vallankäyttöä kritisoivaa merkitystä. Siksi on varottava ylianalysointia, kun kyse ei ole poliittisesta yhteydestä, kuten Dostojevskin kohdalla. Mutta päähenkilö Winstonille lausekkeen vastustaminen on ankkuri todellisuuteen ja edustaa hänessä olevaa koskematonta osaa, johon Isovelli ei voi vaikuttaa. Siksi lopussa juuri tämän epäloogisuuden hyväksyminen toimii symbolina Winstonin alistumiselle, kun tämä pitkien kidutussessioiden ja lopulta vapauttamisen jälkeen piirtää yhtälön ajatuksissaan pöydän tomuun ja on näin sisäistänyt sen käyttäen kaksoisajattelun tekniikkaa¹³⁸.

On huomionarvoista, että Puolueen kaikkivoipaisuuden kiteytyksenä käytetään matemaattista kaavaa. Käsitteellisiin ja luonnontieteisiin perustumattomat väitteet totuudesta tuntuvat pohjimmiltaan subjektiivisilta ja muutettavilta, joten niiden väärin tulkitseminen ei tuntuisi vastaanottajasta yhtä sävyyttävältä kuin O’Brienin esimerkkiyhtälö. Siten se toimii lukijalle osoituksena mahdottomasta vallankäytöstä. Toisin sanoen meistä on ymmärrettävää, että esimerkiksi historiallisia tai taiteellisia ”totuuksia” saavat määritellä aina kunkin aikakauden edustajat uudelleen: ”In philosophy, or religion, or ethics, or politics, two and two

¹³⁶ NEF, 84.

¹³⁷ Ks. NEF 10–11, 21, 30, 66, 70–72, 74–76, 83.

¹³⁸ NEF, 303.

might make five, but when one was designing a gun or an aeroplane they had to make four”¹³⁹. Toisaalta tällainen oletus voi sisältää totalitarismin mahdollisuuden, sillä mitä epäselvempi tulkittava tilanne tai suhteellinen totuus, sitä otollisempi maaperä se on väärinkäyttöille. Orwellin paisutteleva tyyli ottaa aseeseen matemaattisen yhtälön väärinkäytön, johon on intuitiivisesti helpompi reagoida kuin vaikka erittäin provokatiiviseen mutta hyvin perusteltuun väitteeseen siitä, ettei juutalaisten kansanmurhaa koskaan tapahtunutkaan tai edelleen jatkuvaan keskusteluun siitä, oliko Suomi Saksan liittolainen toisessa maailmansodassa. On aina mahdollista löytää uusia todisteita ja ennen kaikkea muodostaa uusia tulkintoja tapahtuneesta, kun taas matemaattiset yhtälöt eivät muutu.

Ajatuspoliisin (*Thought Police*) vertailupohja Orwellin kirjoitusajankohtaan löytyy luonnollisesti tuolloin toimineista salaisista poliiseista, joista tunnetuimmat ja vaikutusvaltaisimmat olivat Natsi-Saksan Gestapo ja Neuvostoliitossa KGB:n edeltäjä NKVD¹⁴⁰. Kirjailija on eittämättä ottanut mallia näistä lukemattomia ”epäsovinnaisia” kansalaisia hävittäneistä järjestöistä, joiden toimivalta oli hyvin laaja ja kyseenalaistamaton. Gestapo ja NKVD molemmat vakoilivat systemaattisesti yhteisöjään ja värväsivät siihen myös tavallisia kansalaisia toistensa käytyreiksi. Jälkimmäisellä oli tietävästi Orwellistakin kerättyä materiaalia, ja Iso-Britannian kansallisesta arkistosta on löytynyt tietoa siitä, että myös hänen kotimaansa seurasi kirjailijan liikkeitä jopa 12 vuoden ajan¹⁴¹. Salaisen poliisin epävirallisena tarkoituksena oli kitkeä yhteiskunnasta orastava vallankumousmentaliteetti. Saksassa toiminta juontui tämän lisäksi tunnetusti rotuopin mukaisesta puhdistamisesta, kun taas Neuvostoliitossa korostui organisaation käyttäminen suorana terrorin välineenä kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla, valtiona valtion sisällä, ja pakkotyöläisten hankkiminen ulkomaita

¹³⁹ NEF, 206.

¹⁴⁰ Gestapo = Geheime Staatspolizei (salainen valtionpoliisi); NKVD = Narodnyj komissariat vnutrennih del (sisäasiainkansankomissariaatti).

¹⁴¹ Travis 18.7.2005.

myöten. Molempien metodeihin kuului läpinäkymättömyys, jossa kansalaiset eivät voineet tietää valvonnan määrästä tai laadusta ja joutuivat näin varmuuden vuoksi epäilemään puheitaan ja tekojaan kaikissa tilanteissa.¹⁴² Juuri tällaisten yksittäisten seikkojen yksioikoiseen vertailuun perustuu käsitys romaanista vain Neuvostoliiton ja kommunismin kritiikkinä¹⁴³, sillä ajatuspoliisi ja edellä mainitut tiedusteluorganisaatiot jakavat monia yhtymäkohtia mitä tulee niiden toimintatapoihin ja maineeseen yhteiskunnissaan.

Ajatuspoliisissa idea on viety astetta pidemmälle, sillä Puolue oli saanut Ulkorenkkaan ja proletariaatin jo omaksumaan hyveeksi sen, että kaikki tarkkailivat toisiaan ja olivat valmiita ilmiantoon oman edun toivossa. Tämä uskomus oli valjastettu kansalaisten mieleen sotaisana patriotismina, mutta muun muassa Parsonsin perheen kautta annetaan ymmärtää, että samalla kun lapset olivat kyseenalaistamatta omaksuneet käyttäytymismallin, heidän vanhempansa olivat kaksoisajattelun periaatteiden mukaisesti siitä sekä ylpeitä että kauhuissaan. Romaanin alkupuolella Winston naapuri Mrs. Parsons selvästi pelkäsi aggressiivisia lapsiaan, jotka ymmärtämättöminä toistelivat Puolueen iskulauseita ja uhkailivat Winstoniakin¹⁴⁴. Kirjan loppupuolella jouduttuaan viimein ajatuspoliisin pidättämäksi hän kohtasi sellissä yllättäen Mr. Parsonsin, joka unissaan puhuttuaan oli joutunut tyttärensä ilmiantamaksi, mistä tämä oli silminnähden ylpeä:

‘Who denounced you?’ said Winston.

‘It was my little daughter,’ said Parsons with a sort of doleful pride. ‘She listened at the keyhole. [---] Pretty smart for a nipper of seven, eh? I don’t bear her any grudge for it. In fact I’m proud of her. It shows I brought her up in the right spirit, anyway.’¹⁴⁵

¹⁴² Butler 2008 (2006), 61–77.

¹⁴³ Nimenomaan *Animal Farmin* menestyksen vuoksi, ks. Pynchon 2003.

¹⁴⁴ NEF, 22–26.

¹⁴⁵ NEF, 245.

Tällaisen mielipuolisen logiikan hillitseminen oli varmastikin Orwellin mielessä hänen näyttäessään Parsonsien avulla, kuinka meidän mieleemme voi vaivihkaa siirtyä kannattamaan pakkovaltaa ja vielä pitää sitä oman etumme mukaisena.

Nykykielenkäyttöön ajatuspoliisi on jäänyt kuvaamaan sananmukaisesti jonkin tahon halua toimia ennaltaehkäisevästi tilanteessa, jossa syytetty on vasta aikeissa toimia. Siihen ei törmää yhtä usein kuin edellä käsiteltyihin termeihin, mutta sen viesti on selkeä. Ajatuspoliisiksi nimitetään tahoja, joka kokee voivansa lokeroida yksilön, olettaa tämän toimivan ennalta-arvattavasti ja lopulta tuomita hänet ennen itse tekoa. Suoraviivaisten vertailukohteiden kuten poliisilaitoksen sijaan määritelmään sopivat paremmin vaikka yritykset, jotka ensisijaisesti ostopäätöksiensä ohjaamisen vuoksi keräävät ihmisistä monin eri tavoin tietoa selvittääkseen heidän käyttäytymistapojaan (ks. s. 73, Google). Informaatio on sinänsä viatonta eikä käyttö vertaudu ajatuspoliisiin, mutta tietoa on mahdollista ja helppoa käyttää useisiin tarkoituksiin. Vahingollisinta on, että emme voi tietää, mitkä tahot meitä kartoittavat ja milloin joku niistä tulkitsee meidän ylittäneen turvallisuusuhan rajat eli tehneen ajatusrikoksen ja ryhtyy toimenpiteisiin. Tämä skenaario on näkyvästi vahvistunut Yhdysvaltojen aloittaman terrorismin vastaisen sodan metodien kautta. 2000-luvulla maailmanlaajuisista keskustelua onkin vauhdittanut se, että joidenkin mielestä käytäntö on välttämätön juuri turvallisuuden vuoksi, kun toistaiseksi suurin osa muun muassa eurooppalaisista ei voi sulattaa tuota logiikkaa.

Nykyajan ajatuspoliisimaisuus kulminoituu syyskuun yhdennentoista iskujen jälkimainingeissa kiireellä laadittuun ja hyväksytyyn terrorismin vastaiseen lakiin *The USA Patriot Act*¹⁴⁶, joka takaa Yhdysvaltain viranomaisille laajat oikeudet puuttua yksittäisten ihmisten elämään perustelematta tai esittämättä syytteitä etukäteen. Julkisuuteen on vuotanut

¹⁴⁶ The Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001.

lukuisia raportteja jopa vuosia syyttöminä vankileireillä kuulustelluista ja kidutetuista henkilöistä, joiden pidätyksen syynä on saattanut olla vain yhdennäköisyys tai nimen samankaltaisuus etsityn kanssa. Ajatuspoliisi löytää aina motiivit toiminnalleen, ja tässä tapauksessa ironisesti puolustetaan vapaata maailmaa ja demokraattisia arvoja. Viisi vuotta lain täytäntöönpanon jälkeen Yhdysvaltain oikeusministeriö auditoi omaan alaisuuteensa kuuluvan liittovaltion poliisin (FBI) ja löysi yli tuhat tapausta, joissa Patriot-lakia oli käytetty tietoisesti väärin tavoitteena hankkia salaisia henkilökohtaisia tietoja kansalaisista¹⁴⁷. Kyse on oikeastaan täsmälleen sellaisesta ajatuspoliisista, jota Orwell kirjassaan kuvasi siirrettynä meidän aikakautemme arvoihin ja pelkoihin.

Toisinaan voi törmätä romaanissa esiintyviin käsitteisiin kuten *Vihaviikko (Hate Week)*, *Huone 101 (Room 101)*¹⁴⁸, *Veljeskunta (Brotherhood)* tai *Muistiaukko (Memory Hole)*, mutta näiden suoranaista yhteyttä on vaikea osoittaa. Luultavasti niitä ei käytetä tarkoituksellisesti suhteessa romaaniin, eikä niiden kohdalla voida puhua mistään erityisestä muistijäljestä nykyiseen kielenkäyttöön. *Kaukovarjostimelle (Telescreen)* puolestaan voidaan ajatella löytyvän nykyajan vastineita internetistä, tietokoneesta tai kehitteillä olevasta interaktiivisesta televisiosta. Laite oli Oceaniassa eräänlainen televisiovastaanottimen, ääntä ja kuvaa tallentavan valvontakameran sekä kaiuttimen yhdistelmä, ja samalla ainut science fiction -tyyppinen elementti koko romaanissa, jota ei ollut vielä kirjoitusajankohtana olemassa. Nykyisen kaltainen valvontatekniikka ei ollut tuolloin vielä aluillaankaan, joten hämmästyttävän hyvin Orwell tässä suhteessa aavisti tulevaisuuden kehityssuuntia, sillä 2000-luvulla valvontakameroiden läsnäolo on länsimaissa arkipäivää. Iso-Britanniassa otettiin 2003 osittain käyttöön eräänlaiset puhuvat valvontakamerat, jotka voivat komentaa rikoksen tekijää

¹⁴⁷ The Associated Press 18.6.2007.

¹⁴⁸ BBC tuotti v. 1994–2007 keskusteluohjelmaa *Room 101*, jossa tunnetut henkilöt saivat puhua etukäteen valitsemistaan inhoamista aiheista. Tyyli oli kuitenkin komedia ja lainasi Orwellia yhtä suurpiirteisesti kuin *Big Brother* -tosi-tv-ohjelma, Ks. s. 76.

itse teossa¹⁴⁹. Kokeilu aiheutti laajalti arvostelua, ja luonnollisesti juuri kaukovarjostimien kaltaisten laitteiden olemassaolo lisää konkreettisimmin orwellmaisen yhteiskunnan esiin manaamista. Arvattavasti uudistuksen reaktiot kytkettiin *Nineteen Eighty-Fouriin* uutisotsikoita myöten¹⁵⁰. Itse sanaa ei sen kömpelönä suomennoksena käytetä, mutta alkuperäinen versio löytyy nykyenglannista nimenomaan negatiivisessa merkityksessä.

Nykyiset kaukovarjostimet myydään palveluina, jotka yleisen teknologiabuumin osana on luotu aluksi helpottamaan ja turvaamaan, mutta joiden sivutuotteena ihmiset suostuvat myönnytyksiin yksityisyydestään. Kuten aiemmin kirjoitin, on toki mahdotonta kiistää esimerkiksi internetin lisäämää välittömän informaation saamisen helppoutta, mutta sen hinta voi osoittautua myöhemmin kalliiksi. Suomalaisista yli 90 % käyttää hakukoneista pääasiassa Googlea ja yli 70 % käyttää sitä päivittäin¹⁵¹. Yhtiön harjoittama tietoverkon valloitus perustuu yksinkertaisesti siihen, että sen lukuisat ohjelmat¹⁵² ovat helppokäyttöisiä, toimivia sekä käyttäjilleen täysin ilmaisia. Niistä maksetaan tosin hieman eri tavalla eli käyttäjät antavat vapaaehtoisesti arkaluontoistakin tietoa itsestään. Hakuhistorian, sähköpostien sisällön ja tietokoneen käytön aktiivisuuden seurannan avulla yhtiö pystyy luomaan käyttäjistään pitkälle vietyjä profiileja. Googlesta on tullut niin arkinen osa tietoyhteiskuntaa, että olisi vaikea kuvitella siitä todella koituvan haittaa jo siksi, että se on laajalti tunnettu positiivisena tiedonsaannin mullistajana ja koska me kaikki olemme siinä enemmän tai vähemmän mukana¹⁵³.

Google on kuitenkin listautunut pörssiin vuonna 2004. Vaikka sitä pidetään varsin luotettavana yhtiönä, joka ei levittele käyttäjiä koskevia yksityisiä tietoja muuten kuin

¹⁴⁹ BBC 2006.

¹⁵⁰ Clout 5.4.2007.

¹⁵¹ Nieminen 21.9.2008.

¹⁵² Yhtiön omistamia tunnetuimpia ohjelmia ovat mm. Google Earth, Google Maps, Gmail, YouTube ja Picasa.

¹⁵³ Vrt. kuinka moni voisi kuvitella poliisilaitoksen tai sairaalan käyttävän kansalaisista olevia tietojaan *systemaattisesti* heidän vahingokseen, eli laajalle levinnyttä instituutiota pidetään lähtökohtaisesti turvallisena.

markkinoinnin hyväksi¹⁵⁴, sen voi vallata kuka tahansa tarjoamalla tarpeeksi rahaa ja näin käyttää tietoja haluamallaan tavalla.¹⁵⁵ Toisaalta olisi erikoista, jos yhtiö ei jo nyt ottaisi kaikkea hyötyä irti rekisteristään ja ylipäänsä ajatuskulku ”hyvästä yhtiöstä, jonka pahantahtoiset ihmiset valtaavat” on kestävä ja osoittaa samanlaisia keskenkasvuisen maailmankuvan merkkejä kuin Yhdysvaltain ylläpitämä jako maailman hyviin ja pahoihin valtioihin. Toinen laaja ongelma tällaisen valtavan tietorekisterin pidossa on tahallinen vahingonteko yksityiseltä taholta eli hakkerointi ja tietoturvuodot, joiden riskiä yksikään yhtiö ei voi väittää olemattomaksi¹⁵⁶.

Vielä toistaiseksi voimme jättää klikkaamatta Googlen henkilökohtaisesti tarjoamia mainosbannereita ja ajatella, ettemme osallistu tällaiseen arveluttavaan toimintaan, aivan kuin meillä olisi asiassa lopullista päätäntävaltaa. On silti huolestuttavaa, ettei ihmisillä ole realistista käsitystä siitä, mihin yhtiö voi lähitulevaisuudessa pystyä ja miten sen tietoja voi hyödyntää, sillä sen varsinainen muista eroava liikeidea on juuri yksityiskohtaisen tiedon kerääminen käyttäjistään¹⁵⁷. Oceaniassa kaukovarjostimet rajoittivat kansalaisten elämää, minkä he toki tiedostivat, mutta eivät voineet siihen vaikuttaa. Nykyään samanlaista valvonnan infrastruktuuria rakennetaan monen positiivisen asian sivutuotteena. Tarvitaan vain astetta opportunistisempi taho hallinnoimaan Googlea ja orwellilainen yhteiskunta tältä osin toteutuu. Tähän palaan alaluvussa ”annettu todellisuus ja valvontamekanismit”.

Jos ajatellaan, etteivät Puolueen kolme kaksoisajatteluun pohjautuvaa slogania (*War is Peace, Freedom is Slavery, Ignorance is Strength*) tai Oceanian ministeriöt (*Ministries of Truth, Plenty, Peace and Love*) ole varsinaisesti jääneet päivittäiseen

¹⁵⁴ Yhtiön slogan on ”Don’t be evil”, jolla se haluaa erottaa internet-alan yrityksistä.

¹⁵⁵ Nieminen 21.9.2008.

¹⁵⁶ Mäkinen 8.2.2009. Maaliskuussa 2008 löydettiin koko internetin romahtamisen mahdollistava tietoturva-aukko, joka oli ollut hyväksikäytettävissä koko internetin 25-vuotisen olemassaolon ajan.

¹⁵⁷ Nieminen 21.9.2008. Googlen perustajien Larry Pagen ja Sergey Brinin tavoitteena on luoda jonkinlainen tekoäly-google, joka olisi suoraan yhteydessä ihmisaivoihin.

kielenkäyttöön vaikka tunnettuja teesejä ovatkin, on jäljellä ehkä voimakkain termi itse orwellmaisen lisäksi: *Isoveli (Big Brother)* ja tämän myötä *Isoveli valvoo (Big Brother is watching you)*. Se on arkikielessä helpoin ja varmasti käytetyin linkki romaaniin, jonka luultavasti osaavat juontaa Orwelliin käyttötilanteesta riippuen sellaisetkin, jotka eivät ole romaania lukeneet. Kaikkea valtion ja sen viranomaisten tai yritysten harjoittamaa aiheetonta ja liiallista valvontaa tai tarkkailua kutsutaan yleensä Big Brotherin toiminnaksi. Jos joku havaitsee henkilötietojaan löytyvän yllättäviltä tahoilta tai hänestä ylipäänsä tiedetään enemmän kuin pitäisi olla mahdollista, on tavanomaista todeta, että isoveli valvoo¹⁵⁸.

Kun osaa romaanista kummunneista termeistä ja sanonnoista käyttäjien voi olla vaikea yhdistää siihen (*Room 101, Two minutes hate*) ja taas jotkut tuovat välittömästi kyseisen teoksen mieleen (*Newspeak, Thought Police, Doublethink*), on Big Brother -termillä vahva käyttötarkoitus romaanista irrallisenakin. Voisi uskaliaasti väittää, että jos täysin kontekstista riippumatta sanaparin tuo keskusteluun, useimmille tulisi mieleen ennemmin dystooppinen valvoja kuin sukulaissuhde. Kirjasta ei suoranaisesti selviä, oliko Big Brother todellinen henkilö vai Puolueen propagandakoneiston luoma symboli, mutta jälkimmäinen vaihtoehto vaikuttaa kirjan muun sanoman huomioon ottaen todennäköisemmältä. Puolueen henkilöitymää rakennettiin eksessiivisellä Big Brotherin kasvojulistein sijoittelulla Oceaniaan ja lukemalla kaikki valtion ansiot ja edistysaskeleet henkilökohtaisesti hänen nimiinsä¹⁵⁹. Sekään ei romaanista aukea suoraan, miksi Puolue oli valinnut tällaisen hahmon itseään edustamaan. Ehkä syyksi riitti, että kansalaisten on helpompi samastua turvalliseen hahmoon eli tuttuun perhejäsenen kuin persoonattomaan Puolueeseen. Reaalimaailman puolelta on toki helppo vetää yhdysmerkki Josif Staliniin yhtä lailla kuin väitetty kapinallisten johtaja Emmanuel Goldstein muistuttaa kommunistijohdon epäsuosioon uransa loppuvaiheella

¹⁵⁸ Vrt. Googlen liiketoimintaidea tai luvatta toistensa tietoja hyödyntävät valtion eri virastot.

¹⁵⁹ Vrt. Pohjois-Korean diktaattori Kim Jong-il; Helsingin Sanomat 3.8.2005.

joutunut Lev Trotskia. Nämä yksityiskohdat henkilögalleriassa aiemmin mainitun NKVD:n ja ajatuspoliisin samankaltaisuuden ohella ovat mielestäni edesauttaneet kirjan mustavalkoista vastaanottoa. Orwellin mukaan totalitaristiset elementit eivät olleet yksinomaan vasemmiston tai vain muiden kuin länsimaiden omaisuutta.

Isoveljeen liitetty pääfraasi on nerokas kiteytymä koko romaanin välittämästä maailmankuvasta, jossa sulavan kaksoisajattelun avulla kansalaisista pidetään kontrolloimalla huolta heidän itse ymmärtämättä menettelyn kääntöpuolia. *Big Brother is watching you* on valtiovallan kaikkivoipaisuuteen uskovalle huojentava iskulause, sillä kaikkien kansalaisten yhteinen huolehtiva isovelji toimii jumalan tavoin heidän parhaansa mukaan. Winstonin kaltaisille se on kuitenkin kyseenalaistamista vaativa, perusteeton, läpitunkeva ja taukoamaton katse. ”Watch” kääntyy suomeksi avoimesti eri tulkinnoille: se on samanaikaisesti katsoa, katsella, huolehtia, kaitsea ja varoa, mutta myös tarkkailla, pitää silmällä, seurata, vahtia ja vartioida. Elämään on kuitenkin jäänyt negatiivinen tulkinta, koska kirjan yleisilme vaatii sitä. Vaikka meitä valvotaan monilla eri tavoilla, olisi valtiolta tai kaupungilta imagollinen itsemurha kutsua itseään valvovaksi isoveljeksi. Kun puhutaan yhteiskunnan kontrollointisuhteesta yksilöön, *Big Brother* on peruuttamattomasti dystooppisen maailmankuvan omaisuutta. Isobritannialainen yleishyödyllinen yhteisö *Privacy International*, joka raportoi hallitusten ja yritysten tarkkailusta ja yksityisyyden rikkomisista, on vuodesta 1998 jakanut *Big Brother* -nimistä palkintoa pahiten asemaansa hyväksikäyttäneelle taholle¹⁶⁰.

Mutta olisi mahdotonta jättää tässä yhteydessä huomiotta, millaisen degeneroitumisen kyseinen termi on kokenut 1990-luvun lopulla alkaneen koko televisionkatselukulttuuria muuttaneen tosi-tv-ilmion myötä. Eräässä maailmanlaajuisesti

¹⁶⁰ Privacy International 2008. Nimen lisäksi itse jaettava palkinto on myös lainattu romaanista, sillä se esittää ihmiskasvoja saappaan tallomana, kuten O’Brien kuvailee Winstonille ihmiskunnan tulevaisuutta; ks. NEF, 280.

suosituimmista tosi-tv-ohjelmista, n. 70 maassa esitettävässä *Big Brother* -formaatisissa joukko halukkaita muuttaa kuukausiksi ulkomaailmalta suljettuun taloon, jossa heitä valvotaan kymmenin kameroin 24 tuntia vuorokaudessa. Viikoittain talosta poistetaan yksi tai useampi asukas, kunnes viimeiseksi jäänyt kuittaa isohkon rahapalkinnon ja varman julkisuuden lähikuukausiksi. Virikkeet on poistettu talosta sosiaalisen kanssakäymisen lisäämiseksi ja Big Brother (vain äänenä monitoreissa) voi muuttaa sääntöjä milloin tahansa ja antaa kilpailijoille tehtäviä. Kuitenkin ryhmä viettää melko huoletonta ja alkoholintäyteistä elämää, sillä formaatin varsinainen tarkoitus on (piilo)markkinoida tuotemerkkejä sekä saada asukkaat sanallisiin konflikteihin ja parittelutilanteisiin mahdollisimman usein. Suomalaisen version ensimmäisellä tuotantokaudella ohjelma saikin huomautuksen piilomainontakiellon rikkomisesta sekä Viestintävirastolta¹⁶¹ että Julkisen sanan neuvostolta¹⁶²; toisella tuotantokaudella mieskilpailija sai tuomion seksuaalisesta hyväksikäytöstä¹⁶³. Mutta samalla kun tuotantoyhtiö virallisesti pahoitteli tapahtuneita, ei tullut kysymykseenkään olennaisesti muuttaa tai keskeyttää tuotantoja. Kyseenalaiset tapaukset ovat pikemminkin lisääntyneet ja voimistuneet myöhemmillä tuotantokausilla samaa tahtia kuin yhteiskunta on muuttunut sallivammaksi ja estottomammaksi.

Kilpailijoiksi valitaan järjestään nuoria, edustavia ja ehkä hieman yksinkertaisia ihmisiä, jotka ymmärtävät ohjelman todellisesta päämäärästä suhteellisen vähän tai haluavat julkisuuteen hinnalla millä hyvänsä. Isoveljen valvonta on siis ihannoitavaa ja tavoiteltavaa sekä vain yksi mahdollinen kulkuväylä nuorison toiveammattiin eli julkisuuden henkilöksi. Vaikka on sanomattakin selvää, että kyseinen tv-ohjelma ei voisi olla juuri kauempana nimensä alkuperäisestä merkityksestä, termi on samanaikaisesti romaanin yksittäisistä kosketuspinnosta tunnistettavin ainakin nuoremmalle väestöosalle. Kuvaavaa on myös, että

¹⁶¹ Viestintävirasto 2006.

¹⁶² Julkisen sanan neuvosto 2006.

¹⁶³ Iltalehti 16.10.2007.

ohjelman juontaja ei suorassa lähetyksessä tiennyt, mistä ohjelman nimi on peräisin ja pyysi tämän faktan paljastanutta vierasta kertomaan ”hieman enemmän tämän Orwell-nimisen kirjailijan mielenkiintoiselta kuulostaneesta kirjasta”.

Orwellilainen salaliittoteoreetikko voisi ajatella, että jokin propagandataho on kehittänyt kyseisen televisioformaatin (tai ainakin valinnut sille nimen) juurruttaakseen uudelle populaarikulttuurin kuluttajasukupolvelle Big Brother -termin alkuperäistä pelottavaa ja vallasta varoittavaa merkitystä kevyemmän ja viihteellisemmän konnotaation. Big Brother on toisin sanoen karnevalisoitu. Näin tällaisten projektien avulla voitaisiin ajan myötä viedä orwellilaisten varoitusten teho ainakin siltä kansanosalta, joka jo nyt kommentoi kirjailijan olleen väärässä, koska me emme ole lähelläkään kirjassa kuvatun totalitarismin kaltaista järjestelmää. Todellisuudessa tuskin elämme aivan näin kieroutuneessa maailmassa. Tämäkin uusiokäyttö lienee osoitus siitä, että kieli on yleistä ja yhteistä omaisuutta, ja tässä tapauksessa Big Brother on joutunut venymään uudenlaiseen, viattomampaan suuntaan. Monia kirjan termejä käytetään valitettavasti liioitellen tai huolimattomasti¹⁶⁴ ja niiden teho on joissakin tilanteissa haalistunut samoin kuin jos puhuja ilmoittaa ensin kuuluvansa johonkin puolueeseen tai sidosryhmään ja vasta sitten sanoo mielipiteensä. Orwellilaista yhteiskuntaa hokeva on ikävystyttävä maailmanlopun maalaaja, koska vuosi 1984 meni jo eikä maailma olekaan täsmälleen sellainen kuin kirjassa ennustettiin. Näin puheen sisältö korruptoituu ja menettää merkitystään kuten ainainen tyytymättömyys poliittisen puheen epämääräisyyteen.

On harmittavaa, että kirjailijan merkitys jälkipolville vähenee siksi, että *orwellian* on ikään kuin sateenkaaritermi kaikille dystooppisen maailman uhkille ja siten kuuluu jokaisen käyttökerran myötä. Emme puhu juuri koskaan *huxleylaisesta*, vielä vähemmän *zamjatinilaisesta*, *bradburylaisesta* tai *ballardilaisesta* maailmasta, vaikka useat nyky-

¹⁶⁴ Vrt. ”freudilainen lipsahdus” tai ”askeettinen elämäntapa”.

yhteiskunnan piirteet sopisivat näihin huomattavasti paremmin tai ainakin toisivat uusia näkökulmia¹⁶⁵. Tämä huomio koskee sekä kieleen iskostuneita sanontoja ja termejä että koko *Nineteen Eighty-Fourin* asemaa. Orwellin perintö on kaapannut tämän tilan ja samalla kun kirja on dystooppisen kirjallisuuden tunnetuin ja käytetyin teos, se menettää iskukykyään muuttuessaan kliseeksi. Mutta tällainen termin liikaileistyminen on väistämätöntä kielen joko rappeutumista tai kehittymistä näkökannasta riippuen, jonka etenemiseen on melko hyödytöntä pyrkiä vaikuttamaan, kuten edellä on useaan kertaan todettu.

Orwellin merkitys nykykielenkäytölle on joka tapauksessa selkeä ja kiistaton. Ehkä *Nineteen Eighty-Four* on vallannut dystooppisen kirjallisuuden johtotähden aseman, myös yksityiskohtien iskostumisessa kieleen, yksinkertaisesti siksi, että se on genrensä kokonaisvaltaisin, toivottomin ja synkin esimerkki. Teoksesta on tarttunut sanastoon lukuisia sanoja ja termejä, jotka kiteyttävät käyttäjiensä ajatuksia nimenomaan negatiivisesta kehityksestä yhteiskunnassa. Joidenkin tulevaisuudentutkijoiden mukaan 2010-luvulta alkaen tulemme elämään ns. ubiikkiyhteiskunnassa (engl. ubiquitous), jossa kaikkialle upotettavat mikrosirut viestivät sekä toisilleen että meille, ja arkipäivämme tulevat tästä kehityssuunnasta riippuvaisiksi. Lyhyeen artikkeliin toimittajan on täytynyt tiivistää muutoksen käänköpuoli yhteen lauseeseen: ”Upokeyhteiskunta toteutunee, jos ihmiset ja yhteisöt pystyvät välttämään orwellilaiset kauhukuvat”¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Esim. geeniteknologia (Huxley), vapaan tahdon ja yksityisyyden rajoittaminen (Zamjatin), konsumerismi ja tuotteistaminen (Huxley), teknologian voitto ihmisestä ja luonnosta (Ballard, Huxley), tai roskaviihde ja kulttuurin banalisoituminen (Bradbury, Huxley).

¹⁶⁶ Helsingin Sanomat 8.5.2007.

2.6. Kielen manipuloinnin seurauksista

Kuten edellä valitsemistani *Nineteen Eighty-Fourin* ja Orwellin esseistiikan esimerkeistä näkyy, hänen päämääränsä oli 60 vuotta sitten saada englantilaiset kiinnittämään huomiota harhaanjohtavaan kieleen. Vaikka tämä onnistuisikin, tavoite kielen aktiivisesta muuttamisesta oli ja on toivoton. Perusongelma on, että niin kielen ylitila kuin tyhjäkäyntikin koetaan jo normiksi ja ennen kaikkea koska tiedämme, ettei näin abstrakteihin asioihin voida kategorisilla päätöksillä vaikuttaa. Tarkasteltaessa kuinka uskieli sovittautuu 2000-luvulle politiikan ja mainonnan kielen kautta on todettava, että Orwellin huoli on toki ollut aiheellista, mutta kuten monet muutkin romaanin varoitukset, se ei ole toteutunut sellaisenaan. Kieltä ei ole – niin länsimaissa kuin muuallakaan, näin voidaan yleisesti sanoa – valjastettu valtiovallan tai muunkaan tahon toimesta palvelemaan suunniteltuja, erityisesti poliittisia tarkoituksia uskielen periaatteiden tavoin.

Kuten yhteiskunnat yleensä, ovat kielet noudattaneet sellaista asteittaista kehitystä, jossa suuren mittakaavan muutokset eivät tapahdu kenenkään erityisesti niitä tarkoittaen vaan lukuisten kompromissien ja sattumien seurauksena. Kielen käyttömuodot ovat meidän kaikkien eivätkä kenenkään muokattavissa, ja juuri siksi niiden vääristämisestä eniten hyötyvät tahot voivat käyttää niitä haluamiinsa tarkoituksiin. Useissa tapauksissa kyse ei ole edes tarkoituksellisesta vahingonteosta, mutta siitä huolimatta tiedostamatonkin muokkaaminen ja taivuttaminen löyhentävät kieltä ja vievät osaltaan kykyämme kommunikoida ”oikein” vaativissa tilanteissa.

Kun otetaan huomioon *Nineteen Eighty-Fourin* elementti toimia ylilyöväenä varoituksena, voidaan kielen nykymuodossa nähdä selviä yhteyksiä uskieleen. Vaikka uskielen nykyvastaavuudet – ylitila ja tyhjäkäynti – ovat peilikuvia sen metodille, ne silti

edesauttavat samoja tavoitteita. Juuri siksi Orwellin huoli harhaanjohtavasta kielestä oli ja on yhä varteenotettava. Vaikka uuskielen nykymuodoksi kelpaavia eri kielen diskursseja löytyisi varmasti paljon, hedelmällisimmillään samat tarkoitusperät löytyvät nimenomaan mainonnan ja politiikan kielestä. Kielen tehtävä on piirtää ihmisten välille vaikean maaston karttaa, mikä ilman tarkoituksellista vahingontekoakin on tarpeeksi haastavaa. Orwell kuvaa ongelmaa hyvin jo aiemmin lainaamassani kehäpäätelmässä: ”It [English language] becomes ugly and inaccurate because our thoughts are foolish, but the slovenliness of our language makes it easier for us to have foolish thoughts”¹⁶⁷.

Mihin kielen varomaton ja vääristelevä käyttö voi sitten johtaa, on mahdotonta ennustaa, sillä se tuskin yksistään voi saavuttaa orwellmaisia mittasuhteita eli onnistua todellisuuden manipuloinnissa peruuttamattomasti. Kuten edellä on todettu, kieltä ei voi käskyttää mihinkään suuntaan eikä varsinkaan ”palaamaan entisiin mittoihin”. Silti sitä ja sillä voidaan manipuloida, jolloin se venyy hiljalleen ”epäluonnollisiin” muotoihin. Toisaalta on muistettava, ettei kielipoliisina manifestoiminen ole sen rakentavampaa, sillä kielen perusluonne on olla taipuva ja uusia merkityksiä etsivä väljä järjestelmä. Kieli elää omasta mielikuvituksestaan ja luovuudestaan, eikä sen normaalista passiivisesta muuntautumisesta ole syytä huolestua.

Eräs kuviteltavissa oleva, joskin idealistinen vastalääke kielen surkastumiselle voisi olla nimenomaan yhteisön yhdessä laajentama kielioppi tai sanasto, joka ei tottelisi välttämättömän minimin vaatimusta. Sanoja luotaisiin ennen kuin sen kuvaama käsite sitä pakon edessä vaatisi, mikä voisi auttaa etenkin vaikeissa filosofisissa ja teoreettisissa asioissa, kuten nytkin passiivisesti tapahtuu kielen itsensä kautta. Tietty johdonmukaisuus sille, miten

¹⁶⁷ Orwell 1968 IVd (1946), 128.

sanat jäävät sanastoon, voisi olla mahdollista saavuttaa eri kielten periaatteita yhdistämällä ainakin erityissanastojen kohdalla, joissa sanoja yritetään usein uudistaa eri sisällöllä.

Ajatellaan Foucault'n diskurssia. Sana on aiemmin viitannut tiettyyn jomiselitteiseen sisältöön, mutta Foucault on luonut sille uuden ulottuvuuden, joka on tullut mahdollisesti vallitsevaksi. Voidaanko nyt olettaa, että arkikielessä sanaa käytetään koko sen etymologian käsittävässä merkityksessä vai foucault'laisittain? Vastuullista olisi puhua aina "foucault'laisesta diskurssista", mutta näin ei useinkaan tehdä, joten termi on ongelmallinen. Varsinkin "suurien termien" käsitettävyyt hankaloituu, kun ne määritellään aina uudelleen ja jätetään integroimaan itseensä eri merkitykset. Vaikeuksiin joudutaan aina silloin, kun puhutaan jonkun henkilön tietystä käsitteen tulkinnasta tai ymmärtämisestä. Nietzschen nihilismi, marxilainen vapaus tai orwellilainen valvonta ovat esimerkkejä sanan käytön muuttumisesta tiettyyn osakäsitykseen nojaavaksi, mille olisi kuitenkin mahdollista löytää vähemmän kieltä hämärtävä termi. Nihilismin, vapauden ja valvonnan etymologiat eivät ole yksiselitteisiä, ja vaikka olisivatkin, kaikkien käyttäjien ei voida olettaa tiedostavan niitä.

Orwell kehitteli esseessään *New Words* (1940) samankaltaista ideaa, joka syntyi universaalista kielen riittämättömyyden ongelmasta. Hän viittasi erityisesti abstraktien asioiden nimeämisen mahdollisuuteen kommunikaation helpottamiseksi:

Everyone who thinks at all has noticed that our language is practically useless for describing anything that goes on inside the brain. [---] What I am going to suggest here is that it would be quite feasible to invent a vocabulary [---] which would deal with parts of our experience now practically unamenable to language.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Orwell 1968 IIc (1940), 3.

Tämä voisi onnistua ainoastaan yhteisön toimesta: ”[s]everal thousands of gifted but normal people who would give themselves to word-invention as seriously as people now give themselves to Shakespearean research”¹⁶⁹. Orwell päättää tekstin pahoitteluun kiireellä tehdystä esityksestä, eikä enää palaa ajatukseen näin suorassa muodossa, vaikka jättääkin viimeiseksi lauseeksi: ”[I] think that the idea of the deliberate invention of words is at least worth thinking over”¹⁷⁰. Vuonna 1946 hän ilmeisesti luopui ideasta (ks. s. 29).

Ylitsepääsemättömiksi ongelmiksi sanojen keksimisessä muodostuisivat kuitenkin luomisproessin monimutkaisuus ja teennäisyys, yksimielisyyden saavuttamattomuus ja edellä moneen otteeseen käsitelty kielen valtaproblematiikka. Tällainen kielen kehitystä ohjaava tasapuolinen ja valistunut lautakunta on yhtä teoreettinen olento kuin vilpittömästi tasa-arvoinen demokratia. Kielen aktiivinen manipuloiminen, oli tarkoitus kuinka jalo tahansa, osuu niin perustavanlaatuiselle ihmisenä olemisen alueelle, ettei sitä voida ottaa haltuun. Olisi yhtä hyödytöntä opettaa kaikkia hengittämään tai kävelemään uudella, ”paremmalla” tavalla.

Yksi pääteipiste kielen väärinkäytölle voi olla laajamittainen piittaamattomuus julkista puhetta kohtaan samaan tapaan kuin me jo nyt väheksymme politiikan kapulakieltä, mikä samalla vieraannuttaa meidät kritisoidusta siitä. Dramaattisimmillaan kielen käytön löystyminen voi siten johtaa, ei ehkä niinkään ajattelumme, mutta kommunikointimme turmeltumiseen ja sitä kautta epämääräisempään yhteiskuntaan. On kuitenkin oletettavaa, että – aivan kuten Oceaniassa proletariaatin keskuudessa – horisontaalitason kommunikointi säilyy jokseenkin muuttumattomana pitkälläkin aikavälillä, sillä korruptoituminen ei vastaisi yhteisön, perheen tai tuttavapiirin yhteisiä intressejä. Kielen väärinkäytöstä hyötyy eniten vain ylhäältä alaspäin tuleva manipulointi, jolla tavoitellaan yleensä valtaa tai vaurautta. Siten se

¹⁶⁹ Orwell 1968 IIc (1940), 9.

¹⁷⁰ Orwell 1968 IIc (1940), 12.

voi lopulta murentaa luottamusta vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen kykyyn palvella kansalaisiaan, jos samanlaista häilyvää ja harhaanjohtavaa puhetta tulee niin poliitikkojen, viranomaisten, mainostajien ja esimiesten kuin mediankin suusta. Meistä voi tulla entistä kyynisempiä ja epäilevämpiä kaikkea institutionaalista toimintaa kohtaan. Tämä noidankehä puolestaan lisää myös suljetun ja jähmettyneen yhteiskunnan mahdollisuutta. Lukkoon lyöty negatiivinen ennakoasenne kaikkea ylhäältä tulevaa puhetta kohtaan takaa, että meillä ei tarvittaessa ole välineitä uudistaa yhteisön rakenteita tai reagoida uudenslaisiin uhkiin.

Tällainen kehityskulku vaatisi kuitenkin rinnalleen täsmällisesti sopivat yhteiskunnalliset olosuhteet, ja on ainakin toivottavaa, että jokin ”luonnollinen raja”, koska muunlaista ei oikeastaan ole tarjolla, löytyy kielen surkastumiselle. Joka tapauksessa kielellisen kyvyn kaventuminen ei voi johtaa ajattelun surkastumiseen uuskielen kuvailemalla tavalla, mutta sen sijaan voi vaikuttaa ihmisten välisen kommunikaation heikkenemiseen. 2000-luvun kielen väkivalta vie luottamusta siihen, että kieli toimii halutulla tavalla.

Orwellin kielellinen perintö on kietoutunut romaanin yleistulkintaan, joka koskee näkyvimmin totalitaristista järjestelmää ja sen valtamekanismeja. Näen, että kysymys kielen ja ajattelun reduktiosta on yksi tärkeimmistä kyseistä dystopiaa tarkasteltaessa, ja osittain siksi olen jo tässä luvussa käsitellyt tapauksia, jotka sopisivat myös kolmannen luvun alle. Uuskielen käyttäminen sisällyttää aina itseensä myös vallan käyttämisen, eikä sitä ilman tuota ominaisuutta olisi mielekäästä edes tarkastella.

3. TOTALITARISMIN KRITIIKKI

Nineteen Eighty-Fourin näkyvin tavoite on kritisoida pakkovaltaa käyttäviä hallitsijoita ja kansalaisten taipumusta elää niissä passiivisesti. Samalla osalle lukijoista on jäänyt epäselväksi, minkälainen tekstin lajityyppi on ja kuinka George Orwell kritiikissään onnistui. Toisaalta mitä enemmän teosta käy läpi ja vertaa sen reaalimaailman epävakaudesta lainattua asetelmaa mobilisoivaan tarkoituksensa, sitä suurpiirteisemmin on suhtauduttava sen yleisilmeeseen ja käytettyihin yksityiskohtiin. Tässä luvussa pohdin, minkälaisen ihmiskäsityksen pohjalta Orwell kirjoitti, millaista valtasuhdetta romaanissa kuvataan, sekä kuinka tarkoituksellisesti teos on liioitteleva, epärealistinen tai ylipessimistinen. Romaanista löytyy elementtejä niin profetiaksi, varoitukseksi, manifestiksi, propagandaksi, ajankuvaukseksi, science fictioniksi kuin satiiriksikin.

3.1. Julkaisuvuoden 1949 maailmantilanne

1940-luvun globaalia ilmapiiriä hallitsi luonnollisesti toinen maailmansota ja varsinkin sen dramaattinen lopetus vuonna 1945. Vaikka Yhdysvallat oli jo voittamassa sotaa, se pelkäsi Neuvostoliiton valloittavan Pohjois-Japanin ensin, joten se halusi nopean lopun sodalle ja välittää samalla viestin ylivertaisesta aseteknologiastaan. Atomipommin kehittäminen oli tulos Einsteinin liikkeelle laittamasta kuuluisasta Manhattan-projektista, joka oli aloitettu 1942 eli vuotta ennen Orwellin romaanin alkuideaa. Oceania esitellään nimenomaan Puolueen näkökulmasta onnistuneen ydinsodan jälkeisenä maailmana, jossa ydinaseita ei enää tarvitse käyttää. Sittemmin näin on käynyt reaalimaailmassakin, ja Yhdysvallat on edelleen ainoa

ydinteknologiaa sotatarkoituksessa käyttänyt valtio. Länsimaissa ei vieläkään ole vastattu sellaisiin kysymyksiin kuin miksi atomipommia ei käytetty päävihollista Saksaa vastaan, miksei yhtä hyvin varoittava ydinkoe olisi saanut Japania antautumaan tai miksi pommia piti käyttää sekä Hiroshimaan että Nagasakiin. Tzvetan Todorov viittaa näihin käytetyn selityksen, ennaltaehkäisevän iskun, absurdiin aritmetiikkaan, jossa todellisten uhrien määrä vain moninkertaistuu pelastettaessa kuvitteellisia uhreja ja jossa historian kulku nähdään ankaran väistämättömänä¹⁷¹. Kritiikissä on selviä yhteyksiä nykyiseen terrorismin vastaiseen sotaan tai esimerkiksi Lähi-idän ratkaisemattomaan konfliktiin, joissa myös julmat teot perustellaan muiden tekemillä vielä julmemmilla teoilla.

1940-luvun puolivälissä historian tuhoisimman yksittäisen joukkomurhan seuraukset olivat moninaiset. Yhdysvalloissa syntyi ”tiedemiesten hybris”, joka oli muutamassa vuodessa ohi: tuhannet eri alojen tiedemiehet kokivat suunnatonta arvonnousua ja he pyrkivät politiikkaan, koska heidät nähtiin uuden atomiajan elämää säätelevinä voimina¹⁷². Orwellin teoksessakin tiedemiehet ovat osa uutta aristokratiaa. Eräs seurauksista oli yritys kehittää Yhdistyneistä Kansakunnista nk. maailmanhallitus, jolla yksin olisi hallussaan ydinasekaava ja jonka perustamista tiedemiehetkin ajoivat voimakkaasti¹⁷³. Vaikka muun muassa yli puolet yhdysvaltalaisista kannatti ideaa, yritys tuhoutui pian siksi, ettei yksikään valtioista halunnut luovuttaa suvereniteettiaan, sillä kysehän olisi periaatteessa ollut sotataidon sosialisoinnista¹⁷⁴. Sitä paitsi historia tuskin tuntee esimerkkejä, joissa keskinäinen pelko saisi valtiot perustamaan toimivia liittoja toisin kuin yhteinen vihollinen. Siksi Naton kaltaiset puolustusliitot ovat mahdollisia, mutta maailmanhallituksen tyyppiset

¹⁷¹ Todorov 2003 (2000), 230.

¹⁷² Boyer 1994 (1985), 60–64, 95.

¹⁷³ Boyer 1994 (1985), 33–34, 52.

¹⁷⁴ Boyer 1994 (1985), 37–38.

aseliitot eivät. Väistämätön seuraus oli siten kilpavarustelun aikakausi, sillä kaikki osapuolet luonnollisesti uskoivat kykenevänsä muita nopeampaan ja tehokkaampaan asekehittelyyn.

Vuonna 1949 Neuvostoliitollakin oli hallussaan atomipommin kaava, ja 1954 molemmilla suurvalloilla oli vaikutuksiltaan tuhatkertaiset vetypommit verrattuna Japaniin pudotettuihin¹⁷⁵. Toisen maailmansodan jälkeen alkanutta (ydin)sodan uhkan, konfliktien, avaruuden valloituskilpailun ja geopolitiittisten jännitteiden aikakautta kutsui *kylmäksi sodaksi* tiettävästi ensimmäisenä Orwell verratessaan Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välistä kilpailutilannetta antiikin imperiumeihin:

Nevertheless, looking at the world as a whole, the drift for many decades has been not towards anarchy but towards the reimposition of slavery. We may be heading not for general breakdown but for an epoch as horribly stable as the slave empires of antiquity. [---] that is, the kind of world-view, the kind of beliefs, and the social structure that would probably prevail in a state which was at once *unconquerable* and in a permanent state of “cold war” with its neighbours.¹⁷⁶

Suhde tieteeseen muuttui hiljalleen kaksijakoiseksi, kun vielä ennen atomipommin käyttöä suunnitelmallisen massamurhan välineenä oli teknologinen kehitys lähes kritiikittä vain yhteiskuntaa sivistävä ja helpottava elementti. Pian toisen maailmansodan jälkeen koko sivilisaation tuhoutuminen ihmisen itsensä aiheuttamana oli teoreettisesti mahdollista. Muun muassa Frankfurtin koulukunnan filosofit pitivät ydintuhoa skientismin loogisena tuloksena. Orwellin kirjoitustyö romaania varten ajoittui siis pommin kehittämisen ja käytön ajankohtaan sekä siitä seuranneen kilpavarustelun aloittamisvuosiin.

Vaikka kylmä sota terminä on pyritty unohtamaan Neuvostoliiton romahdettua 1991, on jälkiviisaana melko helppoa yhtyä 1940-luvun pessimistisiin näkemyksiin. Itseään

¹⁷⁵ Nykyisin ydinasevaltioita on yhdeksän, ja monet globaalit jännitteet liittyvät kiistoihin siitä, millä valtioilla on oikeus kehittää ydinaseita, vrt. Irakin sodan aloittamisen pääsyyksi väitetyt joukkotuhoaseet.

¹⁷⁶ Orwell 1968 IVg (1946), 9 (kursivointi alkuperäinen).

hyvinä ja edistyksellisinä pitävät valtiot pidättävät oikeuden kehitellä puolustukseen aseita, joiden tuhovoima on kohtuuton ja summittainen, sillä niiden käyttö kohdistuisi väistämättä pääosin siviiliväestöön. Mutta ydinaseteknologia ei ole erityisasemassa muuhun tutkimukseen nähden siten, että sen kehitystä säätelisi jokin poikkeuksellinen eettisyys tai hyväntahtoisuus. Ihmisluonnon kilpailuvietti ja tiedonjano kuljettanevat tämänkin tieteenalan fyysisille ääri rajoilleen niin kauan kuin se tarjoaa jonkinlaista taloudellista tai valtapoliittista hyötyä.

Joka tapauksessa vuonna 1949 maailma vaikutti keskivertokansalaisesta varmasti yhä arvaamattomalta ja epävakaalta vaikka muutama jälleenrakennusvuosi olikin jo takana ja yhteisöllisyyden tunne korkealla. Luonnollisesti aikakauden erityinen tila näkyi vahvana vuosisadan puolivälin kulttuurissa, eikä Orwellkaan lähde pohtimaan ydintuhon syitä missään kohtaa. Se todetaan luonnollisena palana Oceanian historiaa ja ihmiset elävät tilanteessa, jossa totalitarismi on jo voittanut, minkä vuoksi romaania on kutsuttu jälkitotalitaristiseksi¹⁷⁷. Kumar lisää, että Oceania on kuin *Animal Farmin* yhteiskunta pari sukupolvea teoksen tapahtumien jälkeen¹⁷⁸.

3.2. Yhteiskunta ja valta

Oceania muodostuu staattisesta järjestyksestä Puolueen ja Proletariaatin välillä. Mikäli lukija voi luottaa O'Brienin ja erityisesti Goldsteinin *Kirjan*¹⁷⁹ kuvauksiin yhteiskuntarakenteesta, ne tarjoavat mielenkiintoisia teorioita siitä, miksi maailma on ajautunut/ajettu tilaansa. Tärkeimpänä periaatteena on historian toistuvuuden ymmärtäminen ja siten taukoamattoman sotatilan muuttuminen kannattavaksi. Tyypilliset sodan tavoitteet eli aluevaltauksset tai

¹⁷⁷ Howe 1957, 196.

¹⁷⁸ Kumar 1987, 318.

¹⁷⁹ The Theory and Practice of Oligarchical Collectivism; ks. NEF, 191–226.

luonnonvarojen haaliminen ovat kuitenkin hyödyttömiä, sillä ylivaltiot ulottuvat maantieteellisesti niin laajalle, että niillä on tarpeeksi resursseja.

It is a warfare of limited aims between combatants who are unable to destroy one another, have no material cause for fighting and are not divided by any genuine ideological difference. [---] War has in fact changed its character. More exactly, the reasons for which war is waged have changed in their order of importance. [---]] None of the three super-states could be definitively conquered even by the other two in combination. They are too evenly matched, and their natural defences are too formidable. [---] there is no longer, in a material sense, anything to fight about.¹⁸⁰

Lisäihmismassat toisivat mukanaan vain suuren integrointiongelman: kansalaiset on karsinoitu sulkemalla rajat sekä kieltämällä matkustaminen ja vieraiden kielten opiskelu tietämättömyyden takaamiseksi. Joten vaikka pysyvä rauha on yhtä lailla mahdollinen, on hallitsijoille kannattavampaa ylläpitää sotaa ja sotateollisuutta. Alkeellinen patriotismi motivoi ihmisiä tehokkaammin kuin rauha. Teollisuuden ensisijainen tavoite on tuotannon lisääminen kohottamatta yleistä elintasoja, sillä kansalaiset on pidettävä liikkeessä ilman vapauden ja turvallisuuden tunteita, jotka antaisivat heille yksinkertaisesti liikaa aikaa sivistyä. On siis tärkeää pitää tuotanto käynnissä lisäämättä kuitenkaan maailman reaaliarallisuutta. Tavaroita on valmistettava vaikka niitä ei voida jakaa kansalle sivistymisen, kehittymisen ja vallankumouksen pelossa. Yhtämittainen sota ylivaltioiden välillä tarjoaa täydellisen ratkaisun, sillä se tyydyttää ihmisiä psykologisesti, hävittää ylituotannon ja loppumattomuudellaan saavuttaa varsinaisen päämääränsä eli

¹⁸⁰ NEF, 193–194.

yhteiskuntarakenteen eheänä säilyttämisen.¹⁸¹ Tämä on myös Puolueen sloganin *War is Peace* todellinen merkitys, vaikka Ulkorenkkaan jäsenet käsittävätkin sen ainoastaan pinnallisesti.

Toisaalta sotaa ei välttämättä ollut olemassakaan, sillä kirja viittaa paikoin muun muassa O'Brienin elämäntyylin kautta yläluokan erivapauksiin ja dekadenssiin, joka myös voisi kuluttaa ylituotannon.

The telescreen was dimmed to a low murmur; the richness of the dark-blue carpet gave one the impression of treading on velvet. [...] The whole atmosphere of the huge block of flats, the richness and spaciousness of everything, the unfamiliar smells of good food and good tobacco, the silent and incredibly rapid lifts sliding up and down, the white-jacketed servants hurrying to and fro—everything was intimidating.¹⁸²

Epäily ylivaltioiden sotien olemassaolosta tuodaan suuremmin esiin Julian kautta, joka uskoo Oceanian itse räjäyttelevän pommeja kansalaisten pitämiseksi pelossa:

Once when he [Winston] happened in some connection to mention the war against Eurasia, she startled him by saying casually that in her opinion the war was not happening. The rocket bombs which fell daily on London were probably fired by the Government of Oceania itself, 'just to keep people frightened'.¹⁸³

Goldsteinin Kirja avaa loppumattoman sodan logiikkaa myös muiden ylivaltioiden filosofioissa ja näiden välillä annetaan ymmärtää vallitsevan sodista tuttu veljeilyilmiö, jossa ylin luokka kokee valta-aseman omaan väestöönsä nähden tärkeämmäksi kuin aatteiden välisen näennäisen ristiriidan sotaa käyvien maiden välillä.

¹⁸¹ Ks. NEF, 207.

¹⁸² NEF, 174–175.

¹⁸³ NEF, 160.

Under this lies a fact never mentioned aloud, but tacitly understood and acted upon: namely, that the conditions of life in all three super-states are very much the same. [---] The citizen of Oceania is not allowed to know anything of the tenets of the other two philosophies, but he is taught to execrate them as barbarous outrages upon morality and common sense. Actually the three philosophies are barely distinguishable, and the social systems which they support are not distinguishable at all. [---] so long as they [super-states] remain in conflict they prop one another up, like three sheaves of corn. And, as usual, the ruling groups of all three powers are simultaneously aware and unaware of what they are doing. [---] War, it will be seen, is now a purely internal affair. [---] The war is waged by each ruling group against its own subjects.¹⁸⁴

Näin kolmen ylivaltion eliitit olisivat mahdollisesti yhdessä sopineet sortojärjestelmästä kansojaan kohtaan samankaltaisten yleisfilosofioiden avulla. Orwell esittelee Goldsteinin *Kirjan* kolmannen osan kautta uskottavan kuuluisen ja reaalimaailmaa mukailevan historian selostuksen, joka olisi *saattanut* tapahtua.

Samalla *Kirjan* ensimmäinen osa esittelee reaalimaailmaankin limittyvän käsityksen stabiilista luokka-asetelmasta ja siihen johtaneesta historiasta, joka osittain juontaa marxilaiseen käsitykseen siitä, että asiat ratkaistaan viime kädessä järjestäytyneiden joukkojen ja heidän luokkatietoisuutensa avulla eikä tekniikan tai aseiden¹⁸⁵. Tiivistettynä *Kirjan* mukaan yhteiskunnat ovat aina jakautuneet kolmeen luokkaan, joista dynaamisin keskiluokka yrittää saavuttaa ylimmän luokan asemaa. Alin luokka on välinpitämätön sekä hallittavissa ja ylin luokka luonnollisesti haluaa säilyttää asemansa. Aitoa muutosta ei koskaan tapahdu: ylä- ja keskiluokka vaihtavat paikkaa aina kun jälkimmäinen onnistuu houkuttelemaan alaluokan vallankumoukseen, jonka jälkeen se omaksuu yläluokkaisuuden ja hylkää alimman luokan jälleen asemaansa. Niinpä kansalaisen määrittäminen perityn luokkansa mukaan ei ole

¹⁸⁴ NEF, 204–205, 207.

¹⁸⁵ Althusser 1984 (1976), 64.

pysyvää, vaan esimerkiksi keskiluokan edustajasta tulee arvomaailmaltaan yläluokkaan kuuluva. Makrotasolla kolmijakoa on kuitenkin mahdoton rikkoa. Tietyin poikkeuksin yksittäiset henkilöt voivat vaihtaa luokkaa, kuten Winstoninkin kohdalla vihjataan. Näkemykseen varmasti vaikutti myös se, että Orwell itse asui vahvassa luokkayhteiskunnassa.

Periaatteessa Puolueen katsantokanta eroaa Marxista ratkaisevassa kohdassa, sillä se ei tunnu olevan huolissaan proletariaatin potentiaalista vaan pitää sitä harmittomana ja keskittyy manipuloimaan Ulkorengasta. Proletaareilla ei ole telescreenejä kodeissaan ja heidän maailmansa on kuin yhteiskunta yhteiskunnan sisällä. Keskiluokan jäsenet on näennäisesti liitetty eliittiin eli samaan puolueeseen, ja pienin erioikeuksin heitä pystytään motivoimaan ja hallitsemaan, vaikka todellisuudessa he ovat Sisärenkaan kipeästi tarvitsemaa työvoimaa Oceanian ylläpitämiseksi. Marxilla luokkatietoisuus lähtee siis ensisijaisesti proletariaatista, jonka kannattajaksi myös Winston osoittautuu kirjoittamalla päiväkirjaansa: ”If there is hope [---] it lies in the proles”¹⁸⁶ ja “Until they become conscious they will never rebel, and until after they have rebelled they cannot become conscious”¹⁸⁷. Oceaniassa nimenomaan Ulkorengas harjoittaa *Kahden minuutin vihan* kaltaisia rituaaleja ja elää kirjaimellisesti Puolueen doktriinin mukaan. Kaikki romaanissa esiintyvät proletaarit ovat joko alistuneita eli harmittomia tai Puolueen vakoojia itsekkäistä ja ideologiattomista syistä.

Orwellin kaltaiselta sosialismin kannattajalta tässä on eittämättä yksi romaanin pääkohdista, jonka avulla hän yrittää motivoida lukijoitaan. Goldsteinin *Kirja* vastaa Oceaniaa samassa suhteessa kuin Oceania ja koko *Nineteen Eighty-Four* vastaavat reaali maailmaa. Romaanin sisällä Veljeskunnan Kirja selittää mitä pinnan alla tapahtuu ja sen tarkoitus on herätellä Winstonin kaltaisia epäilijöitä sekä ennen kaikkea proletariaattia. Metatasolla Orwellin romaani viestii samaa ulkoiselle lukijalle paljastaessaan miten valta konstruoidaan.

¹⁸⁶ NEF, 72.

¹⁸⁷ NEF, 74.

Vaikka emme elä samassa mielessä jatkuvan sodan yhteiskunnassa kuten kylmän sodan alkuvuodet ja silloiset totalitaristiset järjestelmät varmasti kirjailijalle näyttäytyivät, voidaan mielestäni yksinkertaistetusti sanoa eläneemme aina *Kirjan* kuvailemassa luokkiin ja luokkataisteluun perustuvassa yhteiskunnassa. Ajatusta sinänsä ei toki voi lukea Orwellin ansioksi, korkeintaan sen koko uran mittaisesta muistuttamisesta ihmisille, jotka eivät sitä muuten tulisi ajatelleeksi. Jako kolmeen saattaa olla turhan kapea, mutta on vaikea kiistää, etteikö kaikissa yhteiskunnissa näyttelisi merkittävää osaa väestöryhmä, joka samalla kun se on lukumäärältään suurin, on kaikista vähiten tietoinen syvärakenteista. Arjesta selviytyminen ei yksinkertaisesti anna tilaa yhteiskunnan mekaniikan haltuunotolle ja haastamiselle eikä moni tuosta ryhmästä sellaista kaipaakaan. Tämän kautta romaani puhuttelee universaalilla tasolla juuri niitä kansanosia, jotka eniten hyötyisivät valveutuneisuudesta.

Teoksen yhteiskuntateoriassa on tuotu osuvasti esiin skenaario modernista suunnasta, jossa yksilö muuttuu yhä pienemmäksi osaksi monimutkaistuvaa yhteisöään ja luovuttaa samalla määräysvaltaansa ylemmille tahoille. Yksilön tarvitsee tietää vähemmän, eikä enää voikaan tietää, mitä kaikkea hänen yhteisönsä käsittää. Jokaisen tehtäväksi jää hoitaa moitteettomasti oma vähäinen tehtävänsä, yrittää koota samoista asioista kiinnostuneita ryhmiksi ja lopulta vain luottaa muiden osien toimivuuteen aivan kuten kuvataan Winstonin työn kautta Totuuden ministeriössä. Tämä myös mahdollistaa paremmin uskon epäselvään päämäärään kuten loppumattoman sodan kannattamiseen, jos se osataan perustella vetoamalla oikeaan tunnetasoon, kuten edellä *doublethink*-alaluvussa on käsitelty. Winstonin virkamiesmäisyydessä ja ennen kaikkea hänen työtovereidensa asenteissa näkyy hyvin tämä muutos. Mahdottomuus ymmärtää kokonaisuuksia otetaan annettuna totuutena ja vastuu lahjoitetaan huojentuneena Puolueen tapaisten vallanpitäjien käsiin. Yhteiskunnan segmentoituminen edesauttaa tätä irrallisuuden tunnetta, ja on tehtävä paljon työtä

ymmärtääkseen todella esimerkiksi sotien aloittamisperusteita, kyvyttömyyttä yhteiskunnan selkeiden epäkohtien korjaamiseen tai byrokratian tapaa jähmettää luovuus ja toimivuus.

Usein myös valtasuhteen monisyisyys ja -mutkaisuus unohtuu, jonka sijaan se koetaan vain välittömänä toimintana kuten O'Brien kiduttamassa Winstonia. Mutta sekä valvojat että valvotut ovat tavallisesti huomaamattomia, hajanaisia ja epäselviä joukkoja, joiden välinen suhde on hallitsematon. Esimerkiksi kielen valta ei ole fyysistä tai kohdistu suoraan yksilöön, mutta se ei poista itse valta-asetelmaa vaan tekee siitä jopa tehokkaamman. Kompleksista valtasuhdetta on vaikea tunnistaa, koska se ilmenee vain kasvottomana. Foucault huomauttaa, että valta on jotain, mitä ei omisteta tai hallita; sitä harjoitetaan ja se ilmenee käytettäessä ja on myös todellisuutta tuottavaa¹⁸⁸. Koska Foucault'n valtaa ei voi erottaa eri diskursseista, joissa se aina ilmenee, se on aina valtaa suhteessa johonkin. Valta liittyy kaikkeen inhimilliseen toimintaan kun se esimerkiksi pakkovallan muodossa muokkaa käsitystämme historiasta tai sallituista tavoista toimia yhteisön jäsenenä. Vallan näkymättömyyden periaatetta voidaan soveltaa niin eri kielen diskursseihin kuin ylipäänsä yksilön tapaan elää yhteiskunnassaan.

Winstonin naapurin lapset ovat osuva esimerkki siitä, kuinka keskivertoihminen syntyy aina ”valmiina” ja kyseenalaistamatta omaan aikakauteensa, jota hän vie omalta vähäiseltä osaltaan eteenpäin. Parsonsien äiti pelkäsi lastensa ilmiantavan heidät, kuten lopussa tapahtuukin, ja tämä oli silti vain luonnollista kehitystä. Winstonin ohuet muistikuvat perheestään unessa vihjaavat myös siihen suuntaan, että hän olisi jostain syystä ilmiantanut äitinsä ja näin säilynyt hengissä sekä mahdollisesti myös ansainnut paikan Ulkorenkaassa:

At this moment his mother was sitting in some place deep down beneath him, with his young sister in her arms. [---] They were in the saloon of a sinking ship,

¹⁸⁸ Foucault 1980 (1975), 34–35.

looking up at him through the darkening water. [---] He was out in the light and air while they were being sucked down to death, and they were down there *because* he was up here. He knew it and they knew it, and he could see the knowledge in their faces. [---] the knowledge that they must die in order that he might remain alive, and that this was part of the unavoidable order of things.¹⁸⁹

Winston ei ehdi ennen kiinnijäämistään lukea *Kirjan* toista osaa, jossa selvitetään motiiveja vallanpitäjien toimille. Vasta lopun kuulustelukohtauksissa Sisärengas tiivistää O'Brienin suulla perimmäiseksi tavoitteekseen vallan:

The Party seeks power entirely for its own sake. We are not interested in the good of others; we are interested solely in power. [---] We are different from all the oligarchies of the past, in that we know what we are doing. [---] They pretended, perhaps they even believed, that they had seized power unwillingly and for a limited time, and that just round the corner there lay a paradise where human beings would be free and equal. We are not like that. We know that no one ever seizes power with the intention of relinquishing it. Power is not a means, it is an end.¹⁹⁰

Kyseinen kohtaus siis viimeistään varmistaa, että Oceanian yhteiskuntarakenne on periaatteessa saavuttamassa – uuskielen tultua ainoaksi käyttökieleksi – lopullisen muotonsa eikä Puolueen propaganda huolehtivasta Isoveljestä kansan hyvinvoinnin takaajana ole todenmukaista. Mutta miksi Puolue näkee vaivaa johdatellakseen Winstonia harhaan paljastaessaan tälle huomattavan paljon yhteiskunnan todellisesta luonteesta ja ennen kaikkea miksi hänet vapautetaan? Nämä ovat mielestäni ydinkysymyksiä Orwellin viestin ymmärtämiseksi ja seuraavassa kahdessa alaluvussa tuon vahvimmin esiin omaa tulkintaani siitä, mistä *Nineteen Eighty-Fourissa* on pinnan alla kysymys.

¹⁸⁹ NEF, 31–32 (kursivointi alkuperäinen).

¹⁹⁰ NEF, 275–276.

3.3. Annettu todellisuus ja valvontamekanismit

Lukija saa tietää Oceanian varsinaisesta luonteesta Goldsteinin *Kirjan* avulla, mutta sen todenmukaisuudesta tai edes Goldsteinin olemassaolosta ei anneta varmaa viitettä. Itse asiassa kaikki, mitä Orwell haluaa sanoa totalitarismista, näkyy ainoastaan itsetietoisien ja tarkkaavaisen Winstonin ajatusten ja kokemusten kautta ilman kaikkietävän kertojan varjoa. Kertoja on rajattu siten, että tämä tietää kaiken Winstonista, mutta ei silti enempää kuin hän eikä yhtään kohtausta tapahdu ilman päähenkilöä. Kuitenkin otettaessa huomioon Orwellin poliittiset tarkoitusperät olisi liian postmoderni tulkinta leikitellä ajatuksella, että romaanin sisäisessä maailmassa *Kirja* ei vastaisi Oceanian todellisuutta. Voidaan ehkä ajatella, että itse Veljeskuntaa ei ollut vaan väite sen olemassaolosta on osa Puolueen valvontastrategiaa ja näin ollen myös *Kirjan* laatiminen. Sinänsä sen täytyy silti olla tarkoitettu selittämään tyhjentävästi Oceanian todellista luonnetta.

Winstonin varsinaiset rikokset ja niistä kiinnijäämättömyys suhteessa hänen mielikuvaansa valvonnan laajuudesta eivät tunnu täsmäävän. Kaikki alkaa mahdollisuudesta kirjoittaa päiväkirjaa huoneen nurkassa, jonne kaikennäkevä kaukovarjostin ei ylläkään.

The thing that he was about to do was to open a diary. This was not illegal [---] but if detected it was reasonably certain that it would be punished by death, or at least by twenty-five years in a forced-labour camp.¹⁹¹

Tämä on Winstonin rikoksista ensimmäinen ja suurin osa myöhemmistäkin on luonteeltaan ajatusrikoksia eli asioita, joita hän ei toteuta käytännössä, mutta joita hän itsessään valvoo. Winston myös hankkii useaan otteeseen vanhan maailman kulutustavaroita proletaarialueilta ja pystyy luomaan kontaktin Juliaan tarkasti vartioidulla työpaikallaan Totuuden

¹⁹¹ NEF, 8.

ministeriössä. Hän on myös Julian kanssa monta viikkoa kielletyssä suhteessa, jollaisia tällä oli ollut useasti aiemminkin: ”She had had her first love-affair when she was sixteen [---] Since then there had been various others”¹⁹². Kaikkien näiden tapahtumien pitäisi olla mahdottomia.

Ylipäänsä kritisoivana, kyseenalaistavana ja kapinallisena kansalaisena Winston on saanut elää lukuisia vuosia yllättävän rauhassa. Silti hänellä on alinomaan tunne siitä, että juuri häntä seurataan, ja että ajatuspoliisin pidätetyksi tuleminen on vain ajan kysymys, vaikka hänellä ei ole takeita edes tämän olemassaolosta. Winstonin kautta näemme, kuinka Ulkorenkkaan jäseniin on istutettu paranoia ja oman potentiaalinsa näkeminen hyödyttömänä. O’Brien julistaa hänelle: ”Your kind is extinct; we are the inheritors. Do you understand that you are *alone*? You are outside history, you are non-existent”¹⁹³. Hänet on saatu eristettyä kohtalotovereistaan henkisellä tasolla ja hyväksymään olevansa kokonaisuuden toimintaperiaatteista tietämätön osan. Juuri tällaiseen lopputulokseen Chomsky viittaa todetessaan propagandan onnistuvan siksi, että enemmistö saadaan luulemaan olevansa yksin, eli yleinen mielipide on mahdollista haudata tekaistun yhteisymmärryksen avulla¹⁹⁴. Kuten *Kirjan* avulla selvennetään, myös muut ylivaltiot toimivat samoilla toimintaperiaatteilla, eli kontrollointi toimii tietämättömyyden, uhkan ja pelon kautta, ei niinkään itse tekoina.

Kuinka siis alle kaksi prosenttia väestöstä pystyisi valvomaan loppua yli 98 prosenttia kaikkialla jokaisena hetkenä? Tosiasiallisesti Sisärengas ei tähän kykenekään, vaikka se on onnistunut valjastamaan Ulkorenkkaan juuri tätä työtä tekemään proletariaatin suhteen. Sen täytyy pitää huolta vain Ulkorenkkaan pysymisestä ruodussa, joka ei saa ymmärtää valvonnan kohdistuvan todellisuudessa siihen. Kaikkialle ulottuvan valvonnan illuusio on samantyyppinen ylilyönti kuin uuskieli, jonka epärealistisuutta olen käsitellyt

¹⁹² NEF, 137.

¹⁹³ NEF, 282–283 (kursivointi alkuperäinen).

¹⁹⁴ Chomsky 2003a, 52–65.

tarkemmin edellisessä luvussa. Tästä todistaa esimerkiksi Big Brother, joka kaikkialle Oceaniaan levitettyjen julisteiden mukaan valvoo koko ajan, mutta joka ei millään tavalla konkretisoidu romaanissa eli näytä katkeamatonta valvontaansa. Kansalaiset eivät tiedä varmuudella heihin kohdistuvien uhkien laadusta ja voimakkuudesta; he voivat vain uskoa niihin varmuuden vuoksi. Orwell muistuttaa: ”The fallacy is to believe that under a dictatorial government you can be free *inside*”¹⁹⁵. Kumpikaan rakennelmista, uuskieli tai valvonta, ei voisi toteutua sellaisena kuin ne romaanissa kuvataan. Todellisuus ylivaltioissa on ylhäältä annettua ja vääristynyttä. Läpi romaanin Winston löytää itsensä pohtimasta ja muistelemasta, miten kaikki mahtoikaan olla menneisyydessä ja miten hänen todellisuutensa rakentuu.

Puolue on ymmärtänyt informaation sääntelyn suomat mahdollisuudet ja käyttää sitä hyväkseen jakamalla tietoa asioista virallisin tiedottein, jotka ovat itse asiassa täysin epäloogisia¹⁹⁶. Virheet olisi mahdollista osoittaa menneisyyden avulla, ja siksi Puolue muuttaa sitä, mikäli nykyisyys niin vaatii. Satiirimaisuudessaan Orwell on vain toisintanut ajatuksen siitä, että todellisuus on aina jossain määrin annettua, jota *common man*, jolle hän ensisijaisesti kirjoitti, ei mitä luultavimmin tule koskaan ajatelleeksi. Nykyään lienee yleisemmin tiedossa, että historiankirjoitus tuotetaan aina jostain näkökulmasta: se on usein puhtaasti teleologista voittajien historiaa, eikä ole olemassa mitään objektiivista tulkintaa menneisyydestä. Monien historiallisten henkilöiden luonnekuvaus on pysyvästi hämärän peitossa, koska lukuisat ristiriitaiset kirjoitukset ovat kytköksissä kirjoitusajankohtaansa¹⁹⁷. Samoin toimivat myytit ja stereotyyppit jopa kokonaisista kansakunnista ja tapahtuneista ajanjaksoista, jotka muovautuvat teleologisista syistä ja joiden vahvistaminen on

¹⁹⁵ Orwell 1968 IIIa (1944), 132 (kursivointi alkuperäinen).

¹⁹⁶ Esim. suklaa-annoksia ilmoitettiin vähennettävän 30:stä 20 grammaan viikossa, mutta seuraavana päivänä niitä ilmoitettiin *nostettavan* 20 grammaan. Ks. NEF, 28, 61.

¹⁹⁷ Vrt. Englannin historian kiistellyin kuningas Richard III, jonka valtakaudelta ei ole säilynyt pitäviä todisteita hänen luonteestaan tai hallintatavoistaan. Elämään on kuitenkin jäänyt Shakespearen luonnehdinta despootista.

vaivattomampaa kuin muuttaminen. Orwell oli jo 1946 luonnehtinut totalitarismin tapaa käyttää historiaa hyväkseen, minkä hän kärjisti romaaniinsa kolme vuotta myöhemmin:

From the totalitarian point of view history is something to be created rather than learned. A totalitarian state is in effect a theocracy, and its ruling caste, in order to keep its position, had to be thought of as infallible. But since, in practice, no one is infallible, it is frequently necessary to rearrange past events in order to show that this or that imaginary triumph actually happened.¹⁹⁸

Oceaniassa Puolueen vallan säilyttäminen on kaiken toiminnan alkulähde, ja se haluaa varmistaa kaikkivoipaisuutensa tekemällä itsestään erehtymättömän. Muiden aikojen poissulkeminen jopa harmittoman mielenkiinnon kohteena takaa myös sen, että nykyisyyttä ei voi verrata mihinkään, parempaan tai huonompaan. Syitä menneisyyden manipulointiin avataan tarkemmin *Kirjassa*:

[R]eason is that the Party member, like the proletarian, tolerates present-day conditions partly because he has no standards of comparison. He must be cut off from the past, just as he must be cut off from foreign countries, because it is necessary for him to believe that he is better off than his ancestors and that the average level of material comfort is constantly rising.¹⁹⁹

Koska menneisyys voi säilyä vain aikakirjoissa ja ihmisten muistissa, on historiankirjojen omistamisen sekä tehokkaan hallinnon avulla myös ihmisen muisti hallittavissa. “‘Who controls the past,’ ran the Party slogan, ‘controls the future: who controls the present controls the past.’”²⁰⁰ Sisärengas tukeutuu filosofisesti kollektiivisen solipsismin kaltaiseen käsitykseen, jonka mukaan yhteinen todellisuus on ihmisryhmän pään sisällä, ja se saadaan

¹⁹⁸ Orwell 1968 IVf (1946), 63.

¹⁹⁹ NEF, 221.

²⁰⁰ NEF, 37.

uskomaan haluttuihin asioihin massavaikuttamisen muodossa. Samalla asetelma käsittelee dystooppisen tekstin peruspohdintaa siitä, onko pohjalla mitään ihmisluontoa, joka nousisi kapinaan ihmisyyden puolesta. Puolue väittää hallitsevansa nimenomaan ihmisyyttä²⁰¹.

Mikä tekee Orwellin lähestymistavasta jälleen liioittelevan, on hänen tapansa unohtaa systemaattisesti muun muassa kulttuuriset tavat ja käytännöt, joiden poisjättäminen on toisaalta osa romaanin satiirisuutta. Aivan kuten uuskieli ei voi tunkeutua kielen jokaiseen käyttötilanteeseen, ihmisiä yhteisönsä jäseninä ei määritä ainoastaan jaettu menneisyys vaan yhteisön normit, perhesiteet, tapakulttuuri ja lukuisat muut tekijät. Historian muuttaminen toki horjuttaa yhteisön minuuden käsitystä, mutta viime kädessä voidaan aina turvautua toisiin yksilöihin. Puolueen edellä mainitun sloganin kirjaimellinen toteutuminen on tuskin mahdollista muuten kuin erittäin pitkällä aikavälillä. Silloinkaan kansalaiset eivät saisi olla vapaassa vuorovaikutuksessa keskenään. Kirjailija halunee herätellä lukijoita yhdistämään tietojaan yhteiskunnasta paremmin sekä hakemaan logiikkaa sen tapahtumista eikä tyytymään annettuun todellisuuteen.

Kirjassa annetaan tämän tästä vihjeitä siitä, että valvonta perustuu ainoastaan sen illuusion, mikä on olennainen osa ylhäältä syötettyä todellisuutta. Oceanian neljästä ministeriöstä Rakkauden ministeriö oli kaikista tarkoin vartioitu:

The Ministry of Love was the really frightening one. [---] One did not know what happened inside the Ministry of Love, but it was possible to guess: tortures, drugs, delicate instruments that registered your nervous reactions, gradual wearing-down by sleeplessness and solitude and persistent questioning. Facts, at any rate, could not be kept hidden. They could be tracked down by enquiry, they could be squeezed out of you by torture.²⁰²

²⁰¹ Ks. NEF, 282.

²⁰² NEF, 6, 174.

Silti Winston ehtii jutella hyvän aikaa Ampleforthin ja Parsonsin kanssa ministeriön sellissä, vaikka sen kuuluisi olla läpeensä valvottu tila²⁰³. Kun O'Brien väittää seuranneensa Winstonia jo kauan: ”[W]inston; you are in my keeping. For seven years I have watched over you”²⁰⁴, on todennäköisempää, että alkusyy pidättämiseen oli lavastettu liittyminen Veljeskuntaan. Samaten itse kiinniotto oli mahdollista vasta silloin, kun O'Brien sai paikallistettua pariskunnan heidän salaa vuokraamaansa Charringtonin huoneistoon, jonka kaukovarjostimen materiaali sitten käytiin läpi tai laite vasta tuolloin kytkettiin päälle.

Tämän ja muiden valvontalaitteiden arkistojen avulla O'Brien pystyi näin luomaan kuvan pitkään jatkuneesta tarkkailusta. Luultavasti kaikki kuvamateriaali tallennetaankin, mutta niiden läpikäyminen tai reaaliaikainen seuranta tapahtuu vain erityisistä syistä. Sisärenkaalla ei yksinkertaisesti voi olla resursseja väittämäänsä valvonnan intensiteettiin. Orwell antaa ymmärtää, että tällaisella illuusiolla valvotut saadaan lopulta valvomaan itseään vainoharhaisuuteen saakka ja varmuuden vuoksi elämään nuhteettomasti.

Paljon tarkkailun ja vallan mekanismeista kirjoittanut Michel Foucault löysi valistusfilosofi Jeremy Benthamin Panopticon-suunnitelmasta ehkä tunnetuimman valtaa ja valvontaa käsittelevän esimerkkinsä. Lyhyesti kuvailtuna se oli kehämäinen vankilarakennus, jonka keskustornista pystyi näkemään jokaiseen selliin, mutta näistä oli näköyhteys vain torniin. Bentham asetti periaatteeksi vallan näkyvyyden ja toisaalta havaitsemattomuuden: keskustorni on jatkuvasti vangin silmien edessä, mistä käsin häntä vakoillaan, ja toisaalta hänen ei koskaan pidä saada tietää katsellaanko häntä todella, mutta hänen on oltava varma siitä, että hän on aina tarkkailtavissa.

Siinä missä Bentham vuonna 1785 esitti Panopticonin erillisenä arkkitehtonisena ratkaisuna vankeinhoitojärjestelmälle, Foucault näki sen vuonna 1975 yleistettävänä

²⁰³ Ks. NEF, 241–246.

²⁰⁴ NEF, 256.

toimintamallina, jota voitaisiin soveltaa kaikkialle sairaaloista ja kouluista alkaen, mutta samalla mentaalisen rakennelmana yhteiskunnan valtamekanismeista ylipäättään. Sen päätarkoitus oli luoda tarkkailtavalle jatkuva ja tietoinen näkyvyyden tila, joka tekisi vallan toiminnasta automaattista ja epäyksilöllistä. Foucault'n mukaan ”On päästävä siihen, että valvonta on vaikutukseltaan jatkuvaa, vaikka se olisikin käytännössä katkonaista, ja että *vallan täydellisyys tekee sen tosiasiallisen harjoittamisen lähes tarpeettomaksi.*”²⁰⁵ Näin tarkkailtava omaksuu vallan pakotteet ja antaa niiden vaistomaisesti kohdistua itseensä. Hän piirtää itseensä valtasuhteen, jossa hän itse esittää molempia osia ja siten hänestä tulee oman vallanalaisuutensa perusta.²⁰⁶

Mielestäni juuri tätä periaatetta Orwell käyttää fiktiossaan neljännesvuosisata ennen Foucault'n kirjoitusta, eli hän yleisti ainoastaan rakennuksen muotoa koskevan idean koko yhteiskuntaa kuvaavaksi valtakoneistoksi sisältöä myöten. Huomionarvoista on jälleen, että siinä missä Benthamin tarkoitus oli tehostaa ja helpottaa yhteiskunnan toimivuutta, haluaa Orwell satirisoimalla tuoda esiin sen negatiivisen potentiaalin. Sisärengas antaa Ulkorengas luulla niiden molempien operoivan keskustornissa yhtenäisenä Puolueena tarkkailemassa muuta väestönosaa ja saattamassa kansalaisia valtatilanteeseen, jonka he sisällyttävät itseensä. Ulkorengas on kuitenkin varsinaisen tarkkailun objekti, mikä toimii Sisärenkaan vallan kulmakivenä. Siten sille riittää todellista valtaa käyttävien lukumääräksi jopa alle kaksi prosenttia väestöstä samalla kun tämän vallan kohteina olevien yksilöiden määrä voi olla rajoittamaton. Kielen ja ajattelun kaventamisen sekä menneisyyden muuttamisen avulla kansalaiset ovat näissä Panopticonin selleissä valvomassa itseään.

Orwell ei kuitenkaan selitä tätä toimintaperiaatetta auki, vaan jättää sen lukijoiden oivallettavaksi ja yhdistettäväksi reaali maailmaan. Uskon, että tämä tärkeä subliminaalinen

²⁰⁵ Foucault 1980 (1975), 227 (kursivointi tässä).

²⁰⁶ Foucault 1980 (1975), 227–229.

viesti kirjassa on useilta jäänyt huomaamatta, minkä vuoksi romaania pidetään virheellisesti kaikkialle läpitunkevan valvonnan kauhukuvana. Tällaista Oceanian kontrolli ei ole, vaan tosiasiaassa se on valikoivaa, rajallista ja puutteellistakin, mutta sen vaikuttaminen täydelliseltä on riittävää. Big Brotherin kuuluisi tarkkailla periaatteessa Sisärengastakin, mutta O'Brien tulee paljastaneeksi Winstonille ja Julialle valvonnan illuusion:

As O'Brien passed the telescreen a thought seemed to strike him. He stopped, turned aside and pressed a switch on the wall. There was a sharp snap. The voice had stopped. [---] 'You can turn it off!' he [Winston] said.

'Yes,' said O'Brien, 'we can turn it off. We have that privilege.'²⁰⁷

Itsevalvonnan logiikassa on erittäin vahva kytkös nykyaikaan. Ihmisten lukumäärässä on vuosisatoja sitten ylitetty vaihe, jolloin valtaapitävien olisi ollut mahdollista valvoa herkeämättä kaikkien toimintoja. Vasta 1900-luvun lopulla tämä olisi teknisesti mahdollista, mutta ei nykyiselle ihmismassalle. Nykyään tätä tehtävää hoitaa strategioiden yhdistelmä, joka koostuu henkisellä tasolla itse- ja vertaisvalvontaan yllyttämisestä sekä käytännöllisellä tasolla huimia harppauksia tehneistä (valvonta)tekniikan innovaatioista. Ubiikkiyhteiskunnassa ihmiset toimivat toistensa ajatuspoliiseina eli Isoveli muuttuu Jokaveljeksi, joka tarkoittaa kaikkia valvomassa kaikkia ja kaikkea, vaikkakin enimmäkseen hyväntahtoisesti. Me elämme ikään kuin akvaariossa²⁰⁸, ja tulevaisuuden haasteet tulevat koskemaan paljolti yhteiskunnan läpinäkyvyyttä. Voidaan ajatella, että tältä osin ympyrä sulkeutuu ja palaamme vanhan kyläyhteisön kaltaiseen malliin, jossa kaikki tiesivät toistensa asiat.²⁰⁹ Nykyelämä on kuitenkin olennaisesti monimutkaisempaa ja tietoa on hallitsematon määrä samalla, kun se kasaantuu niille, jotka sitä myös osaavat hyödyntää omiin

²⁰⁷ NEF, 176.

²⁰⁸ Vrt. Zamjatinin lasikaupunki, joka dystopiana tältä osin on kenties Orwellia paremmin soveltuva.

²⁰⁹ Mannermaa 2008, 39–44.

tarkoituksiinsa. Olennaista siis on, ovatko vallanpitäjät saman tasavertaisen suurennuslasin alla kansalaisten kanssa. Tällaisiin kysymyksiin nykyään kulminoituvat Orwellin pohdinnat toisiinsa kietoutuvista vallan ja kielen käytöistä.

Puheen tasolla tulevaisuus saa kovin positiivisia muotoja, eikä pidä unohtaa monia merkittäviä parannuksia, joita teknologinen kehitys todennäköisesti tuo. Rattijuopumukset jäävät historiaan, kun humalainen ei saa kulkuneuvoa liikkeelle, samoin kolarit älyautojen hoitaessa liikenteen. Monet rikollisuuden muodot loppuvat, jos kiinnijääminen on pelkän mahdollisuuden sijaan täysin varmaa. Laitteita voidaan käyttää aivojen sähköimpulssien voimalla ja ne osaavat kertoa itse, jos niistä on tulossa turvallisuusriski. Kehomme mikrosirut ilmoittavat, kun lääkkeet ovat jääneet ottamatta tai emme saa laadukasta ja optimaalista määrää ravintoa. Vessanpönttö analysoi jätöksemme raportoiden niistä sairaalaan, jonka data yhdistetään jokaisesta koottuun terveystietokantaan. Sovelluksia on kuviteltavissa naurettavuuksiin asti ja valtaosa on todennäköisesti elämänlaatuamme parantavia ainakin lyhyellä tähtäimellä ja tuotannon halventuessa yhä useamman käytettävissä²¹⁰. Toisaalta tullaan kehittämään palveluja, joilla näitä mekanismeja voi manipuloida, mutta ennen kaikkea jokaisesta elämää helpottavasta tapahtumasta jää muistijälkiä rekistereihin, joista meillä ei ole tietoa tai ainakaan pääsyä niiden sisältöön.

On myös turha kuvitella, että kaikille suotaisiin yhtäläiset oikeudet muiden tarkkailuun, mikä ei olisi kovin vastuullistakaan, vaan voisi pahimmillaan johtaa jonkinasteiseen anarkiaan. Valvojien ja valvottujen suhdetta tullaan varmasti määrittelemään yhä uudelleen, mutta perusteellisia muutoksia jo vuosisatoja jatkuneeseen asetelmaan on vaikea odottaa. Niinpä käytännössä samat valvontakoneistot katsovat peräämme yhä, mutta tehokkaammin metodein. Suuryritykset ja valtiot eivät jonkin hataran yhteisöllisyyden tai

²¹⁰ Rantanen 2008.

oikeammin uussosialismin nimissä tule edelleenkin paljastamaan salaisuuksiaan. On nähtävissä merkkejä juuri päinvastaisesta tiukemman kontrollin suunnasta kuten työnantajien palkollisiinsa kohdistuva vakoilu²¹¹, poliisin ehdottama DNA-tietokanta kaikista suomalaisista tai Yhdysvaltojen terrorismin ennaltaehkäisyn nimissä aloittama lentomatkestajien tiukentunut kontrollointi. Sinänsä tärkeisiin tarkoituksiin, kuten lapsipornon leviämisen estämiseen internetissä, luodaan kattavaa infrastruktuuria, mutta pian samoja tekniikoita sovelletaan pienempiin rikkeisiin. Nettiestoja voidaan nyt lähes ongelmitta käyttää muun muassa tekijänoikeussuojan tai valtion uhkapelimonopolin turvaamiseksi sekä ylipäänsä epäilyttävän materiaalin karsinoimiseksi. Yhdysvalloissa alun perin ylinopeutta ajavia ja rattijuoppoja hillitsemään pystytetyt maanteiden valvontakamerat ovat nyt kritiikittä apuna terrorismin vastaisessa sodassa tarkkailemassa kaikkia kulkuneuvoja.

Siten yksityisyyttä vastaan vaihdettu uusi kontrollin taso muuttuu nopeasti normiksi, jonka päälle on jälleen vaivattomampaa ottaa seuraava askel. Kerran käyttöön omaksutusta valvonnan muodosta tuskin koskaan luovutaan, eivätkä muutokset tapahdu kerralla vaan pikkuhiljaa, jotta vain harvat ymmärtävät ihmetellä. Valvonnan lisääminen myydään ensisijaisesti turvallisuutena, jossa ”hyvät ihmiset tarkkailevat pahoja ihmisiä”, vaikka jokainen elämää hieman nähnyt ymmärtää tällaisen asetelman olevan mahdoton. Tämän naiivin ajatusmallin myötä yhteiskunta olisi täynnä *vapaaehtoisen pakon* tilanteita, joissa ihmiset esimerkiksi työhaastattelussa paljastaisivat itsensä terveyshistoriaa ja seksuaalisia mieltymyksiä myöten. Jos henkilöllä ei ole mitään salattavaa, hänellä ei ole syytä olla kertomatta aivan kaikkea itsestään.

²¹¹ Vrt. Soneran teleurkinta v. 1998–2001, jolloin yhtiö laittomasti selvitti toimittajien tietolähteitä, tai nyt eduskunnan käsittelyyn tullut nk. Lex Nokia, joka on yhtiön lobbaama muutosehdotus sähköisen viestinnän tietosuojalakiin. Lain turvin työnantajat saisivat poliisiakin laajemmat oikeudet työntekijöidensä sähköisen viestinnän tunnistetietoihin. Vaikka kaikki konsultoidut oikeusoppineet ovat tyrmänneet lakivalmistelun perusoikeuksia ja sananvapautta rikkovana, se on taloudellisista syistä ajettu läpi. Helsingin Sanomien nimettömien virkamieslähteiden mukaan pääsyy on Nokian uhkaus viedä verotulonsa Suomesta. Sajari 1.2.2009.

Orwellmainen ulkoa tuleva pakkovalta näkyy siis käänteisenä 2000-luvulla petollisemmassa ja vaikeammin havaittavassa muodossa. Suostuttelun kautta kansalaisista tehdään näennäisesti jaetun ja yhteisen vallan mielivaltaisia käyttäjiä. Rakennamme infrastruktuuria yhdessä jonkin epämääräisen ja selittämättömän pahuuden kitkemiseksi, ja varsinaisten aiheuttajien sijaan hoidamme enimmäkseen tämän kollektiivisen sairauden tilan oireita muun muassa lisäämällä aina vartijoiden määrää turvattomuuden kasvaessa. Laajatkin muutokset lähtevät aina viattomilta tuntuvista yksityiskohdista. Ellei uudistusta myydä meille palveluna, jota ilman ei nykypäivänä voi tulla toimeen, käytetään välttämättömän pakon tai pelottelun taktiikkaa. Ajatusleikkien avulla voidaan päätellä joitakin kehityksen tuloksia.

Ajatellaan kesähelteillä autoihin unohdettuja, nestehukkaan kuolevia lemmikkejä, joiden vuoksi autoihin asennetaan pelastuslaitoksen tietojärjestelmään yhteydessä olevat liiketunnistimet. Samaa nykytekniikkaa sovelletaan lapsiin, jotka eksyvät koulumatkoillaan tai karkaavat pihoiltaan, joten heidän vaatteisiinsa tai ihon alle kiinnitetään paikantava mikrosiru. Ensin palvelut ovat ylellisyystuotteita, sitten alkavat hiljalleen osoittaa sosiaalista asemaa, kuten nykyään esimerkiksi GPS-paikannusjärjestelmä matkapuhelimissa ja autoissa, ja lopulta ne ovat välttämättömiä kulutushyödykkeitä. Markkinavoimat valjastetaan myymään nämä innovaatiot joko korostamalla niiden helpottavuutta tai syyllistämällä: ethän halua tappaa lastasi ja lemmikkiäsi? Joidenkin vuosien kuluttua lähes jokaisessa autossa on liiketunnistin eivätkä lapset kulje enää kodin ulkopuolella ilman heidän liikkumistaan rekisteröiviä mikrosiruja. Tarvitaan vain jokin terrorismin kaltainen epämääräinen uhka, ja näitä innovaatioita käytetään laajemmin ja monipuolisemmin kuin aluksi oli tarkoitettu.

Nämä käytännöt ovat tehokkuuden lisäksi valvojalle hyvin ekonomisia, sillä vastuun käytännöllinen puoli jakaantuu kansalaisten kesken, vaikka he eivät suuremmissa mittakaavassa pääsekään nauttimaan tiedonkeruun hedelmistä. Voin esimerkiksi seurata

lapseni liikkeitä hänen tietämättään, mutta en voi tietää, kuka muu valvoo häntä tai minun valvomistani ja mihin tarkoitukseen. Olisi silti vaikeaa kieltäytyä tuosta teknologian suomasta mahdollisuudesta, ja voin helposti uskotella sen tapahtuvan lapseni parhaaksi. Mutta voittaako järki vai uteliaisuus, kun voin kotini ubiikkilaitteiston avulla salakuunnella, mitä hän puhuu minusta ystävilleen, tai selvittää, käyttääkö hän alkoholia ja huumeita? Pohdinnan lopputulos on toisaalta yhdentekevä, koska minun ei tarvitse koskaan kertoa päätöksestä lapselleni. Jokainen voi osallistua valvontakoneiston ylläpitoon, jokainen voi perustella käytön välttämättömyyden ja jokaisesta myös löytyy potentiaali kaikkiin valvonnan rooleihin.

Niinpä teknologisen kehityksen avustuksella todellinen muutos on viime kädessä mentaalinen ja vain sen kautta isoveilyhteiskunta voi toteutua. Kuten todettua, Orwell yrittää teoksessaan osoittaa, että epätietoisuus valvonnan määrästä ja laadusta saa kohteen kontrolloimaan itseään ja ympäristöään, jolloin illuusio valvonnasta on vähemmän resursseja vievä ja tehokkaampi sortokeino²¹². Panopticonin perusidea toimii pessimistisenä metaforana vain sellaiselle yhteiskuntarakenteelle, jossa yksilöt antavat vallanpitäjien sanella heidän todellisuutensa rajat. Siksi Oceaniassa kansalaisten viha kohdistuu valtioihin, joista he eivät tiedä mitään tai tunne ketään henkilökohtaisesti, heitä valvoo ajatuspoliisi ja johdattaa Isoveli, joita he eivät ole koskaan nähneet, eikä heillä ole kokemuseräistä tietoa siitä, mitä Puolueen tahtoa uhmanneille tapahtuu²¹³.

Reaalimaailmaan ei edelleenkään voida vetää suoria yhtäläisyysmerkkejä, mutta tällainen mentaalinen toiminto on hyvin inhimillistä. Jos yksilö tietää, että hänen autonsa ja matkapuhelimensa on aina paikallistettavissa, kaikki luottokortin, puhelimen²¹⁴ ja tietokoneen käytön jäljet tallentuvat jonnekin, kamerat nauhoittavat hänen toimiaan kaikkialla julkisessa

²¹² Vrt. valvontakameran korvaaminen vain siitä kertovalla ilmoituksella, mikä ajaa saman asian valvottavissa.

²¹³ On oletettavaa, viitaten Ulkorenkkaan käyttötärpeeseen valvontatyövoimana, että vankeja ei teloiteta (vaikka heille osana käännytystä näin uskotellaan) vaan heidät uudelleensijoitetaan toisaalle Oceaniaan.

²¹⁴ Esim. Iso-Britanniassa puhelinoperaattoreilla on lupa nauhoittaa asiakkaidensa puheluja; Behr 8.8.2004.

tilassa ja jokainen ihminen on potentiaalinen ilmiantaja, hän alkaa kontrolloida itseään. Teot, jotka eivät ole aivan välttämättömiä ja tapahtuvat lain tai moraalien harmaalla alueella, jäävät ensimmäisinä tekemättä. Lopulta tämä johtaa turvallisuuden lisääntymisen sijaan vapauden menettämiseen ja epävarmuuteen siitä, milloin kunkin pitäisi määritellä itsensä yhteisön sääntöjä rikkovaksi. Vaikkei olisi syytä olettaa, että jokin taho keräisi kattavaa henkilöhistoriaa ainakaan vahingollisessa tarkoituksessa, jo tieto sen mahdollisuudesta ja siitä, että joku voi aina rekonstruoida sellaisen myöhemmin, riittää itsekontrollin motiiviksi.

On tärkeää huomata, että vaikkemme puhu saman mittaluokan sovelluksista verratessamme Oceaniaa ja nyky maailmaa, kyseessä ovat samat mentaaliset toiminnot. Orwell viestii suoraviivaisesti esseidensä ja kuvaannollisesti romaaniensa kautta, että ellemme kapinnoi yhteisönä tällaista kehitystä vastaan, meille voidaan ajan myötä huomaamatta syöttää nämä valvontamekanismit, kuten mielen hallitseminen kielen avulla tai vertaisvalvonta, sillä sellaisissa eläminen on meissä sisäänrakennettua. Tässä on kiteytettynä *Nineteen Eighty-Fourin* varoittava aspekti, jonka Orwell taitavasti osoittaa luomalla alituisen valvonnan yhteiskunnan, jollainen se ei siis todellisuudessa ole.

3.4. Kollektiivinen mieli ja totalitarismin mahdollistava ihmisluonto

Miksi O'Brien, mikäli hän läpi romaanin todellakin oli Puolueelle uskollinen kuulumatta missään vaiheessa Veljeskuntaan, antoi *Kirjan* Winstonin luettavaksi?²¹⁵ Minkä teorian pohjalta Puolue katsoo toimintatapansa oikeaksi ja tehokkaaksi, kun se tuhlaa kohtuuttomasti aikaa ja resursseja Winstonin kaltaisten henkilöiden uudelleen kouluttamiseen? Mielestäni doktriini pohjaa käsitykseen kollektiivisesta mielestä, tajunnasta tai muistista, jonka

²¹⁵ Toki kyseessä lienee osaksi dramaturginen ratkaisu selvennysosuuksi lukijaa varten. Toisaalta Orwell olisi voinut koota sen erilliseksi liitteeksi kuten *The Principles of Newspeak*.

merkityksen Puolue on sisäistänyt ja johon se valtaansa väkivaltaisimmin käyttää. Useat seikat romaanissa antavat ymmärtää, että Puolue puuttuu melko vähän nykyisyyttä korjaaviin tekoihin, joiden sijaan se kohdistaa toimenpiteensä nimenomaan tulevaan. Uuskieli, kapinallisten eheyttäminen, lasten värväminen ilmiantajiksi ja menneisyyden aikakirjojen muuttaminen liittyvät ajatukseen siitä, että ihmisluontoa hallitaan kieltämällä siltä yhteinen historia ja muisti.

Mitä vähemmän yhteisön jäsenet voivat tukeutua vertaisiinsa muodostaessaan käsitystä kulttuuristaan, sitä enemmän jollakin ulkopuolisella taholla on mahdollisuuksia vääristää noita hataria mielikuvia ja tunkeutua määrittämään niitä tai kieltää ne kokonaan. Totalitarismin fyysisen puolen, väkivallan ja vaihtoehdottomuuden lisäksi sitä pidetään pystyssä juuri manipulaation avulla. Winston yrittää tavoittaa proletariaatin muistia historian tapahtumista puhuessaan pubissa vanhalle miehelle, mutta luovuttaa pian, sillä tämä kertoo vain merkityksettömiä yksityiskohtia pystymättä muodostamaan koherenttia kuvaa menneisyydestä²¹⁶. Todorov on muistin kontrolloinnista kirjoittaessaan nähnyt kolme ensisijaista metodia, joita pakkovallat ovat käyttäneet: todisteiden tuhoaminen, pelottelu ja eufemismit²¹⁷. Myös Orwell osoittaa läpi romaanin, että kollektiiviseen muistiin vaikutetaan tehokkaimmin juuri näillä keinoilla. Pubin vanhus pitää oman elämänsä yksityiskohtia määritelmänä yhteisönkin historiasta; hänen on sallittu muodostaa vain tällainen menneisyys.

Jo aivan alkuluvusta lähtien annetaan viitteitä, että teoksen pohjavireenä on ajatus kollektiivisesta mielestä. Winstonin päiväkirjaansa kirjoittama fiktio kuuluu kielellisesti joko proletariaattiin tai aikaan ennen Puolueen valtaa, vaikka vuonna 1984 Puolue on ollut vallassa vuosikymmeniä²¹⁸. Jostakin Winston löytää tajunnanvirtamaisen proosan kirjoittamisen taidon ja hän puhuu kuin jonkun muun suulla viitaten menneeseen kulttuuriin tavalla, joka on

²¹⁶ NEF, 91–96.

²¹⁷ Todorov 2003 (2000), 113–119.

²¹⁸ Winston muistaa Isoveljen mainitun ensimmäisen kerran vuonna 1960. Ks. NEF, 38.

epäjohdonmukainen suhteessa väitettyyn historiattomuuteen²¹⁹. Hän ei tietoisesti ymmärrä, mistä hänen ensimmäinen päiväkirjamerkintänsä kumpuaa: ”Winston stopped writing [---] He did not know what had made him pour out this stream of rubbish.”²²⁰ Läpi kirjan hänellä on sisäinen selittämätön tunne menneisyydestä, ennen kuin hän on saanut siitä mitään tietoa²²¹. Winston on osa jotain suurempaa yhteisöä, johon yhteys vaillinaisenakin auttaa häntä muodostamaan intuitiivisia käsityksiä todellisuudesta.

How could you tell how much of it was lies? It *might* be true that the average human being was better off now than he had been before the Revolution. The only evidence to the contrary was the mute protest in your own bones, the instinctive feeling that the conditions you lived in were intolerable and that at some other time they must have been different.²²²

O’Brienin mukaan tahroja ei saa olla, vaan petturit ensin käännytetään ja sitten murhataan:

When finally you surrender to us, it must be of your own free will. We do not destroy the heretic because he resists us [---] We convert him, we capture his inner mind, we reshape him. [---] we bring him over to our side, not in appearance, but genuinely, heart and soul. We make him one of ourselves before we kill him.²²³

Hän ei yksilöi tämän koskevan vain Ulkorengasta, vaikka käytännössä näin onkin. Pientä kansanosaa tuskin käytettäisiin aikaa vievään työhön ilman tuntuva syytä, ja kuten edellä on osoitettu, Sisärengas tarvitsee Puolueelle uskollisia työntekijöitä. Vaikka O’Brien osittain selventääkin Winstonille käännyttämisen periaatetta, se on ensisijaisesti osa aivopesun prosessia. Itse asiassa kaikki mitä tiedämme hänestä, on puhetta Winstonille, joten sekin

²¹⁹ Fowler 1995, 187.

²²⁰ NEF, 11.

²²¹ Ellei tällaisiksi lasketa hänen unessa kokemia muistoja mm. perheestään, jolloin hän tosin oli liian pieni lapsi ”muistaakseen” aikuisena proosan kirjoittamisen taidon.

²²² NEF, 76–77 (kursivointi alkuperäinen).

²²³ NEF, 267.

täytyy nähdä annettuna todellisuutena. Kertooko hän kuulusteluissa miten asiat todella ovat vai onko sekin osa harhaanjohtamista? Kuten *Kirjan* kohdalla, on syytä olettaa O'Brienin puhuvan totuudenmukaisesti Orwellin mobilisoivien tarkoituksien vuoksi, ja käytännössä hän tulee selventäneeksi Winstonille *Kirjasta* sen toisen osan, johon tämä ei ehtinyt vielä vapaana ollessaan tutustua.

Työvoiman varmistamisen lisäksi kyse on henkisellä tasolla siitä, että jokainen yksilö täytyy käännättää, eliminoitiin hänet tai ei, jotta tämä täydentäisi osansa siitä kollektiivisesta perimästä, jolle seuraava ihminen tai sukupolvi taas syntyy. Toisin sanoen Puolue haluaa taata luovuttamattoman valtansa muuttamalla ihmisluonnon sellaiseksi, että se ei voi sisältää kapinan siementä. Puolueelle ei riitä kyseenalaistavan tai sääntöä rikkoneen yksilön suoraviivainen eheyttäminen, vaan aluksi tälle täytyy osoittaa, että hän todellakin on oikeassa yhteiskunnan ja vallan luonteesta. Vasta sitten voidaan vakuuttavasti näyttää, että Puolue hallitsee kollektiivista henkeä, sillä tosiasioista huolimatta se voi toimia haluamallaan tavalla eli kieltää ne. Puolue ei tee valkoista harmaasta vaan mustasta: ”We shall squeeze you empty, and then we shall fill you with ourselves”²²⁴.

Ehetyttävä ei voi siten karsinoida Puoluetta joksikin harhaiseksi ja päämäärättömäksi kiduttajaksi, vaan hänen on tunnustettava sen asema tapahtumia täysin kontrolloivana älykkäänä hallitsijana. Siksi O'Brien voi esitellä Winstonille huolelta näkemyksiään Oceaniasta, antaa hänen kokea tyydytystä siitä, että epäilyt ovat osoittautuneet oikeiksi ja että periaatteellisella tasolla vallankumouskin olisi mahdollinen, sillä sitä dramaattisempi ja voimallisempi on hänen takaisinkäännätyksensä. Winstonin täytyy todella uskoa, että Puolue voi viedä häneltä todellisuudentajun ja pitää häntä kidutettavana

²²⁴ NEF, 269.

loputtomiin²²⁵, sillä vain tämän kautta Puolueen manipulaatio on tehokasta. Tämä samalla tukee Puolueen väitettä siitä, että he tavoittelevat ensisijaisesti valtaa. O'Brien perustelee Winstonille tämän parantamista aikaisempien fasististen hallintojen epäonnistumisien kautta, sillä marttyyrien luominen eli tuhoaminen ilman aivopesua vain lisäsi yhteisön kapinahenkeä:

In the Middle Ages there was the Inquisition. It was a failure. It set out to eradicate heresy, and ended by perpetuating it. For every heretic it burned at the stake, thousands of others rose up. Why was that? Because the Inquisition killed its enemies in the open, and killed them while they were still unrepentant: in fact, it killed them because they were unrepentant. Men were dying because they would not abandon their true beliefs.²²⁶

Vaikka ensilukemalta näyttäisi siltä, että Winston vihdoinkin ilmiannettuaan Julian kuolee huoneessa 101, on kyseessä vain hänen oma ennakkoavistuksensa siitä²²⁷. Winston tuo oman osansa kollektiiviseen perimään ja luultavasti palvelee Puoluetta vielä pitkään. Eliminoiminen vallankumouksellisena ei toisi samaa lopputulosta.

Hegelin historianfilosofian mukaan pysyvää ihmisluontoa ei ole vaan se kehittyy yhteisön kehityksen myötä. Vaikka kansan luova rooli on tässä olennainen – verrattuna luontoon, jossa asiat tapahtuvat kehämäisesti itseään toistaen – sen toiminta on silti tiedostamatonta. Koko ihmiskunnan kaari on tulemista tietoiseksi siitä, mitä se merkitsee: se on absoluuttisen hengen ainutkertainen liike, jossa jokaisen sukupolven sisään on rakennettu edellisten ongelmat ratkaistuina. Hegelille maailmanhistoria näyttäytyy vapauden tietoisuuden kehityksenä ja järjen vääjäämättömänä marssina kohti absoluuttisen hengen tulemista omaksi itsekseen. Hän tunnistaa kansan historiassa kaksi vastakkaista tendenssiä, säilyttävän ja

²²⁵ Lee 1970, 147–150. Lee näkee romaanissa uskonnollista symboliikkaa paljon: kuulustelut vertautuvat helvettiin, Winston ja Julia Aatamiin ja Eevaan sekä *Kirja* Raamattuun. Tulkinta on kuitenkin osin ristiriitaista, sillä O'Brien ja Big Brother edustavat samanaikaisesti sekä kristinuskon pelastusta että kadotusta.

²²⁶ NEF, 266.

²²⁷ Ks. NEF, 300.

tuhoavan, mutta tietyt pyyteettömät maailmanhistorialliset persoonallisuudet takaavat jatkuvan kehittymisen. Vaikka maailmanhistoria oli aina ollut kehityksessä, hänen oma filosofiansa kuitenkin juuri tämän mekaniikan ilmaistessaan merkitsi sen pääteipistettä.²²⁸

Hegelinäinen vapauden tietoisuuden kehitys näkyy *Nineteen Eighty-Fourissa* peilikuvana. Se ei liity vain muutosten tapahtumiseen teleologisesti kenenkään niitä tarkoittamatta vaan koko tämän liikkeen merkityksen sisäistäneen Puolueen tehokkaaseen toteutukseen. Sen mukaan ihmisluonnon kehitystäkin voidaan hallita ja muuttaa sen halua vapauteen ja autonomiaan. Näen myös Orwellin henkilökohtaisena mielipiteenä, että kansanhengen kehitys on mahdollista kaapata sivuraiteille, koska juuri tämänkaltaisen teorian pohjalle hän rakentaa dystopiansa. Hänen tavoitteenaan oli näyttää, miten ihmisluonto on pakotettavissa tehokkaimmin, nopeimmin ja varmimmin johonkin epäluonnolliseen suuntaan, joten hän on kirjoittanut Puolueen uskomaan nimenomaan kollektiivisen mielen manipuloimiseen. Kyse ei ole koskaan vain yksittäisen kansalaisen palauttamisesta ruotuun. O'Brien perusteli käännättämistä Winstonille:

What happens to you here is for ever.²²⁹

Se mikä sinulle täällä tapahtuu on *ikuisuutta varten*.²³⁰

Alkukielellä lause voisi toki vertautua pelkästään helvettiin eli Winstonin joutumiseen kidutetuksi Rakkauden ministeriössä ennalta määräämättömäksi ajaksi. Suomennos kuitenkin alleviivaa merkityksellisempää tulkintaa, sillä Winstonin käännättäminen palvelee suurempaa tarkoitusta²³¹. Koska Hegel uskoi vakaasti ”järjen viekkauteen” ja että kaikki ongelmallisimmatkin aikakaudet palvelevat suurempaa, absoluuttisen hengen positiivista

²²⁸ Hegel 1978 (1837), 55–76; Ovsjannikov 1981 (1971), 113–140.

²²⁹ NEF, 268.

²³⁰ Orwell 1984 (1949), 282 (kursivointi tässä).

²³¹ Samanlainen käännös toistuu O'Brien puhuessa tulevaisuudesta, ks. NEF, 280 ja Orwell 1984 (1949), 294; samoin viimeisessä kappaleessa Winstonin muistellessa kidutustaan, ks. NEF, 303 ja Orwell 1984 (1949), 318.

kehitystä, pitäisi teoria luultavasti hylätä suhteessa Puolueen hallintamekanismiin. Sen näkökulmasta nämä menneisyyden ongelmat, eli kansalaisten tahto autonomiaan ja vapauteen, tulevat olemaan ratkaistuna seuraavilla sukupolvilla uuskielen valmistuttua. Yhtä lailla tämä on Puolueelle järjen kehitystä, sillä periaatteessa se tulee käänteisesti mutta konkreettisemmin samaan tulokseen kuin Hegel: historian loppumiseen.

Vai olisiko ”Hegelin myönnettävä”, että absoluuttinen henki on myönteisten ja kielteisten vaiheidensa kautta kulkenut koko ajan kohti negatiivista lopputulosta vapauden tietoisuuden kannalta? Filosofia soveltaen Puolueen aikakauden pitäisi olla vain osa heiluriliikettä ja siitä tulisi jalostua lopulta entistä parempi yhteiskunta. Mielestäni mahdollisuus tähän riistetään juuri uuskielen avulla: sahaava liike kohti maksimaalista vapauden tietoisuutta pysähtyy menneisyyden kieltämiseen ja ajattelun kaventamiseen. Historian jatkumo särkyä, koska kansalaisilla ei uuskielen valmistuttua olisi ymmärrystä vaatia vapautta. Puolueen tavoite ihmisyyden loppumisesta olisi tässä mielessä täsmällinen.

Romaanista muodostuu kuvaus yksilön ja yhteiskunnan suhteesta, jossa on unohdettu viimeisetkin rippeet vanhakantaisesta jalosta ajatuksesta, jossa valtio olisi olemassa vain palvellakseen ja suojellakseen paremmin jäseniään, toisin sanoen hegeliläisittäin kansanhengen jaloimpana ilmentymänä. Sen sijaan passiiviset yksilöt ovat olemassa persoonatonta yhteiskuntaa ja sen eliittiä varten, joka käyttää heitä työvoimana ja mikäli se ei ole ristiriidassa yhteiskunnan intressien kanssa, voi eliitti sivutuotteena edesauttaa heitä pyrkimyksissään hyvään elämään. Orwell on Hegelin käsityksen vastaisesti luonut tällaiselle suunnalle aktiivisesti pahantahtoisen yläluokan, eli Puolueen voi tulkita edustavan juuri tällaista ”maailmanhistoriallista persoonallisuutta”. Orwellin käsityksen mukaan ihmiskunnan ei pidä eikä se voi ajelehtia ”kohti omaa itseään” tiedostamatta heihin kohdistuvaa kontrollointia, sillä muuten se voidaan pysyvästi kaapata sivuraiteille kuten Oceaniassa.

Pynchon huomauttaa, että historiaa toistavat juuri ne, jotka eivät opi siitä mitään, mutta kun menneisyys systemaattisesti riistetään, menetetään yhteisön kehittymisen mahdollisuus²³².

Ehkä pohdinta kansalaisten roolista yhteiskunnan kehityksen rattaissa palautuu ikuisuuskysymykseen siitä, onko ihminen vapaa, ja jos on, onko kaikenlaisessa vapaaseen minään vaikuttamisessa kyse aina sen repimisestä luonnottomiin suuntiin. Tarkemmin sanoen, onko vaikuttaminen lähtökohtaisesti aina negatiivista pakkovaltaa, eli voiko yhteiskunta olla muuta kuin rajoittava ja hallitseva? Althusserin antihumanistiseen tapaan ihmisellä ei ole vapaata tahtoa, minkä käsittelyä hän lähestyi ideologioiden kautta. Ne ovat tiettyjen funktioiden omaavia mielteiden järjestelmiä, jotka saavat aikaan sen, että yksilö luulee haluavansa toimia niiden mukaan. Ideologia valtaa ihmiset alleen luokkaan katsomatta ja yhteiskunnan rakenteet määräävät tapahtumia, joita ei siten varsinaisesti hallitse kukaan.²³³

Samoin länsimaisissa demokratioissa elävät haluaisivat varmasti uskoa totalitarismin olevan heidän yhteiskuntaansa sopimaton vääristynyt ideologia, mutta se tuskin olisi saanut jalansijaa niin moneen kertaan sekä vasemmalla että oikealla, ellei se olisi tehokas ja periaatteessa huojentava koneisto. Monet tuntevat vetoa totalitaristiseen järjestelmään päästäkseen vastuusta, ja jos althusserilaisittain ihmisen toimintaa määräävät ideologiat, tällainen hallittavaksi tuleminen kaippuu on tietyllä tapaa looginen. Kylmän sodan päättyminen tuhosi monilta osin totalitaristisiin järjestelmiin liittyneet, läntisestä näkökulmasta orwellilaiset valvonnan mallit, mutta tämän seurauksena länsimaisen valvontayhteiskunnan muodot alkoivat näyttäytyä ikään kuin luonnollisina. Samalla vahvistui usko demokratian, kapitalismin ja markkinatalouden kaikkivoipaisuuteen, kun orwellilaisittain tässä itää vain uuden totalitarismin siemen. Niin uuskielen kuin ylipäänsä valtamekanismien nykymuotojen kohdalla ei ole kyse orwellmaisesta käskytyksestä tai ulkoisesta paineesta vaan houkuttelusta

²³² Pynchon 2003.

²³³ Althusser 1984 (1976), 118–132.

ja sisäistetystä uskosta. Tämä on fundamentaali ero vapaan ja suljetun yhteiskuntamallin välillä, mutta olisi naiivia ajatella, etteivät näitä malleja johtaisi saman ihmisluonnon omaavat henkilöt tavoittelemassa jokseenkin samoja asioita eli valtaa ja vaurautta.

Mutta jos hallitsijat ovat myös ideologioidensa ja vallanhalunsa vankeja, ei heitäkään voisi varsinaisesti syyttää kansalaisten hyvinvoinnin estämisestä. Althusserin mukaan ideologioissa ei ole kyse aatteista, joita yksi luokka istuttaa muiden luokkien jäsenten mieliin, vaan näistä ideologisista käytänteistä luokan sisällä, joita jokainen toiminnallaan vahvistaa. Vastuu pakenee loputtomiin ja Orwellia tulkiten tämän seurauksena ideologian ote historian kulusta vahvistuu entisestään. *Nineteen Eighty-Fourissa* ideologialla on kuitenkin aktiiviset edistjänsä ja on kansalaisten tehtävä vastustaa kehitystä kohti pakkovaltaa, kuten edellä on esitetty. Miksi ihmisille sitten tuntuu lähes ongelmitta menevän läpi valvonnan lisääntyminen, valheelliset sodan aloitukset tai ylipäänsä maailmankuvamme hämärtäminen? Miksi tällaiset tapahtumat aiheuttavat tavallisesti vain marginaalista kapinaa ja ajan myötä näyttävät joka tapauksessa etenevän ja toistuvan eri muodoissa?

Uskon, että länsimaissakin pitkään jatkuneen individualismin korostuksen alta löytyy voimakkaampi tarve tuntea luottamusta siihen, että ”muut” hoitavat aina lopulta ongelmat. Helppoissa ja positiivisissa asioissa uskomme omiin voimavaroihimme, kuten kapitalismin arvot meille yhä uudestaan opettavat, mutta vaikeissa ja epämiellyttävissä seikoissa toivomme yhteiskunnan pitävän meidät raiteilla ja mieluiten sisällyttämättä meitä päätöksentekoon. Otamme infrastruktuurin ylläpidon pitkälti itsestäänselvyytenä, ja vain pieni osa kansalaisista on kiinnostunut esimerkiksi valtionsa vuosibudjetin perusteista, edustuksellisen demokratian todellisesta vallankäytöstä tai yhteiskunnan hitaista rakennemuutoksista. Enemmän meitä kiinnostavat ”urheilutulokset, ennustukset ja lottoarvonnot”, kuten Oceanian proletariaattia.

Oletan, että *yhteisöllinen keskittymiskyky* ei voi koskaan ylittää laajassa mittakaavassa *common manin* tarvetta pyrkiä omaan ja läheistensä onnellisuuteen, minkä vuoksi on vain johdonmukaista, että haluaisimme totalitarististen propagandakuvailujen olevan totta. Meillä on ikään kuin toive siitä, että meitä johdattaisivat juuri Orwellin kuvailemat turvalliset ja kaikesta huolehtivat valtakoneistot, mutta joita poikkeuksellisen altruistiset hallitsijat ylläpitäisivät. Olisi erittäin helpottavaa, jos jokin Big Brother tekisi vaikeat päätökset puolestamme, huolehtisi suurista linjoista ja antaisi meidän elää arkeamme rauhassa ja yltäkylläisyydessä, enkä tässä edes yritä pilkata ihmisten taipumusta uskonnollisuuteen.

3.5. Romaanin vastaanotto, poliittinen käyttö ja merkitys

Nineteen Eighty-Fourin vastaanotto julkaisuvuotenaan 1949 oli melko positiivista mutta kategorisoivaa. Orwell oli saanut mainetta kaunokirjailijana terävänä allegoriana pidetystä *Animal Farmista*, ja uusiin teos luettiin luonnollisesti jatkona tuolle stalinistisen järjestelmän kritiikille. Jotkut määrittelivät sen jälkitotalitaristiseksi kuvaukseksi, sillä Oceaniassa pakkovalta on jo voittanut eikä mahdollisuutta muutokseen näytetä²³⁴. Muita huomioita olivat yhteydet Iso-Britannian sisäpolitiikkaan ja muun muassa Jonathan Swiftiin, mutta eniten sitä pidettiin satiirisena pamflettina, fantasiana poliittisesta tulevaisuudesta tai jopa pelkistetysti suorana hyökkäyksenä sosialistisia järjestelmiä kohtaan.²³⁵

Kirja saavutti suosiota nopeasti etenkin Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa turvaten kirjailijalle viimein taloudellisen riippumattomuuden jo hyvin myyneen *Animal*

²³⁴ Howe 1957, 196.

²³⁵ Pritchett 1971 (1949), 22; Trilling 1971 (1949), 25–27.

Farmin jälkeen²³⁶. Yhdysvalloissa *Nineteen Eighty-Fourista* tosin haluttiin sensuroida Veljeskunnan Kirja ja uuskieli-liite, mihin Orwell ei palkkion vähentymisen uhallakaan suostunut. Vuoden 1954 televisionäytelmän jälkeen kirjaa myytiin viikossa 20 000 kappaletta, ja sen käyttö stalinismin täsmällisenä kuvauksena eli vastauksena kylmän sodan pelkoihin vahvistui²³⁷. Siitä oli helppo kuoria yritykset sanoa jotakin yleismaailmallista ja vetää suoria yhtäläisyysmerkkejä Neuvostoliittoon, vaikka kirjailija ehti useaan kertaan hillitsemään tällaista tulkintaa ja painottamaan, että vain tietyt elementit kirjasta olivat sellaisenaan mahdollisia²³⁸. Viikko romaanin julkaisemisen jälkeen Orwell kirjoitti ilmestyneiden arvostelujen kommentaariksi ja vastaukseksi erään pohjoisamerikkalaisen ammattiyhdistysliikkeen johtajan kysymyksiin:

My recent novel is NOT intended as an attack on Socialism or on the British Labour Party (of which I am a supporter) but as a show-up of the perversions to which a centralised economy is liable and which have already been partly realised in Communism and Fascism. I do not believe that the kind of society I describe necessarily *will* arrive, but I believe (allowing of course for the fact that the book is a satire) that something resembling it *could* arrive. I believe also that totalitarian ideas have taken root in the minds of intellectuals everywhere, and I have tried to draw these ideas out of their logical consequences. The scene of the book is laid in Britain in order to emphasise that the English-speaking races are not innately better than anyone else and that totalitarianism, *if not fought against*, could triumph anywhere.²³⁹

Samalla viikolla julkaistiin lehdistötiedote, jossa väärinkäsityksistä ja tahallisista vääristelyistä ahdistunut kirjailija varoitti yhtä lailla angloamerikkalaiseen maailmaan

²³⁶ Crick 1980, 563.

²³⁷ Kallioniemi 2006, 189–190.

²³⁸ Kumar 1987, 290–291; Crick 1980, 563.

²³⁹ Orwell 1968 IVb (1949), 502 (kursivointi alkuperäinen).

levinneestä totalitarismin siemenestä²⁴⁰. Pitkin julkaisuvuotta 1949 Orwell toisti väitettään, että kirja ei ollut varoitus tai profetia vaan satiiri²⁴¹.

Ehkä on siis hylättävä ajatus teoksesta profetiana ja uskoa kirjailijan ilmoittamia tavoitteita satirisoida *mahdollista* tulevaa hänen kuljettaessaan ajatuksiaan ”yli loogisten seurauksien”. On toki kokonaan toinen kirjallisuustieteellinen kysymys, kuinka paljon tekijän aikomus merkitsee enää siinä vaiheessa, kun tuotos alkaa elää omaa elämäänsä ja vastaanottajat tekevät siitä omat tulkintansa. Mutta on hyvä painottaa kirjailijan tarkoitusta siltä osin, että totalitaristisia elementtejä löytyy kaikista ideologioista. Vuosituhannen alussa Yhdysvaltain resurssit ovat vielä toistaiseksi ylivoimaiset sen ulottaessa sotilaalliset, taloudelliset, kulttuuriset ja poliittiset lonkeronsa lähes kaikkialle maailmaan. Kuitenkaan sen imperialistiset pyrkimykset eivät liene sen erityislaatusempia kuin antiikin Rooman, Aleksanteri Suuren hallitseman Makedonian, Kommunistisen internationaalien tai nykyisen Kiinan, joka yrittää sovittaa kapitalismia tiukkaan keskusjohtoiseen järjestelmäänsä. Chomsky huomauttaa, että Yhdysvallat toimii kuten muutkin toimisivat ja ovatkin toimineet samassa tilanteessa; se on vain sattunut olemaan voimakkain suurvalta vuoden 1945 jälkeen²⁴². Eli Yhdysvallat toimii ”voitettuaan” kylmän sodan vain asemansa mahdollistamalla tavalla ja siksi vastaa tällä hetkellä orwellilaisia uhkakuvia.

Eräs tekijä, mikä myös erottaa *Nineteen Eighty-Fourin* muista siihen rinnastetuista dystopioista ja on uskoakseni osasyynä siihen, että se on jäänyt muita tunnetummaksi, on sen sijoittuminen lähitulevaisuuteen. Kun Huxleyn ja Zamjatinin teokset ovat todellisia *dyskronioita*²⁴³, sijoittuu *Nineteen Eighty-Four* vain 35 vuoden päähän. Mielestäni romaanin nimeäminen vuosiluvun mukaan on toisaalta yksi Orwellin parhaimmista tehokeinoista, mutta

²⁴⁰ Crick 1980, 565–566.

²⁴¹ Crick 1980, 551.

²⁴² Chomsky 2003b, 145–150.

²⁴³ *Brave New World* sijoittuu vuoteen 2540, *Me* tapahtuu 200-vuotisen sodan jälkeen.

samalla eräs pahimmista virheistä hänen mobilisoivia tarkoituksiperiään ajatellen. Teoksen nimi oli helppo ottaa kirjaimellisesti, ja vuoden 1984 lähestyessä kirjaa tuotiin jälleen julkisuuteen monelta taholta. Kyseisenä vuonna siitä tehtiin toinen filmatisointi²⁴⁴, suunniteltiin musikaalia, jonka Orwellin perikunta tosin kielsi, julkaistiin monia uudelleenpainoksia päivitettyine esipuheineen ja monia muita teoksen yksityiskohtiakin pohtivia tekstejä²⁴⁵. Ylipäänsä se esiteltiin länsimaissa uudelle sukupolvelle. Vuosiluku konkretisoi uhkakuvat aivan eri tavalla, sillä aikanaan kirjan lukeneet tulivat itse elämään tuona vuonna ja olisi ollut epäloogistakin jättää vertailuja tekemättä. Neuvostoliitto oli vielä 1984 ainakin ulkoisesti voimissaan ja monien itäblokin maiden arkitodellisuus oli toisen käden tiedon varassa, joten kirjan yhtymäkohtia reaali maailmaan oli perusteltua arvuutella.

Valitettavasti 25 vuotta myöhemmin *common manin* on halutessaan vieläkin helpompi käsittää teos pieleen menneenä ennustuksena tiettyjä ääriesimerkkejä lukuun ottamatta. Romaania voi toki käyttää matkakertomuksena sellaisiin valtioihin kuin Myanmar, Valko-Venäjä, Pohjois-Korea tai Zimbabwe muutamia mainitakseni, mutta näistä yksioikoisten johtopäätösten vetäminen tuskin palvelisi tarkoitusta. Silloin kirja olisi jälleen helppo marginalisoida. Yhtä lailla emme voi lukea yltiöpositiivisia utopioita valikoidusti ja todeta elävämme ihanteellisessa maailmassa, koska meillä on hyötyteknologiaa, sananvapaus tai paremmat työolosuhteet. On turha poimia yksityiskohtia sen enempää Bellamylta tai Morelta kuin Orwelliltakaan ja todeta heidän olleen näiden kautta oikeassa tai väärässä. Todelliset merkitykset ovat utooppisten tai dystooppisten yksityiskohtien avulla kuvatuissa potentiaalisissa kehityssuunnissa.

2000-luvun linkitykset teokseen eivät ole enää samassa mielessä poliittista hyväksikäyttöä kuin kylmän sodan alkuvuosina. Tilalle ovat astuneet muun muassa Orwellin

²⁴⁴ Ks. Internet Movie Database.

²⁴⁵ Ks. Green, 1984. Teos on sanakirja uusista termeistä, jotka vastaavat uuskielen perusajatuksia.

kielellisen perinnön rinnastaminen teoksen ja nyky maailman välillä sekä romaanin ajattoman viestin tulkinta. Maailman katsotuin dokumenttielokuva *Fahrenheit 9/11*, joka on sinänsä erittäin puolueellinen esitys nuoremman Bushin epäonnistuneesta hallinnosta, esittää loppukaneettinaan valikoidun lainauksen Veljeskunnan Kirjasta²⁴⁶. Kyseinen teksti kieltämättä osuu maaliinsa ohjaajan verratessa Yhdysvaltojen laitonta sotaa Orwellin huomioon siitä, kuinka sotaa ei ole tarkoitettu voitettavaksi ja sitä käydään tosiasiaa omia kansalaisia vastaan. *Nineteen Eighty-Fouria* tarjotaan avuksi myös uskonnollisista lahkoista irti pääsemisessä²⁴⁷, se yhdistetään mitä erikoisimpiin pessimistisiin asioihin, ja siihen on esimerkiksi populaarikulttuurissa viitattu valtavan monessa yhteydessä²⁴⁸.

Vaikka Orwellin käyttäminen merkitsee usein aiheellisia havaintoja vaarallisista kehityssuunnista, siitä on toisaalta hyvää vauhtia muodostumassa klisee, ja kuten edellä on käsitelty, se toimii turhankin usein koko dystooppisen kirjallisuuden lippulaivana. On mielenkiintoista nähdä, ajaako Huxley vielä ohi osuvampana ajankuvana, kun ihmiskunta joutuu tosissaan pohtimaan muun muassa sikiöiden geneettistä muokkaamista, lääkkeiden käytön valtavaa lisääntymistä tai elinajan venyttämistä luonnottomiin mittoihin kantasolututkimuksen avulla. Demokratisoiko jokaveliyhteiskunta vallan ja valvonnan niin, että *Nineteen Eighty-Four* voidaan jättää kirjallisuudenhistoriaan kuriositeetiksi synkän aikakautensa keskeltä? Tai nouseeko yhä Orwellin varjossa oleva Zamjatin esiin jo siksikin, että hän kirjoitti samankaltaisen dystopiansa kolme vuosikymmentä aiemmin?

Teosta ei ole pelkästään kehattu tai pidetty kömpelyydessäänkin ansiokkaana kritiikkinä, vaan esimerkiksi Milan Kundera näkee romaanin vaikutuksen turmelevana. Hänkin pitää sen poliittista näkemystä sinänsä hyvänä, mutta romaaniksi naamioituna se on hatara ja summittainen:

²⁴⁶ Lainaus ei kuitenkaan sellaisenaan esiinny romaanissa, eli kyseessä lienee parafrasi.

²⁴⁷ Ks. Uskontojen Uhrien Tuki.

²⁴⁸ Ks. Wikipedia: *Nineteen Eighty-Four in Popular Media*.

Orwellin romaanin turmeleva vaikutus piilee todellisuuden tyypistämässä puhtaasti poliittiseen aspektiinsa ja senkin aspektin tyypistämässä vielä esimerkillisen kielteisiin puoliinsa. Kavahdan tuollaista tyypistämistä silloinkin kun tekosyyksi sanotaan, että romaanista oli hyötyä propagandasodassa totalitarismin pahaan vastaan. Totalitarismin paha on juuri elämän tyypistämistä politiikaksi ja politiikan tyypistämistä propagandaksi. Niinpä Orwellin romaani edustaa hyvistä aikomuksistaan huolimatta samaa hengenlaatua kuin totalitarismin propaganda. Se yksinkertaistaa (ja opettaa yksinkertaistamaan) vihatun yhteiskunnan elämän pelkäksi rikosluetteloksi.²⁴⁹

Kritiikissä on kieltämättä perää, ja olisi vaikea selittää romaani ulos avoimen julistuksellisesta ulottuvuudestaan. Mutta voiko propagandistinen teksti olla etenkin jälkipolvien silmissä myönteinen, jos tarkoitus ei ole ajaa tietyn ideologian asiaa vaan varoittaa niistä yleisellä tasolla? Jos propagandalla on tarkoitus edistää vapautta, informaation kulkua tai valveutuneisuutta, tämä voidaan varmasti hyväksyä, mutta ongelmaksi tietenkin muodostuu tällaisen hyveellisen tahon määrittäminen. Kukaan tuskin pitää propagandana esimerkiksi WHO:n tunteisiin vetoavia tv-mainoksia aidsin ehkäisemiseksi tai vaikka lastenlauluja, jotka kasvattavat lasta tottelevaisuuteen, vaikka teknisessä mielessä ne sitä ovatkin. Nostamatta Orwellia jalustalle täytyy pohtia, lasketaanko hänen pakkovaltaa vastustava agendansa muiden juuri näitä värittyneitä totuuksia sanelevien sortajien joukkoon vai onko se lähempänä hegeliläistä pyyteetöntä maailmanhistoriallista persoonallisuutta. Kirjailijan menetelmät myötäilevät propagandaa, mutta en ole vakuuttunut siitä, että se olisi sitä ainakaan sanan jyrkän negatiivisessa merkityksessä. Hän tunnustautui edelleen sosialistiksi kommunismin kritiikin jälkeenkin, joten tässä mielessä kyseessä ei ollut perinteinen vastakkaista ideologiaa kohtaan hyökkäävä propaganda.

²⁴⁹ Kundera 2001 (1993), 244.

Kundera kirjoittaa maanmiehistään, jotka Tšekkoslovakian hajoamisen jälkeen muistelivat ”noita neljääkymmentä kadotettua vuotta” unohtaen tietoisesti viettäneensä enimmäkseen tavallista elämää, että he olivat *orwellisoineet* muiston elämästään²⁵⁰. Orwell itse olisi varmasti kavahtanut ajatusta nimensä käytöstä muistia ja tiedostamista kaventavassa mielessä, mutta kirjailijan perintö on toki tässä mielessä vaarallisimmillaan. Maailmanhistoria on niin monisyinen kudelma, että yksinkertaistukset tekevät sille väistämättä vahinkoa. Se on kuitenkin pienempi paha kuin vaikeneminen, koska monimutkaisen maailman hyväksyminen on useille ylitsepäsemätöntä. Vaikka kirjailijan nimen johdoksia käytetään useissa yhteyksissä eri muodoissa, kuten edellä on käsitelty, se ei kuitenkaan Kunderan Orwellia väheksyvässä mielessä ole saanut jalansijaa.

Kritiikki todellisuuden tyypistämisestä on silti aiheellinen, ja Orwellia lainatessa onkin vältettävä maalailevia ylilyöntejä. Yksinkertaistamisessa ajatustyön prosessit jäävät piiloon, jolloin vastaanottajan on vaikea haastaa päätelmiä. Kirjailijan iskulauseita ja varoituksia on toisinaan liiankin helppo vetää mukaan elävöittämään keskustelua. Kyse ei ole aina automaattisesti orwellmaisesta yhteiskunnasta vain siksi, että termi otetaan esiin. Samanlaista suurpiirteisyyttä on puhua esimerkiksi kolmannesta maailmansodasta aina, kun jokin konflikti uhkaa levitä kansallisten rajojen yli.

Kundera myös syyttää ytimekkäästi romaania latteaksi ja litteäksi, sekä siitä, ettei se tuo esiin mitään sellaista, johon sosiologia tai valtio-oppi ei yltäisi²⁵¹. Hän tuntuu kuitenkin unohtavan, että näiden tieteenalojen julkaisuja eivät suuret massat lue, mikä on erityisesti mobilisoivan taiteen ehdoton vaatimus. Kunderan edustamat periaatteet nimenomaan olivat Orwellille ongelma, sillä todelliset muutokset eivät tapahdu eliitin sisällä tai sen masinoimina, jolloin ne olisivat taas pakkovallan muoto. Kuten läpi tutkielmani on luettavissa, Orwellille

²⁵⁰ Kundera 2001 (1993), 244–245.

²⁵¹ Kundera 2001 (1993), 243–244.

tavallisten ihmisten liikkeelle saanti oli paljon tärkeämpää kuin korkeakulttuuriset tavoitteet, eikä ole mitään syytä lokeroida kirjallisuuden ja ylipäänsä taiteen merkitystä vain esteettiseen.

Bernard Crick jopa pohtii, kirjoittiko Orwell harkitusti simplifioivaa kieltä tavoittaakseen *common manin*²⁵², mutta uskon tämän olevan liian tarkoitushakuinen tulkinta. Hän tuskin pidätteli kirjoittajan taitojaan ajatellen, että ”tyhmille ihmisille pitää kirjoittaa huonoja romaaneja”. Päinvastoin juuri tällaista ajattelua romaanissakin pilkataan Julian työnkuvan kautta. Vaikka perinteiset kirjalliset arvot olivat Orwellille toissijaisia, ne tuskin olivat merkityksettömiä. *Animal Farmia* oli yleisesti keuhuttu taidokkaasta sadun ja poliittisen satiirin yhdistämisestä, joten hän on hyvin saattanut pitää *Nineteen Eighty-Fouriakin* kerronnallisesti laadukkaana. Orwellin kirjoittajan taitojen arviointi menee kuitenkin sen verran sivuun opinnäytteeni pääkysymyksistä, ettei sitä ole syytä viedä pidemmälle.

Orwellin esteettisen puolen arvostelijoiden seuraan liittyy myös Chomsky:

If Orwell, instead of writing 1984 – which was actually, in my opinion, his worst book, a kind of trivial caricature [---] if instead of doing that easy and relatively unimportant thing, he had done the hard and important thing, namely talk about Orwell’s problem [---] he would not be famous and honored: he would be hated and reviled and marginalized.²⁵³

Orwell’s problem -termin Chomsky määrittelee: ”[p]roblem of explaining how we can know so little, given that we have so much evidence”²⁵⁴. Eli toisaalta hänkin arvostelee romaanin kaavamaisuutta ja vihjaa Orwellin valinneen helpon tien, mikä ei ole kovin johdonmukainen väite, kun ajatellaan tämän uran mittaista kutsumusta. Termillään hän viittaa juuri samoihin piilotetun pakkovallan muotoihin kuin Orwell, ja hän on myös lainannut kirjailijaa useaan

²⁵² Crick 1985, 11–12.

²⁵³ Barsky 1997, 207.

²⁵⁴ Chomsky 1986, xxv. Termi on vastakommentti hänen aiemmin nimittämänsä ”Platonin ongelmaan”, joka päinvastaisesti kysyy: ”how we can know so much given that we have such limited evidence”, jonka idean hän lainasi Bertrand Russellilta.

otteeseen laajassa tuotannossaan juuri poliittisessa ja yhteiskunnallisessa merkityksessä. Tässä valossa kommentti voisi kohdistua Orwellin sijaan lukijoiden vastaanottokykyyn eli siihen, että heille pitää tuottaa informaatiota tietyllä tavalla ymmärryksen takaamiseksi. Näiden näkökulmien esille tuomisessa Chomsky poliittisena kirjoittajana pyrkii tietenkin itsekin lukijoitaan herättelevään vaikutukseen.

Mielestäni mobilisoiva lähtökohta tekee samalla Orwellista optimistin, koska pessimististen tekstien tarkoitus ei siis ollut sarkastinen piikittely vaan käänteisen vaikutuksen aikaansaaminen. Eräs kriitikko näki karrikoidusti Orwellin satiirin tyylieron Swiftiin siinä, että jälkimmäisen tekstejä leimasi pohjimmiltaan toivottomuus ja inho ihmisyyttä kohtaan, kun taas edellisen kirjoituksista näkyy rakkaus ihmisyyteen²⁵⁵. Romaanin keskivaiheilla Winston havahtuu ylimielisyyteensä proletaareja kohtaan ja näkee heidät sydämellisinä, vain toisilleen lojaaleina tavallisina ihmisinä, eikä suinkaan merkityksettömänä ja harmittomana massana, jollaisena Puolue heitä kohteli.

[P]eople of only two generations ago [---] were governed by private loyalties which they did not question. What mattered were individual relationships, and a completely helpless gesture, an embrace, a tear, a word spoken to a dying man, could have value in itself. The proles, it suddenly occurred to him, had remained in this condition. They were not loyal to a party or a country or an idea, they were loyal to one another. For the first time in his life he did not despise the proles or think of them merely as an inert force which would one day spring to life and regenerate the world. The proles had stayed human. They had not become hardened inside. They had held on to the primitive emotions which he himself had to re-learn by conscious effort.²⁵⁶

²⁵⁵ Read 1971 (1950), 103.

²⁵⁶ NEF, 172.

Tämäkin puoli kirjasta jää usein totalitarismikritiikin alle. Romaanin sisäisen maailman toivottomuus ei tee itse kirjasta lohdutonta.

Uuskielen periaatteiden loppuliite antaa mielestäni myös pilkahduksen toivosta, sillä kertojan positio vaihtuu suhteessa muuhun romaaniin. “It was expected that Newspeak would have finally superseded Oldspeak (or Standard English, as we should call it) by about the year 2050.²⁵⁷” Aikamuotonsa ja tyyliinsä vuoksi se vaikuttaa oppikirjan kappaleelta tai historiankirjoitukselta, jossa kuvataan jonkin päättyneen projektin yksityiskohtia mielenkiinnon vuoksi. Tulkitsen kirjailijan antaneen lakonisesti ymmärtää, että Puolueen tavoitteet eivät lopulta toteutuneet. Liite kuvailee jo kuolleen kielen elinkaarta, ja tämä osa teoksesta tuntuu monelta kriitikolta ja analysoijalta unohtuneen heidän kuvatessaan sen epätoivoa ja pessimistisyyttä.

Myös Pynchon kiinnittää tähän huomiota *Nineteen Eighty-Fourin* vuoden 2003 painoksen esipuheessaan: ”[b]ut the question remains, why end a novel as passionate, violent and dark as this one with what appears to be a scholarly appendix? The answer may lie in simple grammar.” Liite avaa asiatyylinsä kautta positiivisen näkymän varsinaisen romaanin toivottomaan loppukohtaukseen, jossa Winston ”ottaa voiton itsestään”. Uuskieltä tarkastellaan menneen ajan kuriositeettina vapaasti ja objektiivisesti ei Orwellin, vaan jonkun tuntemattoman tahon kirjoittamana.²⁵⁸ *Nineteen Eighty-Fourista* ei näin ollen muodostu vakavamielistä varoitusta tai varsinkaan profetiaa, vaan se sijoittuu lähimmäksi satiirin määritelmää sikäli, kun sellaisella on aina varoittava ulottuvuutensa kuvatessaan yhteiskunnallisia epäkohtia.

²⁵⁷ NEF, 312.

²⁵⁸ Pynchon 2003.

4. LOPUKSI

Olen käsitellyt tutkielmassani George Orwellin teosta *Nineteen Eighty-Four* suhteessa omaan kirjallisuuden genreensä dystopiaan, kirjailijan muuhun tuotantoon, kirjoitusajankohtaansa, sekä erityisesti sen mahdollisiin nykypäivän toteutumismuotoihin. Näiden kautta olen pyrkinyt osoittamaan, millaisena teoksen pääviesti tulee ymmärtää. Jyrkän pessimistiseltä vaikuttavasta romaanista on 1900-luvun kuluessa muodostunut dystooppisen kirjallisuuden käytetyin esikuva niin yksityiskohtien kuin poliittisen sanoman osalta, sillä ääriesimerkit tarjoavat luonnollisesti voimakkaimmat reaktiot sekä hyvässä että pahassa. Samalla kun se kuvasi totalitaristista yhteiskuntaa säälimättömämmin kuin aiemmat teokset, se osui myös historian käännekohtaan, jossa tiedettä systemaattisesti hyväksikäyttäen surmattiin kymmeniä miljoonia ihmisiä. Kun yhdistetään Orwellin koko uran mittaiset ihmisten vaikuttamiseen pyrkivät motiivit toisen maailmansodan runtelemaan Iso-Britanniaan ja alkaneseen kylmään sotaan, teoksen syntymä vaikuttaa melkein väistämättömältä.

Tärkeintä tarkasteltaessa dystooppista ja mobilisoivaksi tarkoitettua kirjallisuutta on selvittää, miten se kommentoi ympäristöään ja missä muodossa sen osoittamat potentiaalit ovat toteutuneet. Romaanista voidaan toki esittää lukuisia triviaaleja kysymyksiä, joiden pohdiskelu haalistaa oikean merkityksen. Onko kieleemme menossa kohti uuskieltä? Valvotaanko jokaista kansalaista jokaisena hetkenä? Kuinka paljon vuosi 1984 muistutti romaanin kuvausta? Oliko Orwell väärässä, koska vielä neljännesvuosisadankaan jälkeen maailma ei vastaa Oceaniaa? Näihin mekaanisesti vastattaessa Orwellin vaikutus jää yhtä pinnalliseksi kuin massakulttuurin shokeeraaviksi tarkoitettut kömpelöt tuotteet. Sananmukainen käsittely leimaa romaania kuitenkin hämmästyttävän usein. Esimerkiksi

uudenvuodenpuheessaan 1984 Iso-Britannian pääministeri Margaret Thatcher vakuutti Orwellin olleen väärässä, ja lupasi, että alkavasta vuodesta tulisi toivon ja vapauden vuosi²⁵⁹.

Herättelevän kaunokirjallisuuden tavoitteet ovat kuitenkin toisenlaiset. Emme jätä nauramatta Gogolin pisteliäälle *Reviisorille* siksi, että kyseistä ammattia ei käytännössä enää ole. Don Quijoten hahmo on myötätuntoa herättävän ja tragikoomisen ikuisen idealistin arkkityyppi, jota uudelleenkirjoitetaan edelleen. Pilkatessaan näennäisesti ritariromaaneja teos kohdistui laajempiin teemoihin, eikä sitä ole unohdettu siksi, että satiirin silloinen kohde ei kerro useimmille nykylukijoille mitään. Gogol ja Cervantes ovat jääneet elämään juuri kaukonäköisyytensä ja yleismaailmallisuutensa vuoksi. Samoin perustein Orwellinkin soisi jäävän historiankirjoihin, eikä väärässä olleena ennustajana.

Toki kirjailijan ansioksi visionäärinä voidaan lukea esimerkiksi geopoliittisen jännitteen ennakoiminen. Kylmän sodan asetelma muistutti erehdyttävästi ylivaltioiden suhteita romaanissa: molemmissa ydinaseita käytettiin kerran, minkä jälkeen ne jäivät keskinäiseksi pelotteeksi, ja varsinainen sodankäynti suoritettiin yhä vanhanaikaisin asein. Nykyisinkin sotateollisuuden ylläpito vie valtioilta tähtitieteellisiä summia, ja jatkuvan sodan ideologia elää voimakkaana monissa konflikteissa, näkyvimmin terrorismin vastaisessa sodassa. Myös kommunismin ja kapitalismin välinen propagandasota täsmäsi hyvin kirjassa kuvattua uskotellun tiedon ja annetun todellisuuden yhteiskuntaa. Tosin *Nineteen Eighty-Fouria* tahallaan tai tahattomasti väärin lukeva voi aina sanoa sen erehtyneen, koska ydinasevaltioita eli romaanin ylivaltioita on nykyään enemmän kuin kolme tai koska Neuvostoliitto ”hävisi” kylmän sodan.

Tiedostava lukija kuitenkin ymmärtää, että merkitykset eivät ole oikeastaan edes siinä, mitä realitasolla on tapahtunut, vaan siinä, mikä on yhteiskunnille mahdollista ja miten

²⁵⁹ Crick 1985, 13.

näitä uhkakuvia voidaan havainnoida. Voidaan esimerkiksi väittää, että Suomi on osittain maantieteellisen sijaintinsa vuoksi helposti moniin sotiin joutuva kansakunta. Vastargumentiksi ei riitä toteamus, että koska olemme 64 vuotta olleet sotimatta, väite ei pidä paikkaansa. Samaan tapaan romaanin nimi tulisi pystyä sivuuttamaan itse kirjasta puhuttaessa.

Kyse ei siis ole siitä, elämmekö orwellilaisessa yhteiskunnassa sen jyrkän käytännöllisessä merkityksessä, eli kuinka nykyaika on luisunut yksityiskohdiltaan Oceanian kaltaiseen lamaanukseen. On kysyttävä, olemmeko sellaisia ihmisiä, joina Orwell meitä kuvasi, eli onko meissä aina ollut potentiaali äärimmäisen epähumanin yhteiskunnan toteuttamiseen? Vastaus tällaisen potentiaalın olemassaoloon, jota sattuvasti kutsumme orwellilaiseksi, löytyy kirjailijan mielestä poliittiseen suuntaukseen katsomatta kahdesta tekijästä: yhtäältä hallittavaksi suostuvasta massasta, joka ei tule yhteiskunnan valtamekaniikasta syvällisesti tietoiseksi, ja toisaalta tämän mekaniikan ymmärtävistä hallitsijoista, totalitarismin mahdollisista toimeenpanijoista. *Nineteen Eighty-Fourin* mukaan epähumani yhteiskunta saavutetaan tehokkaimmin vaikuttamalla kollektiiviseen mieleen, mikä tarkoittaa todellisuuden ja kielen manipulointia. Orwellin varmuus tästä ihmisyyden käänköpuolesta näyttöytyy lukijalle kirjan ehdottomuutena sekä sen yksityiskohtina, jotka ovat jääneet kielemme ja kulttuurimme tuosta potentiaalista muistuttamaan.

On unohdettava romaanin toivottomalta profetialta näyttävä, harhauttava ulkoasu ja nähtävä sen alle huolella piilotettu optimismisuus. Kertoakseen jotakin todellista maailmasta sen ei tarvitse muistuttaa Puolueen vääristämiä historiankirjoja eli osua maaliinsa pikkutarkasti. Samoin uuskielen kaltaista surkastettua kieltä ei voida istuttaa käyttökieleksi, mutta poliittinen kieli voi olla tyhjäkäynnillä ja mainonnan kieli olla ylitilassa, jolloin sama valtasuhde toteutuu vaikeammin havaittavassa muodossa. Dystopia voi toteutua silloin, kun sitä luetaan tietoisesti tai alitajuisesti väärin, se marginalisoidaan pieleen menneenä

ennustuksena tai sitä käytetään liioitellen ja liian usein; tekstin teho voidaan viedä lukemattomilla eri tavoilla.

Nineteen Eighty-Four ei ole profetia vaan satiiri, tosin poikkeuksellisen julma, mutta se osoittaa, että osuvan satiirin ei tarvitse kommentoida maailmaa vain koomisuuden kautta vaan se onnistuu myös negatiivisin esimerkein. Nykymaailmaan romaani soveltuu lyhyesti sanottuna siten, että oli kyse sitten kaupallisista tai poliittisista tavoitteista, tarkoitus on tehdä kansalaisista ”apaattinen kuluttava massa, joka on määrätietoisen piittaamaton tai tietämätön heidän elämäänsä kontrolloivista voimista”²⁶⁰. Tällainen on karkeasti tiivistettynä niin *Nineteen Eighty-Fourin* kuin kirjailijan lähes koko uran sanoma. Puolueen väite *Ignorance is strength* elää voimakkaana vallan piilomekanismien kautta eli tässä mielessä dystopia on toteutunut. On vaikea kuvitella sellaista yhteiskuntaa, jossa *Nineteen Eighty-Four* ei olisi jollain tavalla ajankohtainen.

Elämme 2000-luvulla tietyiltä osin orwellilaisessa, mutta myös huxleylaisessa maailmassa. Yhtä hyvin on mahdollista väittää täysin päinvastaista, ja todisteet puoleen tai toiseen eivät löydy romaanien yksityiskohtien todenmukaisuuksia etsimällä. Viime kädessä on jokaisen tulkitsijan maailmankuvasta kiinni, missä määrin Orwellin voi nähdä olleen oikeassa tai väärässä kunakin aikakautena.

Mielestäni *Nineteen Eighty-Four* on erittäin tarkkanäköinen satiiri, fiktion muotoon ajettu mielipidekirjoitus, johon tullaan vielä pitkään peilaamaan ihmisiä ja yhteiskuntia viimeistään silloin, kun kieltä on mahdoton käyttää ymmärrettävällä tavalla tai yksityisyyttä ei käytännössä enää ole.

²⁶⁰ Kumar 1987, 346.

1. Primaarilähteet

Orwell, George 1998 (1949): *Nineteen Eighty-Four* = NEF. London: Penguin Books Ltd.

----- 1984: *Vuonna 1984 (Nineteen Eighty-Four, 1949)*. Suom. Oiva Talvitie. Juva: WSOY.

----- 1968 Ia: *Letter to Leonard Moore* (19.11.1932) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol I, An Age Like This 1920–1940*. London: Secker & Warburg, 106–107.

----- 1968 Ib: *Review. Assignment in Utopia by Eugene Lyons* (New English Weekly, 9.6.1938) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol I, An Age Like This 1920–1940*. London: Secker & Warburg, 332–334.

----- 1968 Ic: *Why I write* (1946) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol I, An Age Like This 1920–1940*. London: Secker & Warburg, 1–7.

----- 1968 IIa: *Autobiographical Note* (1940) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol II, My Country Right Or Left 1940–1943*. London: Secker & Warburg, 23–24.

----- 1968 IIb: *Looking Back on the Spanish War* (1942) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol II, My Country Right Or Left 1940–1943*. London: Secker & Warburg, 249–267.

----- 1968 IIc: *New Words* (1940) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol II, My Country Right Or Left 1940–1943*. London: Secker & Warburg, 3–12.

----- 1968 IId: *Notes on the Way* (Time and Time, 6.4.1940) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol II, My Country Right Or Left 1940–1943*. London: Secker & Warburg, 15–18.

----- 1968 IIe: *The Lion and the Unicorn* (1941) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol II, My Country Right Or Left 1940–1943*. London: Secker & Warburg, 56–109.

----- 1968 IIIa: *As I Please* (28.4.1944, kolumnisarja, *Tribune*) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol III, As I Please 1943–1945*. London: Secker & Warburg, 131–134.

----- 1968 IIIb: *As I Please* (18.8.1944, kolumnisarja, *Tribune*) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol III, As I Please 1943–1945*. London: Secker & Warburg, 207–210.

----- 1968 IIIc: *Letter to Gleb Struve* (17.2.1944) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol III, As I Please 1943–1945*. London: Secker & Warburg, 95–96.

- 1968 IVa: *Letter to F. J. Warburg* (22.10.1948) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol IV, In Front of Your Nose 1945–1950*. London: Secker & Warburg, 448.
- 1968 IVb: *Letter to Francis A. Henson* (16.6.1945) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol IV, In Front of Your Nose 1945–1950*. London: Secker & Warburg, 502.
- 1968 IVc: *Letter to Julian Symons* (4.2.1949) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol IV, In Front of Your Nose 1945–1950*. London: Secker & Warburg, 475–476.
- 1968 IVd: *Politics and the English Language* (1946) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol IV, In Front of Your Nose 1945–1950*. London: Secker & Warburg, 127–140.
- 1968 IVe: *Review. We by E.I. Zamyatin* (Tribune, 4.1.1946) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol IV, In Front of Your Nose 1945–1950*. London: Secker & Warburg, 72–75.
- 1968 IVf: *The Prevention of Literature* (1946) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol IV, In Front of Your Nose 1945–1950*. London: Secker & Warburg, 59–72.
- 1968 IVg: *You and the Atom Bomb* (Tribune, 19.10.1945) - Sonia Orwell and Ian Angus (ed.) *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell, vol IV, In Front of Your Nose 1945–1950*. London: Secker & Warburg, 6–10.

2. Sekundaarilähteet

2.1. Painetut lähteet

- Ahlbäck, Pia Maria 2001: *Energy, Heterotopia, Dystopia. George Orwell, Michel Foucault and the Twentieth Century Environmental Imagination*. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Althusser, Louis 1984: *Ideologiset valtiokoneistot (Positions, 1976)*. Suom. Leevi Lehto ja Hannu Sivenius. Jyväskylä: Kansankulttuuri Oy ja Osuuskunta Vastapaino.
- Barsky, Robert F. 1997: *Noam Chomsky: A Life of Dissent*. Cambridge: M.I.T. Press.
- Boyer, Paul 1994 (1985): *By the Bomb's Early Light. American Thought and Culture at the Dawn of the Atomic Age*. New York: Pantheon.
- Butler, Rupert 2008: *Neuvosto-Venäjän mustat vuodet. Salainen poliisi tsaarinajoista nykypäivään (Stalin's Instruments of Terror. Cheka * OGPU * NKVD * KGB from 1917 to 1991, 2006)*. Suom Päivi Paju. Jyväskylä: Minerva.

- Chomsky, Noam 2003a: *Mediakontrolli (Media Control, 2003)*. Suom. Sami Heino. Keuruu: Sammakko.
- 2003b: *Valta ja terrori (Power and Terror, 2003)*. Suom. Sami Heino. Keuruu: Sammakko.
- 1988: *Language and Problems of Knowledge*. Cambridge: M.I.T. Press.
- 1986: *Knowledge of Language*. New York: Praeger.
- 1968: *Language and Mind*. Cambridge: M.I.T. Press.
- Crick, Bernard 1985: *The Reception of Nineteen Eighty-Four* - Kroes, Rob (ed.): *Nineteen Eighty-Four and the Apocalyptic Imagination of America*. Amsterdam: Free University Press, 11–18.
- 1980: *George Orwell: A Life*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
- Culler, Jonathan 1994: *Ferdinand de Saussure (Saussure, 1976)*. Suom. Risto Heiskala. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Davies, Martin 2006: *Foundational Issues in the Philosophy of Language*. - Devitt, Michael and Hanley, Richard (ed.): *The Blackwell Guide to the Philosophy of Language*. Malden, Massachusetts: Blackwell, 19–40.
- Devitt, Michael & Sterelny, Kim 1999 (1987): *Language and Reality*. Oxford: Blackwell.
- Dostojevski, Fjodor 1997: *Kellariloukko (Zapiski iz podpolja, 1864)*. Suom. Valto Kallama. - *Venäjäkirjallisuuden helmiä*. Hämeenlinna: Karisto Oy, 7–155.
- Dunbar, Nan 1995: Introduction - Aristophanes: *Birds (Ornithes, 414 eaa.)* Oxford: Clarendon Press.
- Dyer, Gillian 1992: *The Language of Advertising* - Guy Cook (ed.) 2008: *The Language of Advertising, vol I*. New York: Routledge, 299–315.
- Foucault, Michel 2008 (2005): *Tiedon arkeologia (L'archéologie du savoir, 1969)*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Tallinna: Vastapaino.
- 1980: *Tarkkailla ja rangaista (Surveiller et punir, 1975)*. Suom. Eevi Nivanka. Keuruu: Otava.
- Fowler, Roger 1995: *The Language of George Orwell*. London: MacMillan Press Ltd.
- Fromm, Erich 2003 (1961) afterword - Orwell, George 1949: *Nineteen Eighty-Four*. New York: Plume books.
- Geis, Michael L. 1982: *The Strength of a Claim* - Guy Cook (ed.) 2008: *The Language of Advertising, vol I*. New York: Routledge, 275–298.

- Green, Jonathon 1984: *Newspeak. A Dictionary of Jargon*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 1978: *Järjen ääni. Hegelin historianfilosofian luentojen johdanto (Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte, 1837)*. Suom. Mauri Noro. Helsinki: Gaudeamus.
- Howe, Irving 1957: *Politics and the Novel*. New York: Horizon Press.
- Humboldt, Wilhelm von 1988 (1836): *On language: the diversity of human language-structure and its influence on the mental development of mankind*. Cambridge: Cambridge U.P.
- Huxley, Aldous 1949: *To George Orwell (E. H. Blair)* - Grover Smith (ed.) 1969: *Letters of Aldous Huxley*. London: Chatto & Windus Ltd, 604–605.
- Häkkinen, Kaisa 2001 (1994): *Kielitieteen perusteet*. Tampere: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Joyce, James 1996 (1914): *The Dead - Dubliners*. Berkshire: Penguin Books Ltd, 199–256.
- Kallioniemi, Kari 2006: *Blitzistä Blairismiin*. Jyväskylä: Gummerus.
- Kantola, Anu 2002: *Markkinakuri ja managerivalta*. Tampere: Loki-Kirjat.
- Karkama, Pertti 2006: *Herderin kieliteoria ja sen jälkiä Suomessa* - Ollitervo, Sakari ja Immonen, Kari (toim.): *Herder, Suomi, Eurooppa*. Jyväskylä: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 356–393.
- Kumar, Krishan 1987: *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*. Oxford: Basil Blackwell.
- Kundera, Milan 2001: *Petetyt testamentit (Les testaments trahis, 1993)*. Suom. Jan Blomstedt. Juva: Bookwell.
- Lee, Robert A. 1970: *Orwell's Fiction*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Loar, Brian 2006: *Language, Thought and Meaning* - Devitt, Michael and Hanley, Richard (ed.): *The Blackwell Guide to the Philosophy of Language*. Malden, Massachusetts: Blackwell, 77–90.
- Lyons, Eugene 1937: *Assignment in Utopia*. New York: Harcourt Brace.
- Mannermaa, Mika 2008: *Jokuveli. Elämä ja vaikuttaminen ubiikkiyhteiskunnassa*. Juva: WSOYpro.
- Miller, Alexander 2006: *Meaning Scepticism* - Devitt, Michael and Hanley, Richard (ed.): *The Blackwell Guide to the Philosophy of Language*. Malden, Massachusetts: Blackwell, 91–113.
- 2002 (1998): *Philosophy of Language*. London: UCL Press.
- Mälkiä, Matti 1997: *Kieli, yhteisöllisyys ja valta*. - Mälkiä, Matti ja Stenvall, Jari (toim.): *Kielen vallassa*. Tampere: Tampere University Press, 17–48.

- Ogden, Charles Kay 1968: *Basic English: International Second Language*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Ovsjannikov, Mihail 1981: *Hegel (Hegel, 1971)*. Suom. Vesa Oittinen. Kuopio: Kansankulttuuri Oy.
- Pinker, Steven 1995 (1994): *The Language Instinct*. New York: Harper Perennial.
- Pritchett, Victor Sawdon 1949: *1984*, The new Statesman and Nation 18.6.1949 - Hynes, Samuel (ed.) 1971: *Twentieth Century Interpretations of 1984*. New Jersey: Prentice Hall, 20–24.
- Pynchon, Thomas 2003: *The Road to 1984*. Foreword - Orwell, George 1949: *Nineteen Eighty-Four*. New York: Plume books.
- Quine, Willard van Orman 1975 (1960): *Word and Object*. Cambridge: M.I.T. Press.
- Seigel, Jules Paul 1980: *The Perceptible and the Imperceptible* - Rieber, R. W. (ed.): *Psychology of Language and Thought: Essays on the Theory and History of Psycholinguistics*. New York: Plenum, 91–102.
- Read, Herbert 1971: *1984*, World Review 16.6.1950 - Hynes, Samuel (ed.) 1971: *Twentieth Century Interpretations of 1984*. New Jersey: Prentice Hall, 103–105.
- Robins, R. H. 1991 (1967): *A Short History of Linguistics*. London: Longman.
- Seppänen, Lauri 2004: *Kieltä ei ole*. Tampere: Tampere University Press.
- Stansky, Peter & Abrahams, William 1974: *The Unknown Orwell*. London: Granada Publishing Ltd.
- Todorov, Tzvetan 2003: *Hope and Memory. Lessons from the Twentieth Century (Mémoire du mal, tentation du bien: Enquête sur le siècle, 2000)*. Engl. David Bellos. London: Atlantic Books.
- Trilling, Lionel 1949: *Orwell on the Future*, The New Yorker 18.6.1949 - Hynes, Samuel (ed.) 1971: *Twentieth Century Interpretations of 1984*. New Jersey: Prentice Hall, 24–28.
- Vartiainen, Pekka 1999: *Toiseen maailmaan. James Joycen "Kuolleet" kirjallisuustieteen kohteena*. Jyväskylä: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Wardhaugh, Ronald 1997 (1993): *Investigating Language: Central Problems in Linguistics*. Oxford: Blackwell.
- White, R. 1988: *Advertising and Society* - Guy Cook (ed.) 2008: *The Language of Advertising, vol IV*. New York: Routledge, 222–229.
- Whorf, Benjamin Lee 1959 (1956): *Language, Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*, ed. and with introduction by John B. Carroll. New York: Wiley.

Wiberg, Matti & Koura, Antti 1996: *Kansanedustajat ovat kyselevinään ja ministerit vastaavinaan* - Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.): *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 197–219.

Wilmshurst, J. & Mackay, A. 1999: *How Advertising Is Created* - Guy Cook (ed.) 2008: *The Language of Advertising, vol IV*. New York: Routledge, 204–221.

Zamyatin, Yevgeny 2000 (1924): *We. (My, 1920)*. Engl. A. Mullova. Moscow: Raduga Publishers.

2.2. Sanoma- ja aikakauslehtiartikkelit

Behr, Rafael 8.8.2004, "What we really owe to Big Brother". *The Observer*.

Forssell, Jarmo 2009, "Millainen mainoksen lukija olet?". *Tiede*, 2009 (3), 16–17.

Helsingin Sanomat 2.1.2009, "Seura: Niinistö Suomen luotettavin poliitikko".

Helsingin Sanomat 8.5.2007, "Upokkeita kaikkialla ubiikissa yhteiskunnassa".

Helsingin Sanomat 22.9.2006, "McCain koettaa taas hillitä Bushia".

Helsingin Sanomat 3.8.2005, "Rakas johtaja ei unohda".

Iltalehti 16.10.2007, "Mikalle sakot Sorellan kähminnästä".

Itkonen Esa 2005, "Määrääkö kieli ajattelun?". *Kanava*, 2005 (6).

Johansson, Frank 24.6.2005, "USA kiduttaa salaisissa vankiloissaan". *Helsingin Sanomat*.

Kangasluoma, Jaakko 15.5.2006, "Uutisia vai 'uutisia'?". *Helsingin Sanomat*.

Mykkänen, Pekka 31.10.2008, "USA on kahden todellisuuden maa". *Helsingin Sanomat*.

Mäkinen, Esa 8.2.2009, "Kuinka internet pelastettiin". *Helsingin Sanomat*.

Nieminen, Tommi 21.9.2008, "Googlen vangit". *Helsingin Sanomat*.

Raivio, Jyri 28.3.2006, "Brittimuistio: Bush päätti luultua aikaisemmin lähteä sotaan Irakiin". *Helsingin Sanomat*.

Rantanen, Kalevi 2008, "Elektroniikkaa biljoonapainoksin". *Tiede*, 2008 (10), 14–15.

Ravelin, Stefan 13.5.2005, "Missä määrin kansalaisten tulisi valvoa toisiaan?". *Helsingin Sanomat*.

Sajari, Petri 1.2.2009, "Kännykkäyhtiön painostus sai aikaan Lex Nokian". *Helsingin Sanomat*.

Sillanpää, Sami 15.9.2007, "Pohjois-Korea elää epätodellisuuttaan". *Helsingin Sanomat*.

Sipilä, Annamari 5.2.2003, ”Isonveljen valvonta ei hirvitä Britannian yliopisto-opiskelijoita”.
Helsingin Sanomat.

Soros, George 2.2.2005, ”Bushin opissa on jotain vialla”. *Helsingin Sanomat*.

Tuohinen, Petteri 30.10.2008, ”Teknoyhtiöt lupasivat kunnioittaa ihmisoikeuksia”. *Helsingin Sanomat*.

Ämmälä, Antti 28.7.2007, ”Kameravalvonta levittäytyy Euroopan suurkaupunkeihin”. *Helsingin Sanomat*.

2.3. Sähköiset lähteet

BBC 17.9.2006: ”Town trials talking CCTV cameras”, uutisartikkeli.
http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/tees/5353538.stm. Haettu 12.11.2008.

BBC 7.5.2003: ”Halliburton's Iraq role expands”, uutisartikkeli.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3006149.stm>. Haettu 27.1.2009.

Clout, Laura 5.4.2007: ”Talking CCTV gives Big Brother a Voice”, uutisartikkeli, The Daily Telegraph.
www.telegraph.co.uk/news/uknews/1547550/Talking-CCTV-gives-Big-Brother-a-voice.html. Haettu 12.11.2008.

Cromie, William J. 22.7.2004: ” Which comes first, language or thought?”, uutisartikkeli, Harvard Gazette. www.hno.harvard.edu/gazette/2004/07.22/21-think.html. Haettu 4.3.2009.

Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA): ”Vaatelias vaalikansa”, raportti suomalaisten asenteista 2003. www.eva.fi/files/88_vaalikansa.pdf. Haettu 8.10.2008.

Internet Movie Databasen alasivu *Nineteen Eighty-Four* -elokuvasta.
www.imdb.com/title/tt0087803. Haettu 15.11.2008.

Julkisen sanan neuvosto (JSN) 25.1.2006: Päätös Subtv:n piilomainontarikkeestä.
www.jsn.fi/Default.aspx?d=722. Haettu 18.11.2008.

Long, Roderick T. 24.8.2004: ”Victor Hugo on the Limits of Democracy”, kolumni.
www.lewrockwell.com/long/long12.html. Haettu 7.8.2008.

Privacy International -sivuston alasivu Big Brother -palkinnosta.
www.privacyinternational.org/bba. Haettu 14.12.2008.

Sivusto Yhdysvaltojen hallinnon harhaanjohtavasta tiedotuksesta.
www.bushoniraq.com. Haettu 8.1.2009.

Teather, David 18.2.2004: ” Halliburton suspends bill for army meals”, uutisartikkeli, The Guardian. www.guardian.co.uk/world/2004/feb/18/iraq.usa. Haettu 27.1.2009.

The Associated Press (AP) 18.6.2007: "Justice Dept. told to release info about FBI records", uutisartikkeli, First Amendment Center.
www.firstamendmentcenter.org/news.aspx?id=18689. Haettu 11.11.2008.

Travis, Alan 18.7.2005: "How a real Big Brother kept an eye on George Orwell, the bohemian communist", uutisartikkeli, The Guardian.
www.guardian.co.uk/politics/2005/jul/18/past.booksnews. Haettu 6.12.2008.

Uskontojen Uhrien Tuki UUT ry:n sivusto.
www.uskontojenuhrientuki.fi/ahdistava-uskonto/george-orwell. Haettu 23.9.2008.

Viestintävirasto 20.1.2006: Päätös Subtv:n piilomainontarikkeestä.
www.ficora.fi/attachments/suomi_A_L/1156442416620/Files/CurrentFile/Big_Brother-paatos_piilomainonta.pdf. Haettu 18.11.2008.

Walden Woods Film Company elokuvatuotantoyhtiön dokumenttielokuvan oheissivusto
www.leadingtowar.com. Haettu 10.1.2009.

Wikipedia: Nineteen Eighty-Four in Popular Media -artikkeli.
http://en.wikipedia.org/wiki/Nineteen_Eighty-Four_in_popular_media. Haettu 20.10.2008.

Yhdysvaltain republikaanisen puolueen puoluekokous 1.-4.9.2008, esim. Lindsey Graham.
www.gopconvention.com/videos. Haettu 8.1.2009.